

INSTITUT D'ESTUDIS TARRACONENSES
RAMON BERENGUER IV

BIBLIOGRAFIA HISTÒRICA
TARRACONENSE
VIII

EDICIÓ A CURA DE

F. XAVIER RICOMÀ VENDRELL I SALVADOR-J. ROVIRA I GÓMEZ

EXCMA. DIPUTACIÓ PROVINCIAL DE TARRAGONA

1985

BIBLIOGRAFIA HISTÒRICA
TARRACONENSE
VIII

INSTITUT D'ESTUDIS TARRACONENSES
RAMON BERENGUER IV

SECCIÓ DE BIOGRAFIA I BIBLIOGRAFIA
PUBLICACIÓ NÚM. 9

BIBLIOGRAFIA HISTÒRICA
TARRACONENSE
VIII

EDICIÓ A CURA DE

F. XAVIER RICOMÀ VENDRELL I SALVADOR-J. ROVIRA I GÓMEZ

EXCMA. DIPUTACIÓ PROVINCIAL DE TARRAGONA

1985

Institut d'Estudis Tarraconenses
Ramon Berenguer IV
Publicació núm. 115

ISSN: 0211 - 1438
Dipòsit legal: T. 547 - 1983

Imprès a Sugrañes i Cia., Comte de Rius, 9. Tarragona. - Any 1985
Ho edita: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV. Santa Anna, 8. Tarragona. Tel. (977) 23 50 32

Í N D E X

<i>Collaboradors d'aquest número</i>	9
<i>Publicacions ressenyades</i>	11
<i>Biografies</i>	13
<i>Ciències auxiliars</i>	37
<i>Cultura</i>	57
<i>Demografia</i>	61
<i>Economia i societat</i>	65
<i>Etnografia</i>	77
<i>Fonts i bibliografia</i>	91
<i>Heràldica</i>	99
<i>Història eclesiàstica</i>	101
<i>Història local</i>	109
<i>Història política i militar</i>	151
<i>Institucions</i>	153
<i>Índex d'autors ressenyats</i>	157
<i>Índex de llocs</i>	161
<i>Índex de persones</i>	167

La Bibliografia Històrica Tarraconense és un repertori bibliogràfic recollit i editat per la Secció de Biografia i Bibliografia de l'Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV amb caràcter anyal.

Aplega ressenyes de treballs històrics apareguts durant l'any abans a la data de publicació. No obstant això, també hi són aplegades les dels publicats amb anterioritat i que, o bé no foren coneguts per la redacció o bé se li feren a mans quan l'edició ja era closa.

L'àmbit territorial abastat per la Bibliografia Històrica Tarraconense comprèn les següents comarques: Alt Camp, Baix Camp, Baix Ebre, Baix Penedès, Conca de Barberà, Montsià, Priorat, Ribera d'Ebre, Tarragonès i Terra Alta.

*La numeració expressada al marge de les ressenyes segueix la del volum precedent de la Bibliografia Històrica *.*

* Vegeu: *Quaderns d'Història Tarraconense I*, Tarragona, 1977, ps. 165-221; *Bibliografia Històrica Tarraconense II* (1979); III (1980); IV (1981); V (1982); VI (1983); VII (1984).

COL·LABORADORS D'AQUEST NÚMERO

Anguera i Nolla, Pere (P.A.)
Arnavat i Carballido, Albert (A.A.)
Balanyà i Abadia, Pere (P.B.)
Cabestany i Fort, Joan-F. (J-F.C.)
Cubells i Llorens, Josefa (J.C.)
Delattre Pedró, Luis-G. (L.D.)
Garcia Segarra, Francisco de Asis (F.G.)
Grau i Montserrat, Manuel (M.G.M.)
Morant i Clanxet, Jordi (J.M.)
Morell i Torredemé, Josep (J.M.T.)
Pagarolas, Laureà (L.P.)
Pelegrí Isanta, Maria Dolors (M-D.P.)
Perea, Eugeni (E.P.)
Ricomà i Vallhonrat, Rosa M. (R.R.)
Ricomà i Vendrell, F. Xaxier (F.X.R.)
Rovira i Gómez, Salvador-J. (S-J.R.)
Sáez Vicente, Agustín (A.S.)
Secall i Güell, Gabriel (G.S.)
Solé i Bordes, Joan (J.S.)
Soler Álvarez, Eliseo-A. (E.S.)
Tous, Jordi (J.T.)
Virgili i Colet, Antoni (A.V.)

PUBLICACIONS RESSENYADES

Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia (Barcelona).
Alcanar (Alcanar).
Alhora (Gandesa).
Amposta (Amposta).
Analecta Sacra Tarraconensia (Barcelona).
Annals de la Universitat Catalana d'Estiu (Barcelona).
Anthologica Annua (Roma).
Aplec de Treballs (Montblanc).
Ausa (Vic).
L'Avenç (Barcelona).
El Baluard (Sarral).
Boletín Oficial del Obispado de Lérida (Lleida).
Bre-Informes (Tortosa).
Butlletí del Centre d'Estudis de la Terra Alta (Gandesa).
Butlletí d'Informació Municipal (Tarragona).
Circular Informativa del Centre d'Estudis Canongins Ponç de Castellví
(La Canonja).
Cultura (Valls).
Delta. La Veu del Poble (Sant Jaume d'Enveja).
Desaigüe (Deltebre).
Diario Español de Tarragona (Tarragona).
Dous (Rasquera).
Escritos del Vedat (Torrente).
Estimul. Butlletí de l'Orfeó Canongí (La Canonja).
Estudi General. Revista del Col·legi Universitari de Girona (Girona).
Estudis Altafullencs (Altafulla).
Estudis Baleàrics (Ciutat de Mallorca).
Estudis Castellonenses (Castelló de la Plana).
Lo Floc (Riudoms).

La Font del Perelló (El Perelló).
Itálica. Cuadernos de Trabajos de la Escuela Española de Historia
y Arqueología (Roma).
El Llamp (Barcelona).
Nuestro Tiempo (Barcelona).
Penell (Reus).
El País (Barcelona).
Papers (La Selva del Camp).
Presència Evangélica (Sabadell).
Quaderns d'Història Contemporània (Tarragona).
Quaderns d'Història Tarraconense (Tarragona).
Quaderns de Vilaniu (Valls).
Ràpita (Sant Carles de la Ràpita).
Recerques (Barcelona).
Recull de Treballs (Torredembarra).
Ressó (El Morell).
Revista de Llibreria Antiquària (Barcelona).
Revista Tècnica de la Propietat Urbana (Tarragona).
Sis Focs (La Masó).
La Segarra (Santa Coloma de Queralt).
Lo Senienc (La Sénia).
Serra D'Or (Montserrat).
Som (Barcelona).
La Tartrana (Altafulla).
Treballs de la Secció de Filosofia i Ciències Socials. Institut d'Estudis
Catalans (Barcelona).
L'Ullal (Benifallet).
Ulldecona. Revista Mensual de Informació Local (Ulldecona).
Universitas Tarraconensis (Tarragona).
Unión (Reus).
La Vanguardia (Barcelona).
La Veu de Flix (Flix).
La Veu del Poble (Sant Jaume d'Enveja).
El 3 de Vuit (El Vendrell).
Vimbodí (Vimbodí).

BIOGRAFIES

1523. ALTADILL I FRISACH, J.: *Horta en la vida de Picasso*. «Alhora» (Gandesa), 23 (1984).

La relación del pintor Picasso con la población de Horta de St. Joan (Terra Alta) a principios del s. XX.

L.D.

1524. ANGUERA, PERE: *La consciència nacional a l'obra de Joaquim Santasusagna*. Pròleg a SANTASUSAGNA, J.: *Entre la revolució i la guerra*. Edicions del Centre de Lectura de Reus (Assaig, 12); Reus, 1983. 5-25.

Estudi de la concepció i de l'evolució de la consciència nacional en l'obra de J. Santasusagna. Les cites textuais abundants dels seus articles periodístics constitueixen el fil conductor de l'escrit, que dibuixa nitidament les constants del seu abrandat pensament nacionalista.

A.A.

1525. ANGUERA, PERE: *Siluetes vuitcentistes. 20 impulsors del Reus del segle XX*. «Òptica La Creu Blanca», Reus, 1982. Pròleg de Josep Nebot Llorba. 117 ps. Il·lustr.

Esbossos biogràfics de reusencs que, en paraules de l'autor, «van donar empenta al desenvolupament econòmic de la ciutat, van fer renúncies i de vegades es van jugar la pell per difondre els seus ideals o es van esforçar perquè la ciutat esdevingués un fogar de cultura (p. 7). L'autor afirma en la Introducció —contrastant significativament amb el volum germà d'aquest, titulat «Vint reusencs il·lustres» (Òptica La Creu Blanca, Reus 1977)— que «tan il·lustre pot ser el capitalista, banquer o fabricant, com el seu conserge».

A.A.

1526. ANGUERA, PERE: *Josep Iglésies*. «Àplec de Treballs» (Montblanc) 5 (1983), 9-13.

Breu aproximació a una visió de síntesi de l'obra i de la personalitat de Josep Iglésies, en la que es posa de manifest la seva solidesa intel·lectual i la fidelitat a la cultura catalana. Ha treballat reeixidament en múltiples aspectes de la geografia, demografia, història i etnografia, i han conreat tots els gèneres literaris excepte el teatre.

A.A.

1527. ANÒNIM: *Antoni de Martí i Franquès, un científico del XVIII que midió el oxígeno que hay en la atmósfera*. «Diario Español» (Tarragona), 8-VII-1984.

Article periodístic, divulgador de la figura i l'obra d'Antoni Martí i Franquès, realitzat a base de consultar la biografia de Martí escrita l'any 1935 pel Dr. Antoni Quintana i Marí. S'hi reitera l'equivoc de la residència dels pares de Martí a la casa del carrer de Santa Anna, de Tarragona, així com la teoria —ja superada— de la «casualitat» de la naixença del científic i els seus germans a Altafulla.

S-J.R.

1528. ANÓNIMO: *Ha fallecido D. Arturo Sánchez Ramon*. «Delta. La Veu del Poble» (Sant Jaume d'Enveja), 34 (1984), 8.

Noticia biográfica de quien durante muchos años fue director de la banda de música *La Artística* de Sant Jaume d'Enveja.

A.S.

1529. ANÓNIM: *Homes de les nostres terres. Sebastià Juan Arbó*. «Ulldecona» (Ulldecona), 7 (1984), 28.

Biografia de Sebastià Juan Arbó, nascut el 1902 a la població veïna de Sant Carles de la Ràpita, i mort el gener d'enguany .

E.S.

1530. ANÒNIM: *Joaquín Gatell y Folch: el hombre del Sahara*. «Diario Español» (Tarragona), 1-VII-1984.

Article periodístic divulgador de la vida i miracles de l'altafullenc vuit-centista, explorador del Sahara, Joaquim Gatell i Folch. L'autor anònim, tot i que no ho diu, ha tret les dades del seu escrit del llibre que José Gavira publicà l'any 1949 a Madrid amb el títol de *El viajero español por Marruecos Don Joaquín Gatell (El «Kaid Ismail»)*.

S-J.R.

1531. ANÒNIM: *Miquel Dolz i Rallo*. «Amposta» (Amposta), 249 (1984), 13.

Biografia i bibliografia de D. Miquel Dolz i Rallo (Morella, 1918-Amposta, 1981), veterinario titular y ex-concejal de Amposta. Dicho señor había estudiado con mucho detenimiento la avifauna del Delta del Ebro.

A.S.

1532. ANÒNIM: *Pau Llorç Ingles*. «El Baluard» (Sarral), 5 (1983), 14.

Breu biografia d'aquest fill de Sarral que propulsà l'emigració sarralenca a l'Amèrica Central, a principis del s. xx.

R.R.

1533. ANÒNIM: *El poeta Joan Torné i Balagué «Lluís de Montsià»*. «Ràpita» (St. Carles de la Ràpita), 304 (1984), 19.

Biografia del poeta nacido en St. Carles de la Ràpita en 1890 y fallecido en Barcelona en 1979.

L.D.

1534. ANÒNIM: *Un religioso con raíces literarias*. «La Vanguardia» (Barcelona), 11 maig 1984, 7.

Boceto biográfico del monje de la Orden de San Bernardo del Cister, fray Agustí Altisent i Altisent, del monasterio de Santa Maria de Poblet, escrito en la ocasión de habersele otorgado el premio «Godó» de periodismo.

E.S.

1535. ANÒNIM: *Rdo. José Todó Mas*. «Boletín Oficial del Obispado de Lérida» (Lleida), XCI, 3-4 (1984), 71.

Nota biogràfica extensa d'aquest prevere nascut a Corbera de Terra Alta l'any 1900.

E.S.

1536. ANÒNIM: *Xavier Gols*. «Butlletí d'Informació Municipal» (Tarragona), 23-24 (1981), 3.

Nota biogràfica acurada del compositor Xavier Gols, nascut a Tarragona el 1903.

E.S.

1537. ARASA ACCENSI, ENRIQUE: *A la juventud ampostina*. «Amposta» (Amposta), 254 (1984), 18.

Notas biográficas del compositor Juan Suñé, autor del *Himne d'Amposta*, nacido en esta población (1866).

E.S.

1538. ARASA ACCENSI, ENRIQUE: *Sebastià Juan Arbó*. «Amposta» (Amposta), 247 (1984), 14.

Sebastià Juan Arbó visto por su amigo Enrique Arasa Accensi.

L.D.

1539. BALADA, RAFAEL: *Pius Font i Quer i Els Ports*. «Butlletí del Centre d'Estudis de la Terra Alta» (Gandesa), 1 (1983), 11-12.

Dóna a conèixer els contactes que el botànic i farmacèutic militar Pius Font i Quer establí, per raons d'estudi, amb les contrades dels Ports de Beceit —la *Catalunya transibèrica*, com diu ell—, a partir de 1915.

Relata els viatges que féu —el darrer, el juny de 1956— i l'ambient humà i científic.

M-D.P.

1540. BARGALLÓ VALLS, JOSEP: *Sinibald de Mas: apunts per a la biografia d'un torrenc del set-cents*. «Recull de Treballs» (Torredembarra), 1 (1983), 69-73.

D'aquest treball sobre Sinibald Mas destaca la fixació de la data de naixença del creador de l'Escola de Nàutica de Barcelona —19 de juny del 1735—, gràcies a la consulta del registre de baptismes de la parròquia de Torredembarra.

S-J.R.

1541. BELTRÁN, LL.: *En la mort de Sebastià Juan Arbó*. «Ràpita» (St. Carles de la Ràpita), 296 (1984), 15.

Perfil del novel·lista, escrit per uno de sus amigues, el catedràtic Lucas Beltrán Flórez, nascido també en St. Carles de la Ràpita.

L.D.

1542. BELTRÁN, LLUC: *Sebastià Juan Arbó, novel·lista, biògraf i erudit*. «Ràpita» (St. Carles de la Ràpita), 298 (1984), 22-24.

Texto de la conferència que sobre la personalitat del escriptor rapitense pronunció el catedràtic Beltrán Flórez en el «Ateneu» de Barcelona con motivo del fallecimiento.

L.D.

1543. BERNARDO I ARROYO, M.-CASAS I ESTEVE, R.: *Història de la psiquiatria a Catalunya*. Edicions de la Universitat de Barcelona, Barcelona, 1983, 149 ps.

Dins els precursors de la psiquiatria a Catalunya figura el metge Tomàs Dolsa (o Dolça), nascut a La Canonja, creador del I. Frenopàtic de Barcelona l'any 1863. Entre les institucions, destaca la labor del Dr. Pere Mata i el «Manicomio de Reus S.A.» (*Ca l'Agulla*, a finals del s. XIX). Hi consten els subsidis de la Diputació de Tarragona per a malalts mentals, com també una esquematització de l'Assistència Psiquiàtrica Exterior durant la guerra del 1936, que pel que fa a les comarques tarragonines, tenia un centre a Reus, un subcentre a Tortosa, nuclis auxiliars a Tarragona i Amposta, i una delegació a Gandesa.

M-D.P.

1544. BERTOMEU I MERCÈ, JOSEP: *Ha mort Sebastià Juan Arbó, l'escriptor del Delta*. «Desaigüe» (Deltebre), 35 (1984).

Semblança de l'escriptor rapitenc tot destacant la seva relació amb el Delta de l'Ebre.

E.S.

1545. BLADÉ I DESUMVILA, A.: *Marcelli Domingo o la política com un apostolat*. «Serra d'Or» (Monestir de Montserrat), XXVI (1984), 141-144.

L'autor, que conegué personalment el biografat, li ret somenatge amb motiu del centenari de la seva naixença (a la casa número 6 de la plaça de la Font de Tarragona). Bladé, d'en Marcelli Domingo, en destaca l'honestetat, la popularitat i, molt singularment, la catalanitat.

S-J.R.

1546. BOFARULL MALAPEIRA, ROBERT: *Un bandoler canongí: El Minador*. «Centre d'Estudis Canongins Ponç de Castellví. Circular informativa», 4 (1984).

Nota que recorda l'existència del lladregot de camins *El Minador*, nadiu de La Canonja, que operà pel Camp de Tarragona, el Baix Penedès, el Priorat, les muntanyes de Prades i el Montsant. La informació procedeix de la *Historia de las Escuadras de Cataluña*, de JOSEP ORTEGA I ESPINÓS (Barcelona, 1859).

E.S.

1547. BONET I BALTÀ, JOAN: «El jove Vidal i Barraquer a Barcelona» dins *L'Església catalana, de la Il·lustració a la Renaixença*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1984; 755-760.

Article publicat per primera vegada al diari «El Noticiero Universal», de Barcelona, el 15 de maig del 1978, amb motiu dels actes de trasllat de les despulles del cardenal Vidal i Barraquer a Tarragona. L'autor considera la importància que en el desenvolupament de la personalitat del futur cardenal tingué l'etapa de la seva vida dels divuit als vint-i-vuit anys (1887-1897), passada a Barcelona, època en què formà part de la Congregació Mariana i, dins d'ella, soci de l'Acadèmia Catalanista de Llengua Catalana; visqué la problemàtica de la joventut universitària del moment, i ingressà al seminari barceloní on comptà amb la direcció espiritual de Torras i Bages, per tal com aquest fou el seu confessor habitual.

S-J.R.

1548. BONET I PUNSODA, LLUÍS: «En la mort de Don Xavier de Muller i de Ferrer» dins *Setmana Santa 1980*. Illtre. Confraria de Sant Magí Màrtir. Barcelona, 1980.

Esbós biogràfic del Marquès de Muller, que durant 20 anys presidí la Confraria dels Maginets, de Barcelona. Les notes giren a l'entorn del tarra-gonisme del personatge desaparegut.

J.M.

1549. BORT I SANCHO, JACINT: *El General Don Cristóbal Piñana y Suñer*. «Alcanar» (Alcanar), 69 (1983), 30-31.

Sucinta biografia del citado General, nacido en Alcanar el 10 de julio de 1846 y fallecido en Vinaroz en 1894. Cursó sus estudios profesionales en el Colegio Militar de Caballeria, participó en la sofocación de diferentes sublevaciones, que por su actuación le valieron varios ascensos así como condecoraciones. Se adhirió al alzamiento revolucionario en 1868. Estuvo destinado en Filipinas, siendo enviado a Cuba, a los 30 años con el grado de coronel, interviniendo en muchos hechos de armas, de regreso desempeñó algunos destinos en Huesca y Zaragoza, pasando a la reserva en 1890, con el empleo de general de brigada.

F.G.

1550. CARRERA PLANAS, J.: *Carles Cardó, un hombre de nuestra iglesia*. «La Vanguardia» (Barcelona), 5 de maig de 1984, 5.

Els aspectes d'«home d'Església» del canonge Cardó.

E.S.

1551. CARRERAS, JOSEP M.: *75 anys de la mort de Mn. Joan Segura*. «La Segarra» (Santa Coloma de Queralt), 60 (1984), 19-20.

Aspectos de la vida literaria e ideología de Mossèn Joan Segura i Valls. Como ejemplo de sus trabajos el artículo incluye un fragmento costumbrista del volumen «A estones perdudes».

A.S.

1552. CASTILLO, PEPITA: *Fins sempre!*... «Amposta» (Amposta), 248 (1983), 18.

Artículo en el que la autora evoca sus recuerdos en relación al escritor Sebastià Juan i Arbó, nacido en Sant Carles de la Ràpita, pero muy relacionado con Amposta.

E.S.

1553. COSTAS I JOVÉ, FRANCESC: *Comentaris dispersos entorn de Cardó i la seva obra*. «Quaderns de Vilaniu» (Valls), 5 (1984), 55-64.

Notes diverses sobre la vida i les actituds de Cardó.

P.A.

1554. ESPINALT, CARLES M.: *Evocació de Gonzàlez Alba*. «El Llamp» (Barcelona), 3 (1984), 8-9.

Text del parlament pronunciat per l'autor a la sala d'actes de l'Ajuntament de Valls, el dia 23 d'octubre del 1983. Es destaquen les condicions d'intel·lectual, de lluitador i de nacionalista radical del personatge evocat.

S-J.R.

1555. FAULLI, JOSEP: *Un hombre de letras*. «La Vanguardia» (Barcelona), 5 de maig de 1984, 29.

Els aspectes de literat dins la biografia del canonge Cardó.

E.S.

1556. FERNÁNDEZ, ROBERT - SIERCO, ELENA: *Ensenyament professional i desenvolupament econòmic: l'Escola Nàutica de Barcelona*. «Recerques» (Barcelona), 15 (1984), 7-30.

D'aquest treball, des de la nostra perspectiva, interessa l'àmplia consideració que es fa del torredembarrenc Sinibald Mas, com també el repartiment geogràfic dels 287 alumnes que, del 1770 al 1787, van cursar estudis a l'Escola de Nàutica de Barcelona. Els alumnes procedents de localitats de la Costa de Ponent són 81 —el 22,22 % del total—, i provenen de Sitges (28), Vilanova (20), Torredembarra (14), Tarragona (7), Altafulla (4), Reus (2), Creixell (2), Vila-seca (1), Cambrils (1), Clarà (1) i la Nou de Gaià (1).

S-J.R.

1557. GRAU I FOLCH, J.-J.: *En la mort d'Arbó*. «Amposta» (Amposta), 247 (1984), 12-13.

Artículo muy personal sobre la biografía intelectual del novelista y escritor Sebastià Juan Arbó, nacido en Sant Carles de la Ràpita, dando unas pinceladas sobre su inicial ideología política y evolución.

E.S.

1558. GRAU-SERENA: *Joan Amades*. «Butlletí del Centre d'Estudis de la Terra Alta» (Gandesa), 2 (1983), 7-8.

Notícia dels antecedents familiars del folklorista Joan Amades, arrelat a Bot i Prat de Compte, per part de pare, i a l'Espluga de Francolí, per la família materna.

E.S.

1559. GUIRADO, FRANCESC: *Mn. Miquel Melendres: Desè aniversari*. «Diario Español» (Tarragona), 19 d'abril de 1984, 2.

Treball on es recullen «in extenso» les dades biogràfiques del sacerdot i literat Miquel Melendres i Rue, nascut a Girona el 1905 i mort a Tarragona el 1974, ciutat aquesta darrera on va desenvolupar gran part de la seva activitat.

E.S.

1560. JORDÀ I FERNÁNDEZ, ANTONI: *Laurent Lipp, autor de la «Guide des négociants» i la ciutat de Tarragona*. «Quaderns d'Història Tarraconense» (Tarragona), IV (1984), 197-199.

Consideracions entorn de l'estada a Tarragona, on es mullerà amb Josepa Vidal i Jordana, del suis Laurent Lipp Zinsly, autor de la *Guide des négociants* (Montpeller 1793).

S-J.R.

1561. L.B.P.: «Domènec Guansé i Salesas» dins *Setmana Santa 1978*. Illtre. Confraria de Sant Magí Màrtir. Barcelona, 1978.

Resum biogràfic del tarragoní desaparegut que va tenir l'amabilitat d'escriure un treball per al llibret de la confraria, el mateix any 1978; especialment fa referència a l'època darrera del periodista que de retorn de l'exili residí a Barcelona.

J.M.

1562. LÓPEZ ALBIOL, MARIUS: *Biografia*. «Amposta» (Amposta), 247 (1984), 8-11.

Extensa nota biogràfica del escriptor y novelista Sebastià Juan Arbó (Sant Carles de la Ràpita, 1902-Barcelona, 1984). Incluye una bibliografia completa y al dia.

L.D.

1563. LLEIXÀ, EMILIO: *Record de Sebastià Juan Arbó*. «Lo Senienc» (La Sénia), 42 (1984), 17.

Nota biogràfica del novel·lista Sebastià Juan i Arbó, nascut a Sant Carles de la Ràpita el 1902.

E.S.

1564. MANENT, ALBERT: *Un canónigo en el exilio*. «La Vanguardia» (Barcelona), 5 de maig de 1984, 29.

Breu biografia del canonge Carles Cardó i Sanjuan, on són destacats els aspectes de promotor cultural, periodista i teòric del catalanisme.

E.S.

1565. MANENT, ALBERT: «Claudi Ametlla, periodista i politic (1883-1968)» dins *L'expansió de Catalunya en la Mediterrània*. Fundació Jaume I, Barcelona, 1983; 112.

Breu biografia commemorativa del centenari de la naixença a Sarral de Claudi Ametlla i Coll.

S-J.R.

1566. MANENT, ALBERT: *Els pseudònims de Carles Cardó*. «Quaderns de Vilaniu» (Valls), 5 (1984), 53-54.

Recull dels pseudònims de Cardó amb indicació dels anys i llocs on els utilitza, i amb hipòtesis sobre el seu origen.

P.A.

1567. MAÑAS MARTÍNEZ, JOSÉ: *Eduardo Saavedra, ingeniero y humanista*. Colegio de Ingenieros de Caminos, Canales y Puertos, Ediciones Turner, Madrid, 1983, 450 ps.

És molt probable que la major part de tarragonins, com a màxim, coneguin la personalitat d'Eduard Saavedra i Moragas a través del monument que reproduceix la seva efígie, situat als jardins o mirador de Saavedra i realitzat per l'escultor Julio Antonio a partir del 24 de setembre de 1913. Doncs bé, ara tenen ja l'oportunitat de conèixer a fons la biografia d'aquest erudit que, al nostre entendre, s'enlaira vers els cims daurats de la ciència en camps tan diversos (enginyeria, història, filologia, etc.), que semblen inabastables al llarg d'una sola vida.

Nosaltres ja ens havíem sentit fascinats per la figura d'aquest personatge il·lustre (Tarragona, 1829-Madrid, 1912) i vàrem dedicar-li un breu article d'investigació biogràfica (PERE BALANYÀ I ABADIA, *Eduard Saavedra i Moragas, al-Tarrakuni, un dels ihwati Codera*, «Diplomatari», Barcelona núm. 14, juny-agost 1983, pàgs. 56-60) en què anunciàvem la publicació imminent del llibre que comentem. L'expectativa ha valgut la pena, perquè podem titllar l'obra de magnífica en gairebé tots els aspectes.

Precedit per un pròleg de Julio Caro Baroja, el volum se'ns ofereix dividit en nou capítols que analitzen la trajectòria vital de Saavedra per ordre rigorosament cronològic (1829-1851; 1852-1853; 1854-1862; 1862-1866; 1866-1870; 1871-1879; 1880-1889; 1890-1899 i 1900-1912), tot prenent algun tret bàsic de cada període per arregar-hi el conjunt d'activitats dutes a terme pel biografat. A la vegada, dintre d'aquesta estructura, s'hi estableixen apartats dedicats a les diverses facetes del savi tarragoní. Així, per exemple, entre d'altres, trobem els punts «4.4. Excavaciones en Numancia», «6.7. Fundación de la Sociedad Geográfica de Madrid», «7.2. En la Comisión Internacional del Canal de Suez», etc. I cada apartat és desenvolupat amb tota mena de detalls relatius a les persones, situacions i institucions.

Tanmateix, el millor elogi que en podem fer és recomanar la seva lectura, que hem trobat apassionant i que té un al·licient poc freqüent en aquest tipus d'obres biogràfiques: l'interès i el nivell del que se'ns diu no decau mai, potser perquè la pròpia vida de Saavedra fou tan curulla d'esdeveniments que el canvi constant de perspectives afavoreix la vivor del text. Destaquem també que la inclusió d'uns utilíssims i documentats apèndixs, especialment el que recull els 273 treballs escrits pel biografat, dona encara més valor a la tasca d'investigació realitzada per l'autor.

També cal lloar l'aspecte que pertoca a les il·lustracions, ben triades i distribuïdes al llarg del llibre. Però, sobretot, tenint en compte que es tracta d'un encàrrec editorial fet pel director del Col·legi d'Enginyers de Camins de Madrid, voldriem destacar l'amor que hom nota envers el treball ben acabat. Per això, atès que «totes» les biografies de Saavedra han estat escrites per homes no catalans, en honor d'aquest llibre meritíssim creiem que és de justícia reproduir el seu paràgraf darrer: «Hace unos años, cayó en mi poder una necrología que la Real Sociedad Geográfica dedicaba en 1912 a un presidente recién fallecido. El nombre de este presidente era Eduardo Saavedra. Jamás había oído hablar de él. Después de haberla leído me extrañó que este

personaje fuera tan poco conocido, tan siquiera entre Ingenieros de Caminos. Para remediar este desconocimiento en la medida de lo posible y para vindicar la figura de Eduardo Saavedra y Moragas, el ingeniero humanista español más importante de todo el siglo XIX se ha escrito este libro».

L'objectiu ha estat assolit plenament. Des d'ara Tarragona disposa d'una clau ajustada per a penetrar amb objectivitat i profunditat en la vida d'un dels seus fills més rellevants, vinculat, com diu l'autor, afectivament a la vila natal de la seva mare, Riudoms.

P.B.

1568. MARTÍ I MARTÍ, CARLES: *Anton Caparó: un soldat de Macià*. «Lo foc» (Riudoms), 60 (1984), 7-8.

Entrevista que recull el testimoni d'un riudomenc que participà en els fets de Prats de Molló.

P.A.

1569. MILLAN, LLUÍS: *Itineraris de la ciutat. Pau Cartaña i Castellà*. «Ràpita» (Sant Carles de la Ràpita), 303 (1984), 23.

De familia materna rapitense, nace Pau Cartaña i Castellà, en Valls el año 1899. Médico microbiólogo, había trabajado en 1930-36 contra el paludismo del Delta del Ebro. Murió en 1974. Tiene una calle a él dedicada en Sant Carles de la Ràpita.

A.S.

1570. MIQUEL I MACAYA, JOSEP: *Carles Cardó en l'anècdota*. «Quaderns de Vilaniu» (Valls), 5 (1984), 35-52.

Recull d'anècdotes de Cardó per a oferir-ne un retrat psicològic.

P.A.

1571. MIRÓ, MARIA-MERCÈ: *El canonge Corbella i el Rector de Vallfogona*. «Ausa» (Vic), XI/106-107 (1983), 87-91.

Sobre el canonge-comandant carlí Ramon Corbella i Llovet, nascut a Vallfogona de Riucorb el 1850, en tant que estudiós de la vida i obra del poeta Francesc Vicenç Garcia.

E.S.

1572. MONCLÚS ALEMANY, JOSEP: *Marcellí Domingo va donar classes a Roquetes i Tortosa*. «Bre-Infomes» (Tortosa), 349 (1984).

Un antic alumne d'en Marcellí Domingo escriu sobre el temps en que aquest donà classes primer, a Tortosa, al fer les pràctiques de mestre, després a Roquetes, i novament a Tortosa. Al entendre de l'autor, hi ha que remarcar a la personalitat del docent dos trets: la passió per la lectura i la despreocupació pels diners.

E.S.

1573. *Monseñor José Vives Gatell (1888-1978)*. «Analecta Sacra Tarraconensia» (Barcelona), LI-LII (1978-1979 [1983]), 7-23.

Reedita la notícia biogràfica (Vilabella, 1888. Barcelona, 1978), redactada per ÀNGEL FÀBREGA I GRAU i publicada a «Anuario de Estudios Medievales» (Barcelona), 6 (1969), ps. 667-678, en la qual es destaca la seva activitat d'estudis de la història eclesiàstica catalana.

J-F.C.

1574. MORALES ROCA, FRANCISCO JOSÉ: *Privilegios nobiliarios otorgados por el rey don Felipe III de Austria en el solio de las cortes de Barcelona de 1599*. «Hidalguía» (Madrid), XXXI, 178-179 (1983), 593-618.

Notícia de la cerimònia de concessió de nou títols del regne (vuit comtes i un vescomte), 85 privielgis de noblesa, 70 privilegis de cavaller, 66 privilegis de ciutadans honrats de Barcelona o burgesos honrats de Perpinyà, i 11 hàbits de les ordes militars. Aquests títols estan enregistrats a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (Cancelleria, registres núms. 4876 a 4889, 5181 a 5183, i 5188). Es relacionen, a continuació, segons consta en aquest treball, els privilegis atorgats a les persones vinculades per naixença o residència a les ciutats de Tarragona i Tortosa, i les seves comarques.

TÍTOLS NOBILIARIS

Pinós Castro So y de Aragón Gurrea, Gaspar Galcerán. Vizconde de Evol y barón de Guimerà. *Conde de Guimerà* (Barcelona, 13-VII-1599).

Queralt y de Icart, Pedro de. Barón de Queralt y señor de Santa Coloma. Caballero de Santiago. *Conde de Santa Coloma* (Barcelona, 18-VII-1599).

NOBLES DEL PRINCIPADO DE CATALUÑA

Armengol y de Cardona, Gerónimo. Barón de Rocafort de Montagut y señor de Salmella (Barcelona, 13-VII-1599).

Armengol y de Cardona, Fernando. Hermano del anterior (Barcelona, 13-VII-1599).

Biure y de Montserrat, Rafael Juan. Barón de Aguilar, carlán de Vallverd y señor de Vallespinosa y de Preixens (Tarragona, 19-VII-1599).

Biure y de Montserrat, Gaspar. Hermano del anterior (Tarragona, 19-VII-1599).
 Calters y de Gilabert, Miguel Gerónimo. Señor de Segur (Barcelona, 13-VII-1599).
 Desclergues y de Cortes, Gerónimo. Doncell de Barcelona y oriundo de Montblanc (Barcelona, 13-VII-1599).
 Ferrera y de Cordelles, Felipe. Señor de Vallferosa y de Salomó (Barcelona, 13-VII-1599).
 Ferrera y de Cordelles, Miguel. Abad de Santa Maria de Valldoncella (Barcelona, 13-VII-1599).
 Lihori y de Tersá, Dionisio. Doncell de Gandesa (Barcelona, 19-VII-1599).
 Macip, Bernardo. Caballero de Barcelona. Carlán de Cambrils y escribano real (Barcelona, 13-VII-1599).
 Montoliu y de Ros, Francisco de. Señor de Renau, de la quadra de Fortuny y de Cendra (Barcelona, 13-VII-1599).
 Terés, Epifanio. Sobrino del arzobispo de Tarragona Juan de Terés y Borrull (Barcelona, 18-VII-1599).
 Torres y de Vendrell, Gerónimo. Señor de Almenara Alta, La Torre, Margalef, El Pradell y Fornells (Valladolid, 15-XII-1601).

CABALLEROS DEL PRINCIPADO DE CATALUÑA

Freixa y de Castellví, Miguel. Natural de Tarragona. Armado caballero por Su Majestad el Rey en el solio de las Cortes (Barcelona, 13-VII-1599).
 Janer, Juan Gaspar. Natural de Montblanch (Barcelona, 13-VII-1599).
 Jordá, Jaime. Ciudadano honrado de Tortosa. Es hijo de Gaspar Jordá (Barcelona, 13-VII-1599).
 Jordá, Onofre Cristóbal. Ciudadano honrado de Tortosa. Es hijo de Cristóbal Jordá. Es síndico de cortes en Tortosa. (Barcelona, 13-VII-1599).
 Osset y de Castellví, Luis. Natural de Tarragona. Es hijo de Damián de Osset de Tarragona. Doctor en Derecho, del Real Consejo. Oidor de la Real Audiencia del Principado de Cataluña (Denia, 19-VIII-1599).
 Rossell, Gerónimo. Natural de Tarragona (Barcelona, 13-VII-1599).
 Saporta y Munyós, Clemente. Ciudadano honrado de Tortosa. Armado caballero por su Magestad el Rey en el solio de las Cortes. (Barcelona, 13-VII-1599).
 Saporta y de Soldevila, Miguel. Natural de Tarragona. Armado caballero por su Magestad el Rey en el solio de las Cortes (Barcelona, 13-VII-1599).
 Terés, Epifanio. Es sobrino de Juan de Terés y Borrull, arzobispo de Tarragona. Armado caballero por su Magestad el Rey en el solio de las Cortes de Barcelona (Barcelona, 13-VII-1599).

CIUDADANOS Y BURGUESES HONRADOS

Astor, José Francisco. Es hijo de Francisco Astor, de Tortosa, y sobrino de Antonio Juan Astor, canónigo y vicario general del obispado de Tarragona, y de Gerónimo Astor, de Tortosa. Doctor en Derecho, del Real Consejo, oidor decano de la Real Audiencia del Principado de Cataluña y regente del Real y Supremo Consejo de Aragón. Ciudadano honrado de Tortosa (Madrid, 17-XII-1599).

- Castelló, Francisco. Doctor en Medicina de Barcelona y conceller segundo de Barcelona. Es hijo de Esteban Castelló, mercader de Tortosa. Ciudadano honrado de Barcelona (Barcelona, 13-VII-1599).
- Chivellí, Juan Bautista. Natural de Tortosa. Ciudadano honrado de Tortosa (Madrid, 17-XII-1599).
- Oriol y Montlleó, Juan Bautista. Cónsul en Cap y síndico de cortes de Tortosa. Es hijo de Bernardo Oriol y Orós, de Flix, y nieto de Jaime Oriol, de Flix. Ciudadano honrado de Tortosa (Barcelona, 13-VII-1599. Valladolid, 4-VIII-1600 y 1-III-1601).
- Torres, Rafael. Cónsul de Francia en Tortosa. Ciudadano honrado de Tortosa (Barcelona, 13-VII-1599).

HÁBITOS DE LAS ÓRDENES MILITARES

Queralt y de Icart, de Cardona y de Vilagut, Pedro. Conde de Santa Coloma. Caballero de Santiago.

J-F.C.

1575. MORALES ROCA, FRANCISCO JOSÉ: *Privilegios nobiliarios no sancionados por el rey Felipe IV a raíz de la suspensión del solio de las cortes de Cataluña de 1626*. «Hidalguía» (Madrid), XXX, 172-173 (1982), 385-410.

Es publica la llista dels privilegis nobiliaris, no atorgats: 12 títols del regne —un marquès, un vescomte, tres comtes i set barons—; 39 privilegis de noblesa; 17 privilegis de cavaller; 12 hàbits de les ordes militars; 2 privilegis de senyoria jurisdiccional; 18 privilegis de ciutadà honrat de Barcelona, i 3 privilegis de burgès honrat de Perpinyà. Aquesta llista es conserva a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (Consell d'Aragó, lligall 260, expedients 50 i 51). Es relacionen, a continuació, segons consta en aquest treball, els privilegis no concedits, a persones vinculades per naixença o residència amb Tarragona, Tortosa i les seves comarques.

Amich, Acisto. Privilegio de Caballero del Principado de Cataluña. Es natural de Tortosa.

Astor, Miguel. Privilegio de Ciudadano Honrado de Barcelona. Es natural de Tortosa y Doctor en Derecho.

Cardona y de Jossa, Gerónimo de. Privilegio de Noble del Principado de Cataluña. Es doncel de Tortosa.

Girón de Rebolledo y Despalau, Juan Godofredo. Concesión de hábito de las Órdenes Militares. Es señor de Riudecols y de las Irlas, y batlle de Tortosa.

Guimerá y de Tamarit, Ramón de. Título de vizconde de Guimerá. Es señor de Ciutadilla y Sant Romá, y Barón de Abella.

Jordá y de Valls, Gregorio de. Privilegio de noble del Principado de Cataluña. Es doncel de Tortosa y caballero de Montesa. Obtuvo el privilegio de noble (8-III-1632).

Miravall, Pedro Juan de. Privilegio de Ciudadano Honrado de Barcelona. Es natural de Tortosa y doctor en Derecho. Privilegio de Ciudadano Honrado de Barcelona (17-VII-1632), de Noble del Principado de Catalunya (8-VIII-1641), y de armas heráldicas (20-VIII-1642).

Montoliu y de Sayol, Eugenio de. Concesión de hábito de las Órdenes Militares. Es noble, hijo del señor de Renau.

Queralt y de Codina, Ramón de. Concesión de hábito de las Órdenes Militares. Es hermano del Conde de Santa Coloma.

Sartor, Onofre. Privilegio de caballero del Principado de Cataluña. Es teniente de la Torre de los Alfaques.

Vilanova y de Queralt, Diego de. Privilegio de noble del Principado de Catalunya. Es doncel de Queralt.

Biure y de Montserrat, Rafael de. Título de barón de Aguilar. Es señor de Aguilar y Vallespinosa, señor de Preixans y carlán de Vallverd.

J-F.C.

1576. MORANT I CLANXET, JORDI: *Els nostres tarragonins*. «Claxon. Semanario de guía y reclamo» (Tarragona), 678-730 (1983).

En el número corresponent a la setmana del 27 de desembre del 1982 al 2 de gener del 1983, el setmanari «Claxon» inicià la secció *Els nostres tarragonins* amb la voluntat de recordar els tarragonins de naixença o adopció que, durant llur vida, van aconseguir cotes importants de popularitat.

Durant l'any 1983 han estat publicades les biografies següents:

- Núm. 678. Sebastià Roch i Carles. *Mestre d'aixa*.
- Núm. 679. Joan Molas i Sabaté. *Erudit en museus*.
- Núm. 680. Joan Mallafré i Guasch. *Metge*.
- Núm. 681. Artur Ramos i Horta. *Músic i compositor*.
- Núm. 682. Hermenegild Vallvè i Vilallonga. *Reporter gràfic*.
- Núm. 683. Xavier Rovira i Rovira. *Metge i músic*.
- Núm. 684. Miquel Melendres i Rué. *Sacerdot i músic*.
- Núm. 685. Xavier Rovira i Rovira. *Metge i músic*.
- Núm. 686. Josep Gols i Veciana. *Músic i compositor*.
- Núm. 687. Josep Ixart i de Moragas. *Advocat*.
- Núm. 688. Domingo Aleu i Benaiges. *Mestre de dansa catalana*.
- Núm. 689. Esteve Pomerol i Calvet. *Casteller*.
- Núm. 690. Emili Morera i Llauradó. *Historiador*.
- Núm. 691. Pau Espinosa i Guilà. *Capità Manaiés*.
- Núm. 692. Fra Francesc Iglésias i Domènech. *Frare*.
- Núm. 693. Emili Francesch i Roselló. *Aficionat a l'art*.
- Núm. 694. Salvador Martorell i Ollé. *Escultor*.
- Núm. 695. Joan Sans i Salafranca. *Metge*.
- Núm. 696. Josep Roig i Bergadà. *Jurista i ministre*.
- Núm. 697. Enric Gavaldà i Peris. *Municipal*.
- Núm. 698. Carles Pallach i Badia. *Esportista*.
- Núm. 699. Salvador Fa i Saltó. *Mestre de dansa i regidor*.
- Núm. 700. Antònia Casanovas i Melendres. *Cosidora de xarxes*.
- Núm. 701. Jaume Solé i Busquiel. *Pescador*.
- Núm. 702. Jaume Rué i Esqué. *Professor de música*.
- Núm. 703. Gerard Chinchilla i Berenguer. *Fotògraf*.

- Núm. 704. Josep M. Pla i Mateu. *Compositor*.
 Núm. 705. Francesc de P. Vila i Adzerias. *Periodista*.
 Núm. 706. Carme Brull i Zaragoza. *Mestra romescaire*.
 Núm. 707. Joaquim Rovira i Solà. *Metge cirurgià*.
 Núm. 708. Isidre Valentines i Llovell. *Professor de dibuix*.
 Núm. 709. Ramon Salas i Ricomà. *Arquitecte*.
 Núm. 710. Lluís Zamora i Navas. *Metge*.
 Núm. 711. Josep Espinach i Andreu. *Campaner de la Catedral*.
 Núm. 712. Manuel de Montoliu i de Togores. *Historiador i filòleg*.
 Núm. 713. Salvador Iglesias i Domènech. *Pintor decorador*.
 Núm. 714. Joaquim Avellà i Vives. *Catedràtic*.
 Núm. 715. Josep Yxart i de Moragas. *Escriptor*.
 Núm. 716. Ramon Comas i Maduell. *Religiós i poeta*.
 Núm. 717. Miquel Martí i Tost. *Botiguer i músic*.
 Núm. 718. Lluís Àvila i Roca. *Mestre fuster ebenista*.
 Núm. 719. Sadurní Garcia i Anguera. *Artista pintor*.
 Núm. 720. Rafael Simó i Sangenis. *Ebenista*.
 Núm. 721. Francesc Egea i Ribes. *Decorador i baríton*.
 Núm. 722. Joan Serra i Vilaró. *Sacerdot i arqueòleg*.
 Núm. 723. Josep Jordà i Olivé. *Espardenyer i escultor*.
 Núm. 724. Josep Sarobé i Castelló. *Pintor decorador*.
 Núm. 725. Pau Gabriel i Gibert. *Impressor*.
 Núm. 726. Maria Josepa Massanès i Dalmau. *Poetessa*.
 Núm. 727. Alfred Opisso i Viñas. *Polígraf i periodista*.
 Núm. 728. Lluís Mezquida i Renart. *Apoderat de banca*.
 Núm. 729. Josep Pin i Soler. *Escriptor i novel·lista*.
 Núm. 730. Maginet Pelacanyes.

S-J.R.

1577. MORET, XAVIER: *Un pensador de l'antifranquisme cristià*. «El País. Quadern de cultura» (Barcelona), 6 de maig de 1984, 3.

Breu biografia del canonge Cardó, destacant la seva postura enfront el règim del general Franco.

E.S.

1578. MULLER Y DE ABADAL, JOSEP M. DE: «In memoriam Don Jaime Samà y Coll» dins *Setmana Santa 1980*. Iltre. Confraria de Sant Magi Màrtir, Barcelona, 1980.

El President dels Maginets recull en aquest escrit una síntesi biogràfica del Marquès de Marianao, Cofrade Major que va ser de la Confraria i un dels grans restauradors del Parc Samà; també fa referència a la seva trajectòria humana a través dels diversos càrrecs que ocupà.

J.M.

1579. MONCUNILL I CIRAC, LLUÍS M.: *Valls i el doctor Cardó. Mostra documental d'una discreta implicació.* «Quaderns de Vilaniu» (Valls), 5 (1984), 5-27.

Biografia íntima i ideològica del dr. Cardó a través dels seus textos.

P.A.

1580. NADAL I COMPANYY, R.: *Eduard Toda, Joan Molas, Frederic Mares i Agapito Franquès.* «Diario Español de Tarragona» (Tarragona), 5 juny 1984.

Notes sobre aquests homes tarragonins o relacionats amb el patrimoni artístic i arquitectònic de Tarragona.

E.S.

1581. NOGUÉS, MONTSE: *Trinitari Murria i Trilla.* «L'Ullal» (Benifallet), 0 (1983).

Notes biogràfiques d'aquest músic relacionat amb el poble de Benifallet.

E.S.

1582. NÚÑEZ ENCABO, MANUEL: *Manuel Sales y Ferré, un científico español de máximo relieve.* «Ulldecona» (Ulldecona), 6 (1983), 24-26.

Artículo de divulgación en el que se sintetizan las tres etapas del pensamiento del sociólogo nacido en Ulldecona. El autor de este artículo ha estudiado a fondo la obra del profesor Sales y Ferré. (Vide. BIBLIOGRAFIA HISTÒRICA TARRACONENSE, vol. VI, núm. 827).

A.S.

1583. PLA, JOSEP: «Els quatre gats i Pere Romeu» dins *Obra Completa, vol. XXXIII. El passat imperfecte.* Ed. Destino, Barcelona, 1977; 14-17.

Sobre certs trets característics de la personalitat de Pere Romeu, nascut a Torredembarra el 1862, i el seu particular mode de portar el negoci. El text original, ara recollit a l'Obra Completa d'aquest autor, és de 1953.

E.S.

1584. PLA, JOSEP: «Joan Rebull, escultor» dins *Obra Completa. Vol. XXXIII. El pasat imperfecte*. Ed. Destino, Barcelona, 1977; 255-259.

A tenir en compte pels biògrafs de Joan Rebull: el pensament d'aquest escultor, nascut a Reus, sobre els seus companys Manolo i Maillol, recollit per Josep Pla. La redacció de l'escrit original ara aparegut a l'*Obra Completa* de Pla és de 1953.

E.S.

1585. PLA, JOSEP: «Don Joan Prim com a governant» dins *Obra Completa. XXXIII. El pasat imperfecte*. Ed. Destino, Barcelona, 1977; 497-509.

Pinzellada biogràfica del militar reusenc Joan Prim i Prats, destacant l'activitat política dels seus darrers anys. Originalment, fou escrit el 1967.

E.S.

- 1585 bis. PLA, JOSEP: «Pau Casals: 97 anys» dins *Obra Completa. XXXIII. El pasat imperfecte*. Ed. Destino, Barcelona, 1977; 648-653.

Sobre el «savoir faire» musical del vendrellenc Pau Casals i Defilló. Escrit originalment el 1973.

E.S.

1586. PONT, JOSEP: *Recordant els cents anys del naixement del Dr. Cardó. Anys 1918-1936. Una època eclesial en expansió*. «Quaderns de Vilaniu», (Valls), 5 (1984), 29-34.

Breu anàlisi del paper de Cardó i d'altres eclesiàstics de mentalitat oberta, en la Catalunya contemporània, feta pel que fou arquebisbe de Tarragona.

P.A.

1587. PUIG I FERRETER, JOAN: *Textos reusencs (1897-1911)*, a cura de Magí Sunyer. Edicions del Centre de Lectura (Creació VII), Reus, 1983. 83 ps.

Recull de trenta-un textos que pertanyen a la prehistòria literària de l'illustre escriptor selvatà, aplegats per primera vegada en volum. És de destacar el pròleg de M. Sunyer per les dades biogràfiques i d'anàlisi que aporta per a l'estudi literari de Puig.

P.A.

1588. QUERALT, J. M.: *Els Baldrich*. «Ressó» (El Morell), 5 (1984).

La nissaga dels Baldrich al Morell.

E.S.

1589. QUINTANA I MARÍ, ANTONI: «Casimir Aymami i Ferran» dins *Setmana Santa 1980*. Illtre. Confraria de Sant Magi Màrtir, Barcelona, 1980.

L'article es fonamenta en una fotografia de l'arxiu familiar on hi ha el jove Aymami donant els darrers retocs al tríptic que cada any és col·locat damunt la porta de l'ermita del Portal del Carro, i que va signar l'any 1901. Amb aquesta avinentesa l'autor recull una sèrie de dades personals i biogràfiques del pintor fill de Tarragona.

J.M.

1590. ROIG, FRANCESC: *El metge Tomàs Dolsa i Ricart*. «Diario Español» (Tarragona), 29 de novembre de 1983.

Ampliació del treball publicat a la Circular Informativa (núm. 3 de 1983) del Centre d'Estudis Canongins «Ponç de Castellví», tot donant les fonts de procedència de les informacions que permeten rectificar dades i fets de la biografia del conegut psiquiatra, nascut a la Canonja l'any 1819 i mort a Barcelona el 1909. (Vide BIBLIOGRAFIA HISTÒRICA TARRACONENSE, vol. VII, núm. 827).

M-D.P.

1591. ROJOR: *Josep Vidal i Guinovart*. «Estimul. Butlletí de l'Orfeó Canongí» (La Canonja), 23 (1980), 6-7.

Records d'un dels fundadors i cantants de l'Orfeó de La Canonja.

E.S.

1592. SALA, RICARD: *Soriano Montagut vivo en el recuerdo*. «Amposta» (Amposta).

Records del catedràtic de la Facultat de Belles Arts de Barcelona, Ricard Sala, sobre l'escultor Inocenci Soriano Montagut, fill d'Amposta.

E.S.

1593. SÁNCHEZ, E.: *Juan Arbó en el recuerdo*. «Ràpita» (St. Carles de la Ràpita), 296 (1984), 12.

Las declaraciones del Sr. Ll. Millán, conocedor de la temática local, sobre el novelista y escritor Sebastián Juan Arbó, nacido en St. Carles de la Ràpita el año 1902.

L.D.

1594. SEGARRA, IGNACIO: *Una santa monja de Valls*. «Diario Español de Tarragona» (Tarragona), 6 juliol 1984.

Notícia biogràfica de Filomena Ferrer, monja del monestir de Sant Francesc de Paula, de Valls. Nascuda a Móra d'Ebre l'any 1841, morí a Valls vint-i-sis anys després.

E.S.

1595. SOBREQUÉS I CALLICÓ, JAUME: «Rovira i Virgili, historiador i teòric del nacionalisme», dins *Annals de la Universitat Catalana d'Estiu 1. L'Avenç*, Barcelona, 1983; 17-32.

Text de la conferència pronunciada per l'autor al Casal Bonavista, de Barcelona, el 26 de novembre del 1981. El professor Sobrequés, primerament, presenta la producció de Rovira dividida en tres apartats: 1. Obres en les quals predomina la reflexió teòrica sobre allò que Catalunya ha estat com a nació. 2. Obres referides a la història del nacionalisme a diverses parts del món, i 3. Obres que estudien aspectes concrets o generals de la història de Catalunya. En segon lloc, considera la reflexió de Rovira sobre el fet nacional català com també el seu pensament nacionalista.

Molt interessant és la nota segona de l'article en la qual figura transcrita la carta que Ricardo de la Cierva, com a Director General de Cultura Popular, dirigí, el 28 de maig del 1974, a l'empresa editora de la *Història nacional de Catalunya* per tal de prohibir-ne la publicació del pròleg; el Sr. de la Cierva no s'està de dir, entre d'altres coses, que «la historia de Rovira Virgili es una historia separatista, hecha con intención separatista, y con expresión separatista (...)», «este libro, no solamente en su prólogo, realmente desafortunado, sino en toda su parte inicial hasta bastante más allá del primer centenar de páginas rezuma de separatismo por casi todas sus líneas y sobre todo nace de una concepción descaradamente separatista (...)», «que de presentarse esta obra a depósito sería inmediatamente objeto de secuestro administrativo (...)», i «estoy convencido de que la insistencia del señor Rovira Virgili en la "nacionalidad catalana", no es un simple juego de palabras».

S-J.R.

1596. SOLER ALVAREZ, ELISEU-ANTONI: *Metges altafullencs segons les investigacions de Danon i Bretos*. «La Tartrana» (Altafulla), 26 (1984), 40.

Buidat, referit a Altafulla, del treball *Aportació a l'estudi social de la medicina a Catalunya (1768-1827)*, publicat per la F.S.V.S.

S-J.R.

1597. SOLER ALVAREZ, ELISEU-ANTONI: *Spes - ei, es de la quinta y significa esperanza*, «Diario Español» (Tarragona), 23 de noviembre de 1983, 4.

Recuerdos que un ex-alumno del profesor y librero de Tarragona, Antoni Adserà i Martorell, trae a colación con ocasión del fallecimiento del docente.

A.S.

1598. TARRAGONA, J. M.: *Un encuentro con Sebastián Juan Arbó*. «Nuestro Tiempo» (Pamplona), 353 (1983), 72-79.

El pensament del novellista Sebastià Juan Arbó, nascut a Sant Carles de la Ràpita, sobre qüestions d'actualitat, recollit poc abans de la seva mort, i que té el seu interès per als futurs biògrafs d'aquest home de lletres.

E.S.

1599. VENTURA I SOLÉ, DANIEL: *Estudiants Sarralencs a la Universitat de Cervera*. «El Baluard» (Sarral), 8 (1984).

Es relacionen els personatges sarralencs que estudiaren a la Universitat de Cervera entre el 1771 i el 1792.

R.R.

1600. VIDAL I FONT, JOAQUIM: *La nostra gent. Ferran Paladella i Folqué*. «Alhora» (Gandesa), 20 (1984).

Aquest enginyer topògraf nasqué a Gandesa el 1897. Fou director de l'Escola d'Agricultura de la Generalitat, a Caldes de Montbui. Pertanyia al partit «Acció Catalana». Redactà uns estudis sobre la conveniència de bastir un embassament al riu Algars al terme municipal d'Arnes.

E.S.

1601. VIDAL I FONT, JOAQUIM: *La nostra gent. Hilari Aubanell (a) «Hilario»*. «Alhora» (Gandesa), 23 (1984).

Pequeña biografía de un personaje célebre de Gandesa.

A.S.

1602. VILANOVA, RAUL: *En record d'Antoni Mañé i Sendra; un home de l'Estimul*. «Estimul» (La Canonja), 57 (1984).

Record d'un dels fundadors del periòdic «Estimul» de La Canonja l'any 1936, escrit pel director de l'actual «Estimul» en l'avinentesa del seu traspàs.

E.S.

1603. VIRGILI FERRER, ANTONI: *In memoriam*. «Lo foc» (Riudoms), 55 (1984), 4-5.

Breu nota biogràfica de mossèn Josep Martorell i Cornudella, del qual es reproduceix un poema, d'interès per explicar com salvà la vida el 1936.

P.A.

CIÈNCIES AUXILIARS

1604. *Gran Enciclopedia Aragonesa, I, Ababuj-Àrtidos*. Unió Aragonesa del Libro, S.L., Zaragoza, 1980, 284 pp.

ABAD Y LASIERRA, MANUEL, O.S.B., (Estadilla, 1729-Zaragoza, 1806), primer obispo de Ibiza (Eivissa) tras la segregación de la archidiócesis de Tarragona (1789). Pág. 18.

ADUANAS, peaje fluvial del s. XII; se fijan como puntos de cobro en el Ebro, entre otros, los puertos de Tortosa y Ascó. Pág. 33-35.

AFRANCESADOS (s. XIX), el obispo auxiliar de Zaragoza, Santander, también Inquisidor general, se refugió en Valdealgorfa, recibiendo malos tratos por parte de soldados tortosinos. Págs. 56-57.

AFRANCO, la campaña del 49 a.C. tuvo por escenario las tierras del bajo Segre y colindantes del Ebro (Ribarroja [Riba-roja] y Flix). Págs. 57-58.

AGUSTÍN ALBANELL, ANTONIO, (Zaragoza, 1517-Tarragona, 1586), arzobispo de Tarragona en 1577. Págs. 74-75.

AGUSTINA DE ARAGÓN, (Reus, 1786-Ceuta, 1857), participa en el sitio de Tortosa. Pág. 76.

AISCONDEL, sociedad fundada en 1943; posee una factoría química en Vilaseca (Vila-seca i Salou). Pág. 80.

ALBALATE, PEDRO DE, (?-Poblet, 1251), arzobispo de Tarragona; en 1248 celebra Concilio provincial en Tarragona. Pág. 88.

ALBARRACÍN, DIÓCESIS DE, Tarragona luchó por la posesión sufragánea de esta diócesis. Pág. 102.

ALCAÑIZ, HISTORIA CONTEMPORÁNEA, en 1944 el ferrocarril Val-de-Zafán-Alcañiz inauguró el tramo Alcañiz-Tortosa; en 1973 se clausuró la línea. Pág. 112.

ALFONSO I EL BATALLADOR, (? h. 1073-Poleñino, 1134) uno de sus objetivos era la conquista de Tortosa. Págs. 130-131.

ALFONSO II EL CASTO, (Huesca, 1157-Perpiñán [Perpinyà], 1196), ocupó y repobló Gandesa, Orta de San Juan [Horta de Sant Joan] y Ulldecona, que unió a Aragón. Págs. 131-132.

AL-MUQTADIR, fue el principal de la dinastía Banu Hud; ocupó Tortosa en 1061. Pág. 160.

AL-TURTUŠI, ABU BAKR MUHAMMAD, (Tortosa, 1059-Alejandro, 1126), escritor. Pág. 172.

APARICIO, M., (Torralba, ?-?), Prior en el Real Monasterio de Poblet. Pág. 210.

ARAGÓN, JUAN DE, (? 1439 ó 1440-Albalate de Cinca, 1475), hijo de Fernando II y Germana de Foix. Enterrado en Poblet. Pág. 231.
ARANDA PÉREZ, RAÚL, (Almazora, 1952), matador de toros, herido en la plaza de Tarragona. Pág. 243.
ARCO Y GARAY, RICARDO DEL, (Granada, 1888-Huesca, 1955), pasó su infancia y adolescencia en Tarragona; historiador y archivero. Pág. 247.
ARQUEOLOGÍA ARAGONESA, *vid.* BOLETÍN DE HISTORIA Y GEOGRAFÍA DEL BAJO ARAGÓN (Vol. II de esta *Enciclopedia*).

A.S.

1605. *Gran Enciclopedia Aragonesa, II, Artieda-Calatayud*. Unión Aragonesa del Libro, S.L., Zaragoza, 1980, pp. 293-568.

ARZOBISPADO DE ZARAGOZA, segregado de la metropolitana de Tarragona el 1318. Págs. 294-295.

ASAMBLEA REGIONALISTA DE ALCAÑIZ, (1897), contó con la adhesión de la Cámara Agraria de Tortosa; se debatió el establecimiento de la línea de ferrocarril Alcañiz-San Carlos de la Rápita [Sant Carles de la Ràpita]. Pág. 298.

ASÁN, MONASTERIO DE, Tranquilino, obispo de Tarragona, fue monje de dicho monasterio. Pág. 299.

ASTRUC HA-LEVÍ, (Alcañiz, ?-?), judío de la «Disputa de Tortosa». Pág. 310.

AUBÀ MESEGUER, ENRIQUE, (Gandesa, 1882-Zaragoza, 1943), farmacéutico, preparador de específicos. Págs. 315-316.

AUGUSTO, (Roma, 63 a.C.-Nola, 14 d.C.), supervisó las Guerras Cántabras desde Táraco (27-25 a.C.). Págs. 317-318.

AVELLANEDA, A. FERNÁNDEZ DE, autor al que se atribuye el «Quijote», impreso en Tarragona el 1614. Pág. 327.

BANCO DE ARAGÓN, tiene sucursales en la provincia de Tarragona. Págs. 376-377.

BASTOS ANSART, FRANCISCO, (h. 1875-?), director de la Cía. Arrendataria de Tabacos. Pág. 411.

BERDEJO, ANTONIO, (Brea, 1738-Tarragona, 1794), en 1784 es canónigo de la catedral de Tarragona. Pág. 437.

BOLETÍN DE HISTORIA Y GEOGRAFÍA DEL BAJO ARAGÓN, se publicó, durante una etapa, en Tortosa, bimensualmente, desde 1907 a 1909 [¿ha querido decir que se imprimió en Tortosa?]. Colaboraron, entre otros, P. Galindo. Pág. 472.

BONAL CORTADA, JUAN, (Santa Cecilia de Terradas, 1769-Zuera, 1829), vive en Reus durante siete años dedicado a la beneficencia y a la enseñanza, funda hermandades de sacerdotes en Reus y Valls; en 1803 es vicario de Montroig y Vinyols; co-fundador de las «Hermanas de la Caridad de Santa Ana». Pág. 475. [En la «Gran Enciclopèdia Catalana aparece como BONAL, JOAN, nacido en Terrades.]

CABRA MONTÉS, puebla los montes de Beceite [Beceit]: la «Reserva Nacional de los Puertos de Beceite» engloba montes de la provincia de Tarragona. Pág. 538.

CABRÉ AGUILÓ, JUAN, (Calaceite [Calaceit], 1882-Madrid, 1947), historiador y arqueólogo que inició sus estudios en Tortosa. Pág. 539.

CABRERA Y GRIÑO, RAMÓN, (Tortosa, 1806-Wentworth, Ing., 1877), general carlista que inició estudios eclesiásticos en Tortosa. Págs. 539-540.

CACHIRULO, EL, asociación regional aragonesa con sucursales en Reus y Valls. Págs. 541-542.

A.S.

1606. *Gran Enciclopedia Aragonesa, III, Calatayud-Collalbos*. Unión Aragonesa del Libro, S.L., Zaragoza, 1980; pp. 577-852.

CARLISTAS, GUERRAS, una de las figuras más destacadas fue Ramón Cabrera (*vide*. esta Enciclopedia, vol. II, págs. 539-540). Pág. 661.

CARTOGRAFÍA ARAGONESA, entre las obras relacionadas figura:

— LABAÑA, JUAN BAUTISTA, *Tarraconensis Episcopatus*, 1614-53, editado por Janssonio.

— *IBID.*, *Tarraconensis Episcopatus*, Amsterdam, 1625, ed. por Blaeu, J. Págs. 674-678.

CASTELLANÍA DE AMPOSTA, división adva. de la Orden de San Juan de Jerusalén durante los ss. XII a XIV, que incluía sus dominios de Aragón y Cataluña. Ramón Berenguer IV les dona el castillo de Amposta (1149), residencia del Castellán hasta 1280; en 1317 se desdobra la Castellania, separándose los dominios de Aragón y Cataluña; la nueva Castellania de Amposta incluía, entre otras, las encomiendas de Amposta, Ascó y Ulldecona. Págs. 718-719.

CAVIA Y LAC, MARIANO FRANCISCO DE, (Zaragoza, 1865-Madrid, 1920), periodista, dirigió durante cinco meses el Diario Democrático de Tarragona, del Conde de Rius. Págs. 743-744.

CID CAMPEADOR, (Vivar, h. 1050-Valencia, 1099), derrotó al rey aragonés Sancho Ramírez en las proximidades del río Ebro y cercanías de Tortosa (22-V-1088). Pág. 787.

E.S.

1607. *Gran Enciclopedia Aragonesa, IV, Collantes-Echo*. Unión Aragonesa del Libro, S.L., Zaragoza, 1980, pp. 861-1136.

COLLIDAS DEL GENERAL, SOBRECOLLIDA DE ALCAÑIZ, aduana para la recaudación del impuesto de Generalidades; la sobrecollida de Alcañiz cubre la frontera con Tarragona. Pág. 861.

COMAS DE ARGEMIR CENDRA, MARÍA DOLORES, antropóloga, profesora de Antropología en la Universidad Central de Barcelona [Tarragona]. Pág. 866.

COMPAÑÍA DE ARACÓN, *vide*. SOLER, BOSCH, FIGAROLA Y COMPAÑÍA (esta *Enciclopedia*, vol. XI). Pág. 874.

COMPAÑÍA DE CALAF, *vide*. *idem*. Pág. 874.

COMPAÑÍA DE CATALUÑA Y ARACÓN, *vide*. *idem*. Pág. 874.

COMPAÑÍA DE LOS FERROCARRILES DE MADRID A ZARAGOZA Y A ALICANTE, al fusionarse con la Cia. de los Ferrocarriles de Tarragona a Barcelona y Francia,

pasa a formar parte de la red conjunta la línea de Reus a Zaragoza, resultado final de un plan que pretendía la construcción del directo Madrid-Barcelona por Castellón, sin pasar por Zaragoza. Pág. 875.

COMPañÍA DE SANTA TERESA DE JESÚS, fundada por el sacerdote Enrique de Ossó el año 1876. Pág. 878. Reproducción fotográfica del óleo de Aransay (colección Casa Coll, de Villalba de los Arcos [Vilalba dels Arcs]). Pág. 879.

CONCILIOS, fueron provinciales de la Tarraconense desde 598 hasta 1318; en el de 1149 (Jaca) se dirimen cuestiones entre los cabildos de Tarragona y Tudela. Pág. 896.

CONCILIOS VISIGODOS, se celebran 34, el de 516 en Tarragona. Pág. 898.

CONCILIOS DE ZARAGOZA, Lucio de Tarragona participa en el primero (h. 380); en el segundo (592) participan 12 obispos de la Tarraconense, presididos por Artemio, metropolitano de Tarragona. Pág. 898.

CONFEDERACIÓN HIDROGRÁFICA DEL EBRO, tiene competencias sobre el 50 % del ámbito territorial de la provincia de Tarragona. Alusiones a los canales del Delta de l'Ebre, Real Compañía de Riegos y Canalizaciones y embalse de Guiamets. Págs. 903-906.

CONFEDERACIÓN HIDROGRÁFICA DEL JÚCAR, tiene competencias sobre una pequeña parte de la provincia de Tarragona. Pág. 906.

CONSEJO ECONÓMICO SINDICAL INTERPROVINCIAL DEL EBRO (C.E.S.I.E.), creado en 1968 para el estudio del aprovechamiento integral de los recursos hidráulicos de la cuenca del río Ebro, comprendía, entre otras, la provincia de Tarragona. Pág. 922.

CORTES, alusión a las de Tortosa (1429). Págs. 955-963.

CHERTA-CALIG, *vide*. TRASVASE (esta *Enciclopedia*, vol. XII). Pág. 1.021.

DURÁN DE HUESCA, (Huesca, h. 1160-Languedoc, 1224), funda los Pobres Católicos; Inocencio III envía bulas a los metropolitanos de Tarragona y Narbona para evitar su declive. Pág. 1.116.

EBRO, RÍO, alusiones a los ríos catalanes que desembocan en él y al delta; en la antigüedad destaca el puente de Dertosa y se citan los peajes que se cobraban en Tortosa y Ascó en la E. Media, y los *arraeces*, mudéjares que pilotaban las embarcaciones que circulaban por el río, afincados, entre otros lugares, en Miravet, Ribarroja [Riba-roja] y Flix; en la historia moderna y contemporánea, aparece el tema de la canalización y navegación (Misley), Real Compañía de Navegación del Ebro, Pourcet, tránsito de los *llauts* entre Cherta [Xerta] y Amposta, plan de Obras Públicas de 1940, etc.). Págs. 1119-1125.

EBRO, BATALLA DEL, la habida en la *bolsa* comprendida entre Mequinenza y Tortosa, al oeste de la línea del río, en el verano de 1938. Págs. 1125-1126.

E.S.

1608. *Gran Enciclopedia Aragonesa, V. Echo-Fraella*. Unión Aragonesa del Libro, S.L., Zaragoza, 1980, pp. 1145-1420.

EJÉRCITO DEL AIRE, en febrero de 1968 se reorganizan las Regiones y Zonas Aéreas; la tercera Zona comprende, entre otras, la provincia de Tarragona. Págs. 1170-1175.

EMBALSES, posible nuevo embalse del *Garrofer* (10,95 Hm³) sobre el río Algás [Algars], aguas arriba del puente de Arnes. Pág. 1186-1189.

EMPRESA NACIONAL HIDROELÉCTRICA DEL RIBAGORZANA (E.N.H.E.R.), empresa nacional constituida en 1946, titular de concesiones de aprovechamientos hidroeléctricos del tramo del Ebro comprendido entre Escatrón y Flix (saltos de Mequinenza y Ribarroja [Riba-roja]). Pág. 1193.

ENERGÍA E INDUSTRIAS ARAGONESAS, S.A. (E.I.A.S.A.), sociedad constiuida en 1918 en Barcelona, que, en 1967 inicia el montaje de una planta industrial en Vilaseca [Vila-seca i Salou]. Pág. 1201-1202.

EPISCOPOLOGIO, la primera cita expresa del obispo de *Tárraco* como metropolitano se halla contenida en la carta dirigida por el Papa Hilario al obispo Ascanio de Tarragona (468); en el s. v, un prelado zaragozano denunció ante el metropolitano de Tarragona, Ascanio, los abusos en ordenaciones episcopales cometidos por Silvano de Calahorra; el obispo Vicente, suscribe las actas del Concilio de Tarragona (516). Págs. 1215-1216.

ESPACIOS NATURALES PROTEGIDOS, en el «Inventario Nacional de Paisajes Sobresalientes», del ICONA, aparecen catalogados los puertos de Beceite [Beceit]. Págs. 1262-1266.

EXCURSIONISMO, los pueblos de la comarca de Valderrobres [Vall-de-roures] organizan un turno de campamento mixto en Horta de San Juan [Horta de Sant Joan]. Pág. 1302.

FEDERALISMO, en 1869 se reúnen los comités republicano-federales de los antiguos países de la Corona de Aragón y suscriben el llamado Pacto de Tortosa. Págs. 1339-1340.

FELIU Y CODINA, JOSÉ, (Barcelona, 1845-Madrid, 1897), periodista, novelista y dramaturgo que escribió *Lo rector de Vallfogona*. Pág. 1344.

FERNANDO DE ARAGÓN, (1329-1366), Marqués de Tortosa, hijo de Alfonso IV y Leonor de Castilla. Pág. 1367.

FERROCARRILES, Francisco Gumá, que dirigía la cia. del ferrocarril de Valls a Villanueva [Vilanova] y Barcelona, ideó construir dos líneas directas que partiendo de Barcelona, una iría hasta Madrid empalmando en Roda [Roda de Berà] con el ferrocarril de Valls, pero sólo se construyó el segundo proyecto, es decir, la línea de Barcelona a Zaragoza por Caspe. Págs. 1371-1372.

FERROCARRILES, LÍNEAS DE, Val-de-Zafán, la línea debía terminar en San Carlos de la Rápita [Sant Carles de la Rápita]. Se clausuró en 1973. Pág. 1374.

FOMENTO DE OBRAS Y CONSTRUCCIONES, S.A. (F.O.C.S.A.), sociedad constituida en Barcelona (1905) para la construcción de obras públicas y prestación de servicios públicos. Cuenta con una delegación en Tarragona. Pág. 1401.

FORMENT, DAMIÁN [Damià], (Valencia ?-Santo Domingo de la Calzada, 1540), escultor del sepulcro del cardenal Pedro de Cardona en la catedral de Tarragona. Págs. 1405-1406.

A.S.

1609. *Gran Enciclopedia Aragonesa, VI, Fraga-Hostelería*. Unión Aragonesa del Libro, S.L., Zaragoza, 1981, pp. 1429-1704.

GALINDO Y VIDIELLA, JOSÉ, (Calaceite, 1820-1879), militar y político carlista, secretario del 1er. Jefe del Batallón 1.º de Mora de Ebro [Móra d'Ebre] en la primera Guerra Carlista, comandante militar de Gandesa cuando el pronunciamiento de San Carlos de la Rápita [Sant Carles de la Ràpita]. Pág. 1475.

GARGALLO CATALÁN, PABLO, (Maella, 1881-Reus, 1934), escultor. Págs. 1501-1502.

GOMÁ Y TOMÁS, ISIDRO, (La Riba, 1869-Toledo, 1940), rector del Seminario de Tarragona; siendo obispo de Tarazona nombró a los sacerdotes tarraconenses Luis Despujol, Secretario de Cámara, y Luis Casañas, su capellán; fue Cardenal-arzobispo de Toledo. Págs. 1545-1546.

GOMAR, FRANCISCO, (Zaragoza, 1445-Tarragona, 1479), escultor de origen catalán, vinculado al prelado Dalmau de Mur, trabajó con su hermano Antonio en la realización del coro de la catedral de Tarragona. Pág. 1546.

GORRIA ROYAN, HERMENEGILDO, (Huesca, 1843-Barcelona, 1920), farmacéutico, matemático y físico-químico, ingeniero industrial y agrónomo, director de la Estación Vinícola Enológica de Tarragona, catedrático de la Universidad de Barcelona. [Vinculado al Delta de l'Ebre y Sant Carles de la Ràpita.] Pág. 1551.

GUERRA DE SUCESIÓN CATALANA (1640-1652). Alusiones a los movimientos de tropas en el Campo de Tarragona y Conca de Barberà. Págs. 1628-1631.

GUERRAS CESARIANAS, César se entrevistó con embajadas venidas desde Tàrraco con el objeto de que le procuraran trigo; en Octogesa se intentaron fortificar los pompeyanos. Pág. 1635-1636.

HA-LEVÍ, patronímico hebreo de uso bastante común, entre otros, Astruc ha-Leví (vid. esta *Enciclopedia*, vol. II, p. 310). Pág. 1653.

HA-LORKI, JOSHUA, (Alcañiz, ?-? 1419), judío converso al cristianismo (Jerónimo de Santa Fé), portavoz oficial de los cristianos en la «Disputa de Tortosa», médico y escritor. Pág. 1653.

HERMANAS DE LA CARIDAD DE SANTA ANA. *vide*. BONAL, esta *Enciclopedia*, vol. II, pág. 475). Págs. 1670-1671.

HIBERUS FLUMEN, nombre romano del Ebro. Pg. 1678.

HIDRO NITRO ESPAÑOLA, S.A., sociedad constituida en 1940 dedicada a la electricidad y a la química en Tarragona. Pág. 1678.

HISPANIA CITERIOR, una de las dos provincias en que inicialmente fue dividida Hispania por los romanos (197 a.C.); en la división de Augusto, fue provincia imperial, con un legado que la gobernaba desde Tàrraco. Tàrraco fue también cabeza de «conventus» jurídico. Pág. 1690.

A.S.

1610. *Gran Enciclopedia Aragonesa, VII, Hoya-Lalomba*. Unión Aragonesa del Libro, S.L., Zaragoza, 1981, pp. 1713-1988.

IGLESIA CATÓLICA, en 1317 Jaime II proyectó la segregación de las diócesis aragonesas de la provincia eclesiástica de Tarragona, oponiéndose el Cabildo

de Tarragona; Juan XXII crea la provincia eclesiástica de Zaragoza en 1318. Págs. 1771-1782.

ILERCAVONES, gentes que en el s. III a.C. habitaban el territorio de las bocas del Ebro; su centro principal fue Tirika y su sucesor Dertosa. Págs. 1783-1784.

JACA, DIÓCESIS DE, fue sufragánea de Tarragona. Págs. 1866-1867.

JOHAN, PERE, (1398-después de 1458), escultor de origen catalán, realiza el retablo mayor de la Catedral de Tarragona, sin terminar en 1434. Págs. 1897-1898.

JORGE, SAN, en 1201 Pedro II fundó la Orden militar de San Jorge de Alfama [Sant Jordi d'Alfama], cerca de Tortosa. Págs. 1901-1902.

JOSEF ALBO, (s. XV), filósofo y predicador, participó en la «Disputa de Tortosa». Pág. 1904.

JUDÍO, PENSAMIENTO, alusiones a los participantes en la «Disputa de Tortosa»; Isaac Arama sirvió a la comunidad de Tarragona. Págs. 1930-1932.

JUDÍOS, Clemente IV escribe al arzobispo de Tarragona a fin de que los dominicos recojan los libros judíos existentes en Aragón para que en unión de los franciscanos, los examinen. Plano en el que se señalan las principales comunidades judías en la Corona de Aragón (1213-1327), entre ellas, las de Tortosa, Falset, Prades, Montblanc, Valls, Santa Coloma [de Queralt], Arbós [L'Arboç] y Tarragona. Págs. 1932-1934.

E.S.

1611. *Gran Enciclopedia Aragonesa, VIII, Lluenga-Molinos*. Unión Aragonesa del Libro, S.L., Zaragoza, 1981, pp. 1997-2272.

LATÍN TARRACONENSE, latín vulgar hablado por los colonos romanos en la provincia hispana; la romanización de ésta partió de la actual Tarragona. Pág. 2018.

LÓPEZ PELÁEZ, ANTOLÍN, (Manzanal del Puerto, 1866-Madrid, 1918), arzobispo de Tarragona en 1913, escritor y senador. Pág. 2096.

MARAÑÓN, ANTONIO, «EL TRAPENSE», guerrillero de las partidas realistas s. XIX [operó en las comarcas tarraconenses]. Pág. 2159.

MARCA SUPERIOR, parte del conjunto fronterizo de la España musulmana, en ella pueden incluirse los distritos de Tortosa y Tarragona. Pág. 2160.

MARGARITA DE PRADES, (?-1422), Reina de Aragón, hija de Pedro, Conde de Prades, y de Juana de Cabrera; esposa de Martín I el Humano. Pág. 2164.

MARÍA DE LUSIGNAN, (?-Tortosa, 1322), Reina de Aragón, esposa de Jaime II (1315). Pág. 2165.

MARIOLOGÍA, en el s. XVI y entre los estudiosos de esta disciplina destaca el trinitario Jerónimo García († 1596), profesor en Tarragona. Págs. 2169-2170.

MATHATHIAH HAYZHARI (? s. XIV-? s. XV), tomó parte en la «Disputa de Tortosa» como uno de los representantes de Zaragoza. Pág. 2199.

MERCEDARIOS, orden religiosa de la que fue miembro José de Linás y Aznar (Broto, ?-Barcelona, 1710), arzobispo de Tarragona. Pág. 2223.

MERELO, FERNANDO, (Huesca, 1910), guionista, estudió el bachillerato superior en el Instituto de Tarragona, en donde publicó sus primeros trabajos literarios

(diario La Tarde) a los 18 años; cofundador del Círculo de Escritores Cinematográficos en 1945. Pág. 2224.

MILLÁS, JOAQUÍN, (Zaragoza, 1746-?), sacerdote y escritor que ingresa en la Compañía de Jesús en Tarragona. Pág. 2242.

MINTRASVASE DEL EBRO, denominación con la que se ha conocido el proyecto de ley sobre «Actuaciones en materia de aguas en Tarragona», presentado al Congreso de Diputados el 30 de abril de 1980. Págs. 2252-2253.

MIRAL Y LÓPEZ, DOMINGO SIMÓN, (Echo ,1872-Zaragoza, 1942), catedrático de Universidad (griego); cursó estudios eclesiásticos en el Seminario de Tarragona, abandonándolos y cursando el bachillerato en esta misma ciudad. Págs. 2254-2255.

MODERNISMO, en la arquitectura modernista de Teruel destaca el arquitecto tarraconense Pablo Monguió y Segura (*vide.* esta *Enciclopedia*, vol. IX). Págs. 2261-2266.

A.S.

1612. *Gran Enciclopedia Aragonesa, IX. Molinos-Panticuto.* Unión Aragonesa del Libro, S.L., Zaragoza, 1981, pp. 2281-2556.

MONACATO, el monasterio de Piedra-Nuévalos (1194) se concibió como filial de Poblet; Esteban de San Martín, obispo de Huesca (antes abad de Poblet) erigió el de Casbas; la primera fundación cartujana fue la de Scala Dei [Escaladei] (1194). Págs. 2283-2284.

MONASTERIOS, alusiones al de Casbas. Págs. 2286-2291.

MONGUIÓ SEGURA, PABLO, (Tarragona, 1865-Barcelona, 1956), arquitecto municipal de Tarragona, posteriormente de Teruel y también de la Diputación de dicha provincia; máximo exponente del modernismo en la zona; relaciona sus obras en Tarragona, Tortosa, Teruel y provincia; bibliografía. Pág. 2306.

MONREAL SARTO, VÍCTOR, (Zaragoza, 1940-Tarragona, 1968), director aragonés de fotografía cinematográfica, muerto en accidente de circulación en el momento de iniciar la filmación de un reportaje sobre centrales nucleares en Tarragona. Pág. 2309-2310.

MORALES Y MARCÉN, PABLO, (Épila, 1830-Madrid, 1895), político carlista que participa en la conspiración de San Carlos de la Rápita [Sant Carles de la Ràpita], preso y sometido a consejo de guerra en Tortosa, condenado a muerte e indultado. Pág. 2346.

MORENO Y POLO, JUAN, (La Hoz de la Vieja, 1711-Tortosa, 1776), sacerdote, compositor y organista en la catedral de Tortosa desde 1731; Felipe Pedrell habla de *un manuscrito autógrafa de Juan Moreno que obra en mi poder.* Pág. 2349.

MORENO Y POLO, VALERO, (La Hoz de la Vieja, 1714-Tortosa, ?), sacerdote y maestro de capilla en la catedral de Tortosa, donde murió sobreviviendo a su hermano. Pág. 2349.

MORISCOS, EXPULSIÓN DE LOS, a partir de 1609 los moriscos aragoneses son expulsados, formando 35 grupos, que embarcan en el puerto de los Alfaques [Els Alfacs]. Págs. 2353-2354.

NAVÁS, LONGINOS, (Cabacés [Cabassers], 1858-Gerona [Girona] 1938), jesuita, abogado y naturalista, estudia los insectos del valle del Ebro y otras partes de Aragón, perteneció a 25 academias e instituciones científicas, estudió los neurópteros de España, India, Filipinas y América. Pág. 2426.

NAVEGACIÓN, las monedas de Tortosa (Dertosa) tienen representaciones de barcos que no es necesario suponer que fueran de tráfico fluvial. Pág. 2427.

NUCLEARES, CENTRALES, alude a la de Vandellós I. Pág. 2451.

NUEVA ESPAÑA, periódico diario publicado en Huesca del que fue director José Julián García de Eulate Luna desde 1974 a 1979. Págs. 2452-2453.

NUMISMÁTICA, alusiones a monedas de Tarragona; circulación del dinero jaqués en la zona de Tortosa. Págs. 2455-2465.

OBISPOS DE LAS DIÓCESIS ARAGONESAS, relación nominal completa de los obispos de las diócesis de Barbastro, Huesca, Jaca, Tarazona, Teruel-Albarracín y Zaragoza (hasta 1318); aparecen los relacionados con la archidiócesis de Tarragona y la diócesis de Tortosa. Pág. 2469-2470.

OCTOGESA, antigua población citada por César a propósito de las guerras cesarianas que bien pudiera ser Ribarroja [Riba-roja d'Ebre]. Pág. 2475.

OLEODUCTO, el sistema Tarragona-Zaragoza que parte de la refinería de EMPETROL —hoy EMP— y termina en Monzalbarba (234 km). Pág. 2481.

OLEUM FLUMEN, traducción del griego del nombre que los griegos darían supuestamente al río Ebro. Pág. 2481.

ORDEN DEL HOSPITAL DE SAN JUAN DE JERUSALÉN, alusiones a la Castellania de Amposta. Pág. 2497-2498.

ORDEN DE MONTESA, en 1400 recibe en su seno la antigua Orden de San Jorge de Alfama [Sant Jordi d'Alfama]. Pág. 2498.

ORDEN DEL TEMPLO EN ARAGÓN, al disolverse, la mayoría de sus casas pasan a la Orden del Hospital-Castellania de Amposta. Pág. 2498.

ÓRDENES MILITARES, los Hospitalarios aragoneses participan en algunas empresas de la Corona al mando del Castellán de Amposta. Págs. 2500-2502.

ÓRDENES RELIGIOSAS, *femeninas*, del Real Convento de San Damián y Santa Catalina de Zaragoza (franciscanas clarisas) proceden monjas que fundan en Tarragona (1254); *masculinas*, Operarios Diocesanos [Instituto Secular], obra del p. Domingo y Sol, de Tortosa; *femeninas de vida apostólica*, Ángel Sancho acogió la fundación de las Hermanas de la Consolación en Tortosa. Págs. 2502-2507.

PACTO FEDERAL DE TORTOSA, en mayo de 1869 se reúnen en Tortosa 22 representantes de los antiguos países de la Corona de Aragón, aprobando el proyecto conocido con este nombre en orden a la consecución de una República federal; el esquema fue imitado posteriormente en otras ciudades del Estado español. Pág. 2535.

PANTEONES REALES, alusiones a los enterramientos de Poblet y de la catedral de Tarragona. Pág. 2555.

A.S.

1613. *Gran Enciclopedia Aragonesa, V, Panzano-Religión*. Unión Aragonesa del Libro, S.L., Zaragoza, 1982, pp. 2565-2840.

PARELLADA Y MOLAS, PABLO, (Valls, 1855-Zaragoza, 1944), conocido por «Melitón González» y «Pancho y Mendrugo», comediógrafo, novelista y dibujante de humor; coronel del Arma de Ingenieros. Pág. 2572.

PAULINO DE NOLA, (Burdeos, 353-4 - Nola, 431), eligió la Tarraconense como lugar de retiro, tras convertirse al cristianismo; mantuvo correspondencia desde Hispania con Ausonio, mencionando a Tarragona. Pág. 2600.

PEDRO DE TORTOSA, (?-Tortosa, 506), hispano-romano rebelde a la dominación visigoda en España, decapitado en Tortosa. Pág. 2614.

PIEDRA, MONASTERIO DE, en 1164, el abad Pedro de Poblet envía a un grupo de cistercienses bajo la dirección de Gaufrido de Rocaberti que se establecen en Paralejos para pasar más tarde a Piedra Vieja. Pág. 2646-2647.

PORTER Y CASANATE, PEDRO, (Zaragoza, 1610-Concepción-Chile, 1662), marino, durante la guerra dels Segadors, participó en combates navales, ayuda a Tarragona en 1641. Pág. 2732.

PRENSA ARAGONESA, *directores de prensa aragonesa de información general*, relaciona a J.J. García de Eulate Luna en «Nueva España» de Huesca; *Presidentes de la Asociación de la Prensa de Huesca*, el mismo. Pág. 2740-2742.

PUEBLA DE ALBORTÓN, LA, en la construcción de la Santa Capilla de la basílica del Pilar de Zaragoza, los materiales empleados fueron traídos de Italia, La Puebla de Albortón y Tortosa. Pág. 2758.

PUEBLOS PRERROMANOS, en el s. VI a.C., las ramas originales de lo que serán ilergetes, ilerjavones y sedetanos son detectables en la costa, en torno a Tarragona y la desembocadura del Ebro. Págs. 2766-2769.

PUJOL, JUAN, maestro de capilla del Pilar de Zaragoza a finales del s. XVI, vino en 1595 desde la catedral de Tarragona. Pág. 2774.

RADIO CASPE, en los años 40, un grupo de amigos, entre los que figuraba Ramón Negrié la pusieron en marcha. Pág. 2785.

RAFOLS BRUNA, MARÍA, (Villafranca del Panadés [Vilafranca del Penedès], 1781-Zaragoza, 1853), cofundadora, con el p. Bonal, de las «Hermanas de la Caridad de Santa Ana». Pág. 2789-2790.

RAIMUNDO PONTE, (Fraga, s. XIII-Tarragona, 1312), dominico, teólogo y obispo; intervino en el concilio de Tarragona, donde murió. Págs. 2790-2791.

RAM Y LANAJA, DOMINGO, (Alcañiz, ?-Roma, 1445), en 1434 ocupó la sede arzobispal de Tarragona. Pág. 2791.

RAMÓN BERENGUER, CONDE DE PRADES, (h. 1308-?) hijo de Jaime II de Aragón y de Blanca de Anjou, fue Conde de Ampurias y de Prades. Pág. 2800.

REGIÓN AÉREA, alusión a las provincias de Cataluña que formaron la 4.ª Región Aérea Pirenaica, que en 1968 pasó a ser 3.ª Región. Pág. 2832.

REGIÓN MILITAR, se cita a Tarragona dentro de la 4.ª. Pág. 2832.

A.S.

1614. *Gran Enciclopedia Aragonesa, XI, Religión-Sucas*. Unión Aragonesa del Libro, S.L., Zaragoza, 1982, pp. 2849-3124.

RÍOS ROMERO, FRANCISCO DE LOS, (Huesca, 1913), ingeniero agrónomo, autor de varios proyectos de aprovechamiento del Ebro, entre ellos, «Aprovechamiento integral de los recursos hidráulicos del Ebro», del CESIE, 1971. Pág. 2901.

ROBERT Y SERRAT, JOSÉ, (Poboleda, 1932-?), veterinario, catedrático de escuelas de Veterinaria. Pág. 2904.

SÁNCHEZ-MUÑOZ, ANTONIO, (Teruel, s. XIII-1318), obispo de Segorbe y Albarracín; defendió su diócesis de las pretensiones del arzobispo de Tarragona. Pág. 2983.

SANTANDER, P. MIGUEL, OFM Cap., (*vide. Afrancesados*, vol. I de esta *Enciclopedia*). Pág. 2966.

SELOMÓ BEN MESUL LAM DE PIERA, (Cervera, h. 1345-Zaragoza, 1420), poeta judío convertido, tal vez, al cristianismo a raíz de la «Disputa de Tortosa». Pág. 3028.

SESSÉ Y PIÑOL, JOSÉ, (Tortosa, ?-Zaragoza, 1629), jurista, lugarteniente del «Justicia». Pág. 3073.

SOLER, BOSCH, FIGAROLA Y COMPAÑÍA, sociedad mercantil fundada en Huesca (1777) por 8 comerciantes catalanes, entre ellos, Soler, de Reus; buena parte de los productos agrícolas con que traficaban eran exportados a Cataluña desde Aragón a través del Ebro, con bases en Mequinenza y Tortosa. Págs. 3113-3114.

SOLER Y NUEZ, PEDRO JOAQUÍN, (La Mata de los Olmos, 1830-1903), Inspector de primera enseñanza en Tarragona, luego sacerdote. Pág. 3114.

A.S.

1614 bis. *Gran Enciclopedia Aragonesa, XII, Sucesión-Zurrón*. Unión Aragonesa del Libro, S.L., Zaragoza, 1982, pp. 3133-3428.

TARRACONENSE, relativo a Tárraco, Hispania Tarraconense o Hispania Citerior. Pág. 3162.

TERUEL, ARTE DE LOS SS. XIX Y XX, la arquitectura modernista llegó de la mano del gerundense [tarraconense!] Pablo Monguió [Segura]: portalada de la Catedral (1909), Casa Ferrán (1910), almacén El Torico (1912), escuelas del Arrabal (1912), reformas de la ermita del Carmen, etc., etc. Pág. 3196. Fotografía de la ermita del Carmen en la pág. 3197.

TORTOSA, DISPUTA DE, controversia que tuvo lugar en Tortosa y San Mateo (1413-1414) entre cristianos y judíos. Págs. 3239-3340.

TORTOSA, PACTOS DE, (1370), acuerdo entre Pedro IV de Aragón y Carlos II el Malo de Navarra contra Enrique II de Castilla. Pág. 3240.

TRASVASE DEL EBRO, proyecto de trasvase Ebro-Pirineo Oriental anunciado a efectos de información pública en el «Boletín Oficial de la Provincia de Tarragona» el 13 de febrero de 1974 con la denominación «Anteproyecto del acueducto Ebro-Pirineo oriental y la reserva de un caudal de 1400 Hm³/año

de aguas del río Ebro a favor de la Confederación Hidrográfica del Pirineo Oriental para su utilización en abastecimientos, riegos y usos industriales»: descripción del proyecto (Benifallet, Xerta-Rasquera-Els Burgans, Gaià, etc.); crítica; descripción de las reacciones frente al proyecto (1974-75) en Aragón; perspectiva a la altura de 1982. Págs. 3256-3259.

VERUELA, MONASTERIO DE NUESTRA SEÑORA DE, en 1146, monjes cistercienses bajo la dirección de Bernardo de Scala Dei lo fundan. Págs. 3324-3325.

VÍAS ROMANAS, alusión a las de Tàrraco a Caesaraugusta por Ilerda y Osca y a la del Ebro, desde Tortosa. Págs. 3326-3327.

VIDAL BENVENISTE, (s. XV), escritor judío que a veces se le confunde con otro de igual nombre, representante en la «Disputa de Tortosa». Págs. 3332.

VIDAL DE CANELLAS, (Huesca, 1252), jurista; obispo de Huesca, consagrado en el altar de Santa Tecla de la catedral de Tarragona actuando como coconsagrantes Bernardo Calbó [Bernat Calbó] y Pedro de Albalat; asistió a diversos concilios en Tarragona. Pág. 3332.

VIDAL YOSEF BEN LABÍ, (Zaragoza, 1365 ó 1375 - entre 1443-1456), poeta y financiero, que se convirtió al cristianismo a raíz de la «Disputa de Tortosa», tomando el nombre de Gonzalo de la Cavallería; no debe confundirse con su pariente Vidal Benveniste. Pág. 3333.

VIDIELLA JASA, SANTIAGO, (Calaceite, 1860-1929), abogado, fundador y director del *Boletín de Historia y Geografía del Bajo Aragón* (1907-1909). Colaboró en la revista «La Zuda». Págs. 3333-3334.

YOSEF ALBÓ, (Monreal del Campo, h. 1380-? h. 1444), filósofo y médico, representante de la aljama de Daroca en la «Disputa de Tortosa».

A.S.

1615. *Gran Enciclopèdia Catalana*. Dirigida per Joan Carreras i Martí. Vol. 16. Suplement A-Z. Barcelona, Enciclopèdia Catalana, S.A., 1983.

ADSERÀ I RIBA, ENRIC. (Cabra del Camp, Alt Camp, 1939). Pintor. Pàg. 8.

AEROPORT. S'anomena l'aeroport de Reus. Pàg. 12.

AGROPECUÀRIA DE GUISSONA. Societat Cooperativa Limitada. Empresa alimentària de transformació, creada a Guissona (Segarra) el 1959. Té un centre menor a Sta. Coloma de Queralt (Conca de Barberà). Pàg. 18.

AIGUAMÚRCIA. Municipi de l'Alt Camp (604 h. [1981]). Pàg. 20.

ALBENTOSA I SÁNCHEZ, LLUÍS MIQUEL. (Elx, Baix Vinalopó, 1942). Geògraf. Professor de la delegació a Tarragona de la Universitat de Barcelona, des del 1972. Pàg. 24.

ALBINYANA. Municipi del Baix Penedès (583 h. [1981]). Pàg. 25.

ALBIOL, L'. Municipi del Baix Camp (76 h. [1981]). Pàg. 25.

ALCANAR. Municipi del Montsià (7.973 h. [1981]). Pàg. 26.

ALCOVER. Municipi del Baix Camp (3.425 h. [1981]). Pàg. 26.

ALCOVER. Municipi del Baix Ebre (862 h. [1981]). Pàg. 26.

ALEIXAR, L'. Municipi del Baix Camp (651 h. [1981]). Pàg. 27.

ALFARA DELS PORTS. Municipi del Baix Ebre (441 h. [1981]). Pàg. 31.

ALFORJA. Municipi de l'Alt Camp (1.128 h. [1981]). Pàg. 32.

ALGUERESA, LITERATURA. S'esmenten els llibres de Pasqual Scanu *Poesia de l'Alguer* (1970) i *Vincles entre Tarragona i l'Alguer* (1979). Pàg. 34.

ALIER I GÓMEZ, JOAQUIM, (Barcelona, 1907-Reus, Baix Camp, 1969). Metge psiquiatra. El 1961 fou nomenat director de l'Institut Pere Mata, de Reus. Pàg. 34.

ALMOSTER. Municipi del Baix Camp (371 h. [1981]). Pàg. 36.

ALTAFULLA. Municipi del Tarragonès (1.085 h. [1981]). Pàg. 38.

ALT CAMP, L'. Comarca del Camp de Tarragona. Evolució d'ençà de l'any 1965. Pàg. 39.

AMETLLA DE MAR, L'. Municipi del Baix Ebre (3.750 h. [1981]). Pàg. 50.

AMPOSTA. Municipi del Montsià (14.499 h. [1981]). Pàg. 52.

ANDREU I FAIGES, JOSEP, (Tarragona, 1940). Modista. Pàg. 57.

ARBOÇ, L'. Municipi del Baix Penedès (3.977 h. [1981]). Pàg. 67.

ARBOLÍ. Municipi del Priorat (97 h. [1981]). Pàg. 67.

ARGENTERA, L'. Municipi del Baix Camp (158 h. [1981]). Pàg. 68.

ARTÍS I BENACH, PERE, (Llorenç del Penedès, Baix Penedès, 1940). Historiador. Pàg. 76.

ASCÓ. Municipi de la Ribera d'Ebre (2.038 h. [1981]). Pàg. 77.

ASCÓ, CENTRALS NUCLEARS D'. Grup de dues nuclears situades dins el terme d'Ascó. Pàg. 77.

ASSEMBLEA INTERCOMARCAL D'ESTUDIOSOS. Sessions d'estudi dedicades a fornir una metodologia per als investigadors locals de les comarques catalanes. Se celebraren, d'entre altres llocs, a Santes Creus (1953), Tortosa (1961), Montblanc (1966), Reus (1969), Sta. Coloma de Queralt (1973), l'Espluga de Francolí (1974). Pàg. 82.

ASSOCIACIÓ BÍBLICA DE CATALUNYA. Entitat que agrupa els estudiosos catalans de la Bíblia. Fou fundada com a associació el 1973 i l'any següent esdevingué l'òrgan col·legial de la Conferència Episcopal Tarraconense. Pàg. 82.

AUTOPISTA. S'anomena la xarxa d'autopistes corresponent als Països Catalans i concretament a la província de Tarragona. Pàg. 90.

BAIX CAMP. Evolució d'ençà de l'any 1965. Pàg. 99.

BAIX EBRE. Evolució d'ençà de l'any 1965. Pàg. 100.

BAIX PENEDÈS. Evolució d'ençà de l'any 1965. Pàg. 101.

BALANYÀ I MOIX, ISMAEL, (Montblanc, Conca de Barberà, 1921). Pintor i gravador. Pàg. 102.

BANYERES DEL PENEDÈS. Municipi del Baix Penedès (1620 h. [1981]). Pàg. 111.

BARBERÀ DE LA CONCA. Municipi de la Conca de Barberà (434 h. [1981]). Pàg. 112.

BATEA. Municipi de la Terra Alta. (2.074 h. [1981]). Pàg. 119.

BAYER. Des del 1974 opera en la indústria del cautxú. Té una filial a Tarragona. Pàg. 120.

BELLMUNT DEL PRIORAT. Municipi del Priorat (366 h. [1981]). Pàg. 126.

BELLVEI DEL PENEDÈS. Municipi del Baix Penedès (877 h. [1981]). Pàg. 126.

BENIFALLET. Municipi del Baix Ebre (1.034 h. [1981]). Pàg. 128.

BENISSANET. Municipi de la Ribera d'Ebre (1.137 h. [1981]). Pàg. 138.

BISBAL DE FALSET, LA. Municipi del Priorat (323 h. [1981]). Pàg. 138.

BISBAL DEL PENEDÈS, LA. Municipi del Baix Penedès (1.219 h. [1981]). Pàg. 138.

BLANCAFORT. Municipi de la Conca de Barberà (433 h. [1981]). Pàg. 139.

BLANCAFORT I PARÍS, GABRIEL, (La Garriga, Vallès Oriental, 1929). Orguener. Ha restaurat els orgues del Vendrell (1962) i Montblanc (1977). Pàg. 139.
 BONASTRE. Municipi del Tarragonès (284 h. [1981]). Pàg. 147.
 BONASTRE I BELTRAN, FRANCESC, (Montblanc, Conca de Barberà, 1944). Musicòleg i compositor. Pàg. 147.
 BORGES DEL CAMP, LES. Municipi del Baix Camp (1.380 h. [1981]). Pàg. 149.
 BOTARELL. Municipi del Baix Camp (411 h. [1981]). Pàg. 151.
 BRÀFIM. Municipi de l'Alt Camp (592 h. [1981]). Pàg. 153.
 BUSQUETS I ODENA, JOSEP, (Fontscaldes, Alt Camp, 1914). Escultor. Pàg. 163.
 CABASSERS. Municipi del Priorat (362 h. [1981]). Pàg. 165.
 CABRA DEL CAMP. Municipi de l'Alt Camp (4.094 h. [1981]). Pàg. 165.
 CAIXA D'ESTALVIS. Evolució als Països Catalans des del 1970. Pàg. 168.
 CALAFELL. Municipi del Baix Penedès (4.646 h. [1981]). Pàg. 169.
 CAMARLES. Municipi del Baix Ebre, segregat de Tortosa el 1978 (2.821 h. [1981]). Pàg. 171.
 CAMBRILS DE MAR. Municipi del Baix Camp (11.211 h. [1981]). Pàg. 172.
 CANONJA, LA. El 1982 es constituí oficialment en entitat local menor, pertanyent al municipi de Tarragona. Pàg. 178.
 CAPÇANES. Municipi del Priorat (455 h. [1981]). Pàg. 179.
 CARTES I YERRO, FERRAN, (Tortosa, Baix Ebre, 1943). Dissenyador gràfic i escultor. Pàg. 188.
 CARULLA I CANALS, LLUÍS, (l'Espluga de Francolí, Conca de Barberà, 1904). Industrial i advocat. Pàg. 188.
 CASALS I DEFILLÓ, PAU. Violoncellista, compositor i director d'orquestra (m. San Juan de Puerto Rico, 1973). L'any 1979 les seves despulles foren traslladades al Vendrell. Pàg. 190.
 CASSEN. Nom artístic de Cast Sendra i Barrufet. Pàg. 191.
 CASTELLVELL DEL CAMP. Municipi del Baix Camp (625 h. [1981]). Pàg. 193.
 CATALÀ -ANA. Revisió de l'art, cinema, dret, literatura i música durant la dècada 1970-1980. Pàgs. 194-198.
 CATALUNYA, PRINCIPAT DE. Pàgs. 200-206.
 CATLLAR DE GAIÀ, EL. Municipi del Tarragonès (767 h. [1981]). Pàg. 207.
 CAVA, LA. Poble del Baix Ebre pertanyent antigament al municipi de Tortosa. Des del 1977 forma part, juntament amb Jesús i Maria, del municipi de Deltebre. Pàg. 208.
 COLLDEJOU. Municipi del Baix Camp (178 h. [1981]). Pàg. 230.
 COMAMALA I VALLS, ROMÀ, (Barcelona, 1921). Dramaturg, poeta i assagista. Fou monjo de Poblet i després ingressà al clergat tarragoní. Creà un grup dansaire a Vilabella (Alt Camp) on ha fundat, també, el Museu del Camp. Pàg. 233.
 COMA-RUGA. El 1981 hi fou inaugurat un port esportiu. Pàg. 233.
 CONCA DE BARBERÀ. Evolució d'ençà de l'any 1970. Pàg. 238.
 CONSORCI D'INFORMACIÓ I DOCUMENTACIÓ DE CATALUNYA [CIDC]. Entitat d'administració local fundada el 1969 per la Diputació de Barcelona, l'Ajuntament de Barcelona i la Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona. Posteriorment s'hi adherí la Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Tarragona. Pàg. 243.
 CONSTANTÍ. Municipi del Tarragonès (6.021 h. [1981]). Pàg. 243.

CORBERA DE TERRA ALTA. Municipi de la Terra Alta (1.208 h. [1881]). Pàg. 249.

CORNUELLA DE MONTSANT. Municipi del Priorat (980 h. [1981]). Pàg. 251.

CREIXELL DE MAR. Municipi del Tarragonès (540 h. [1981]). Pàg. 257.

CUNIT. Municipi del Baix Penedès (425 h. [1981]). Pàg. 262.

DAUÍ I MORESO, LLUÍS, (Tortosa, Baix Ebre, 1927). Metge. Pàg. 266.

DEIG I CLOTET, ANTONI, (Navars, Bages, 1926). Eclesiàstic. Fou secretari particular del bisbe de Tarragona Josep Pont i Gol. Pàg. 268.

DELTEBRE. Municipi del Baix Ebre (9.728 h. [1981]). Pàg. 269.

DUESAIGÜES. Municipi del Baix Camp (1.994 h. [1981]). Pàg. 289.

DULANTO I ESCOFET, FELIP DE, (Tarragona, 1915). Metge. Pàg. 285.

ENPETROL. Nom comercial de la Empresa Nacional del Petróleo, S.A. És propietària de la refineria de Tarragona. Pàg. 303.

ESPLUGA DE FRANCOLÍ, L'. Municipi de la Conca de Barberà (3.549 h. [1981]). Pàg. 320.

ESTRADA I VILARRASA, ALBERT, (Vic, Osona, 1934). Pintor, dibuixant i gravador. Es formà a Vic i a Tarragona. Pàg. 328.

FAIÒ. Municipi de la Ribera d'Ebre (503 h. [1981]). Pàg. 339.

FALSET. Municipi del Priorat (2.657 h. [1981]). Pàg. 339.

FATARELLA, LA. Municipi de la Terra Alta (1.406 h. [1981]). Pàg. 341.

FEBRÓ, LA. Municipi del Baix Camp (31 h. [1981]). Pàg. 341.

FERRATÉ I PASCUAL, GABRIEL, (Reus, Baix Camp, 1932). Enginyer i perit agrícola. Pàg. 345.

FIGUERA DE FALSET, LA. Municipi del Priorat (147 h. [1981]). Pàg. 349.

FIGUEROLA DEL CAMP. Municipi de l'Alt Camp (203 h. [1981]). Pàg. 340.

FLIX. Municipi de la Ribera d'Ebre (5.095 h. [1981]). Pàg. 356.

FOMENT D'OBRES I CONSTRUCCIONS. El 1980 construí una planta de reciclatge d'escombraries a Tarragona. Pàg. 358.

FORCES ELÈCTRIQUES DE CATALUNYA, S.A. [FECSA]. Com a cap d'un grup empresarial, construeix la central nuclear Ascó I, i participa en Ascó II i Vandellós. Pàg. 360.

FORCES ELÈCTRIQUES DEL SEGRE, S.A. Participa en la construcció de les centrals nuclears Ascó II i Vandellós II. Pàg. 360.

FORÉS. Municipi de la Conca de Barberà (71 h. [1981]). Pàg. 360.

FREGINALS. Municipi del Montsià (411 h. [1981]). Pàg. 369.

FREIXA I PINTÓ, FERRAN, (Barcelona, 1950). Fotògraf. Ha estudia dibuix i pintura a Reus, Tarragona i Barcelona. Pàg. 369.

FUNDACIÓ PAU CASALS. Creada a Puerto Rico el 1972, per Pau Casals. Entre les seves realitzacions cal esmentar la creació del Museu Pau Casals i la construcció de l'Auditori Pau Casals. Pàg. 373.

GANDESA. Municipi de la Terra Alta (2.831 h. [1981]). Pàg. 380.

GARCIA. Municipi de la Ribera d'Ebre (632 h. [1981]). Pàg. 382.

GARIDELLS, ELS. Municipi del Tarragonès (158 h. [1981]). Pàg. 384.

GIL I MEMBRADO, TOMÀS, (Horta de Sant Joan, Terra Alta, 1915). Instrumentista, compositor i director de cobles. Pàg. 393.

GINESTAR D'EBRE. Municipi de la Ribera d'Ebre (949 h. [1981]). Pàg. 394.

GODALL. Municipi del Montsià (824 h. [1981]). Pàg. 397.

GRATALLOPS. Municipi del Priorat (275 h. [1981]). Pàg. 406.

HORTA DE SANT JOAN. Municipi de la Terra Alta (1.371 h. [1981]). Pàg. 433.

INDUSTRIAS QUÍMICAS ASOCIADAS, S.A. [IQA]. Empresa química fundada a Madrid el 1961. Junt amb altres empreses posseix a Tarragona una planta petroleoquímica. Pàg. 445.

JANINI CUESTA, JOSÉ, (València, 1915). Liturgista. Ha publicat els manuscrits litúrgics de Poblet i Tarragona. Pàg. 464.

JESÚS I MARIA. Poble del Baix Ebre. Des del 1977, juntament amb la Cava formen el municipi de Deltebre. Pàg. 468.

JULIVERT I CASAGUALDA, MANUEL, (Reus, Baix Camp, 1930). Geòleg. Pàg. 473.

LAHOSA I VALMIÑANA, JOAN, (Prat de Compte, Terra Alta, 1902-Barcelona, 1981). Pintor. Pàg. 489.

LAPORTE I SALAS, JOSEP, (Reus, Baix Camp, 1922). Metge i polític. Pàg. 492.

LLECHA I SANS, JAUME, (Montblanc, Conca de Barberà, 1916-Barcelona, 1970). Violinista. Pàg. 505.

LLOÀ. Municipi del Priorat (178 h. [1981]). Pàg. 508.

LORAC. Municipi de la Conca de Barberà (100 h. [1981]). Pàg. 509.

LLORENÇ DEL PENEDÈS. Municipi del Baix Penedès (1.222 h. [1981]). Pàg. 509.

MALLAFRÉ I GAVALDÀ, JOAQUIM, (Reus, Baix Camp, 1941). Traductor. Pàg. 522.

MANYÀ I ALCOVERRO, JOAN BAPTISTA. Teòleg i escriptor (m. Tortosa, Baix Ebre, 1976). Pàg. 526.

MARGALEF DE MONTSANT. Municipi del Priorat (170 h. [1981]). Pàg. 528.

MARTÍ I ALANIS, JOAN, (el Milà, Alt Camp, 1928). Eclesiàstic. Des del 1971 bisbe de la Seu d'Urgell i co-príncep d'Andorra. Pàg. 531.

MARTÍ I CASTELL, JOAN, (Tarragona, 1945). Lingüista. Pàg. 531.

MAS DE BARBERANS. Municipi del Montsià (775 h. [1981]). Pàg. 534.

MASDENVERGE. Municipi del Montsià (846 h. [1981]). Pàg. 534.

MASLLORENÇ. Municipi de l'Alt Camp (418 h. [1981]). Pàg. 534.

MASÓ, LA. Municipi de l'Alt Camp (218 h. [1981]). Pàg. 534.

MASPUJOLS. Municipi del Baix Camp (407 h. [1981]). Pàg. 534.

MASROIG, EL. Municipi del Priorat (590 h. [1981]). Pàg. 534.

MILÀ, EL. Municipi de l'Alt Camp (154 h. [1981]). Pàg. 550.

MIRALLES I BOFARULL, FRANCESC, (Tarragona, 1940), Historiador de l'Art. Pàg. 553.

MIRAVET. Municipi de la Ribera d'Ebre (837 h. [1981]). Pàg. 533.

MOLAR, EL. Municipi del Priorat (346 h. [1981]). Pàg. 557.

MOLAS I VALLVÉ, MARIA ROSA, (Reus, 1815-Tortosa, 1876). Religiosa. Pàg. 557.

MONTBLANC. Municipi de la Conca de Barberà (5.244 h. [1981]). Pàg. 561.

MONTBRIÓ DEL CAMP. Municipi del Baix Camp (1.493 h. [1981]). Pàg. 561.

MONTFERRI. Municipi de l'Alt Camp (176 h. [1981]). Pàg. 561.

MONTMELL, EL. Municipi del Baix Penedès (162 h. [1981]). Pàg. 562.

MONT-RAL. Municipi de l'Alt Camp (464 h. [1981]). Pàg. 562.

MONT-ROIG DEL CAMP. Municipi del Baix Camp (4.163 h. [1981]). Pàg. 562.

MONTSIÀ, EL. Evolució d'ençà de l'any 1970. Pàg. 562.

MÓRA D'EBRE. Municipi de la Ribera d'Ebre (4.320 h. [1981]). Pàg. 563.

MÓRA LA NOVA. Municipi de la Ribera d'Ebre (3.192 h. [1981]). Pàg. 563.

MORELL, EL. Municipi del Tarragonès (2.139 h. [1981]). Pàg. 564.

MORERA DE MONTSANT, LA. Municipi del Priorat (180 h. [1981]). Pàg. 564.

NOU DE GAIÀ, LA. Municipi del Tarragonès (383 h. [1981]). Pàg. 589.

NULLES. Municipi de l'Alt Camp (388 h. [1981]). Pàg. 592.

O'CALLAGHAN I MARTÍNEZ, JOSEP, (Tortosa, Baix Ebre, 1922). Escripturnista i papiròleg. Pàg. 593.

PAÏSOS CATALANS. Evolució d'ençà de l'any 1970. Pàg. 610.

PALLARESOS, ELS. Municipi del Tarragonès (365 h. [1981]). Pàg. 616.

PALMA D'EBRE, LA. Municipi de la Ribera d'Ebre (477 h. [1981]). Pàg. 617.

PASSANANT. Municipi de la Conca de Barberà (232 h. [1981]). Pàg. 625.

PAÛLS DELS PORTS. Municipi del Baix Ebre (731 h. [1981]). Pàg. 627.

PEDROL I RIUS, ANTONI, (Reus, Baix Camp, 1910). Advocat i jurista. Pàg. 628.

PERAFORT. Municipi del Tarragonès (444 h. [1981]). Pàg. 629.

PERELLÓ, EL. Municipi del Baix Ebre (3.523 h. [1981]). Pàg. 630.

PILES DE GAIÀ. Municipi de la Conca de Barberà (125 h. [1981]). Pàg. 638.

PINELL DE BRAI, EL. Municipi de la Terra Alta (1.262 h. [1981]). Pàg. 639.

PIRA. Municipi de la Conca de Barberà (382 h. [1981]). Pàg. 640.

PLA DE CABRA, EL. Municipi de l'Alt Camp (1.448 h. [1981]). Pàg. 641.

PLANETA, LA. El 1981 s'agregà al municipi de Pont d'Armentera. Pàg. 643.

POBLA DE MAFUMET, LA. Municipi del Tarragonès (840 h. [1981]). Pàg. 645.

POBLET, MONESTIR DE. Lliurament de l'arxiu de Josep Tarradellas i Joan, el 1980. Pàg. 645.

POBOLEDA. Municipi del Priorat (398 h. [1981]). Pàg. 645.

PONT I GOL, JOSEP. Eclesiàstic. El 1982 renuncia a la seu de Tarragona. El seu successor fou Ramon Torroella i Cascante. Pàg. 649.

PONT D'ARMENTERA. Municipi de l'Alt Camp (584 h. [1981]). Pàg. 650.

PORRERA. Municipi del Priorat (495 h. [1981]). Pàg. 650.

PORTA I VERNET, JAUME DE (Reus, Baix Camp, 1929). Paleontòleg. Pàg. 651.

PRADES. Municipi del Baix Camp (547 h. [1981]). Pàg. 654.

PRATDIP. Municipi del Baix Camp (481 h. [1981]). Pàg. 654.

PRIORAT, EL. Evolució d'ençà de l'any 1975. Pàg. 658.

PUIGPELAT. Municipi de l'Alt Camp (401 h. [1981]). Pàg. 662.

QUEROL. Municipi de l'Alt Camp (140 h. [1981]). Pàg. 666.

RAS I OLIVA, ENRIC. (Tarragona, 1915). Enginyer industrial. Pàg. 673.

RASQUERA. Municipi de la Ribera d'Ebre (892 h. [1981]). Pàg. 674.

RENAU. Municipi del Tarragonès (274 h. [1981]). Pàg. 678.

RENDÉ I MASDEU, JOAN, (l'Espluga de Francolí, Conca de Barberà, 1943). Narrador i periodista. Pàg. 678.

REUS. Municipi del Baix Camp (80.710 h. [1981]). Pàg. 680.

RIBA, LA. Municipi de l'Alt Camp (981 h. [1981]). Pàg. 682.

RIBERA D'EBRE, LA. Evolució d'ençà de l'any 1970. Pàg. 684.

RIERA DE GAIÀ, LA. Municipi del Tarragonès (967 h. [1981]). Pàg. 685.

ROCAFORT DE QUERALT. Municipi de la Conca de Barberà (369 h. [1981]). Pàg. 688.

RODA DE BERÀ. Municipi del Tarragonès (1.551 h. [1981]). Pàg. 688.

RODONYÀ. Municipi de l'Alt Camp (365 h. [1981]). Pàg. 689.

ROQUETES. Municipi del Baix Ebre (5.766 h. [1981]). Pàg. 692.

ROURELL. Municipi de l'Alt Camp (295 h. [1981]). Pàg. 693.

ROVIRA I PLANAS, PERE, (Vila-seca de Solcina, Tarragonès, 1947). Poeta. Pàg. 693.

SALOMÓ. Municipi del Tarragonès (518 h. [1981]). Pàg. 703.

SANTA BÀRBARA. Municipi del Montsià (3.263 h. [1981]). Pàg. 707.

SANTA COLOMA DE QUERALT. Municipi de la Conca de Barberà (2.728 h. [1981]). Pàg. 707.

SANTA OLIVA. Municipi del Baix Penedès (1.127 h. [1981]). Pàg. 708.

SANTA PERPETUA DE GAIÀ. Municipi de la Conca de Barberà (914 h. [1981]). Pàg. 708.

SANT CARLES DE LA RÀPITA. Municipi del Montsià (9.960 h. [1981]). Pàg. 708.

SANT JAUME DELS DOMENYS. Municipi del Baix Penedès (1.050 h. [1981]). Pàg. 708.

SANT JAUME D'ENVEJA. Municipi del Baix Ebre (3.370 h. [1981]). Pàg. 708.

SANVICENS I MARFULL, ALEXANDRE, (Mollet del Vallès, Vallès Oriental, 1918). Pedagóg. Fou rector de la Universitat Laboral de Tarragona (1959-1963). Pàg. 710.

SARRAL. Municipi de la Conca de Barberà (1431 h. [1981]). Pàg. 711.

SECUITA, LA. Municipi del Tarragonès (914 h. [1981]). Pàg. 717.

SELVA DEL CAMP, LA. Municipi del Baix Camp (3.220 h. [1981]). Pàg. 719.

SEAN. Municipi de la Conca de Barberà (35 h. [1981]). Pàg. 720.

SÉNIA, LA. Municipi del Montsià (4.638 h. [1981]). Pàg. 721.

SOBERANAS I LLEÓ, AMADEU-J., (El Catllar de Gaià, Tarragonès, 1938). Filòleg i bibliògraf. Pàg. 734.

SOLIVELLA. Municipi de la Conca de Barberà (806 h. [1981]). Pàg. 737.

TARRAGONA. Capital del Tarragonès (111.689 h. [1981]). Pàg. 758.

TARRAGONÈS. Evolució d'ençà de l'any 1975. Pàg. 758.

TERRA ALTA. Evolució d'ençà de l'any 1975. Pàg. 764.

TIVENYS. Municipi del Baix Ebre (1.108 h. [1981]). Pàg. 768.

TIVISSA. Municipi de la Ribera d'Ebre (1957 h. [1981]). Pàg. 768.

TORRE DE L'ESPANYOL, LA. Municipi de la Ribera d'Ebre (842 h. [1981]). Pàg. 771.

TORREDEMBARRA. Municipi del Tarragonès (5.302 h. [1981]). Pàg. 774.

TORROJA DEL PRIORAT. Municipi del Priorat (1.664 h. [1981]). Pàg. 772.

TORTOSA. Municipi del Baix Ebre (47.364 h. [1981]). Pàg. 772.

ULLDECONA. Municipi del Montsià (5.272 h. [1981]). Pàg. 784.

ULLDEMOLINS. Municipi del Priorat (585 h. [1981]). Pàg. 784.

VALLCLARA. Municipi de la Conca de Barberà (804 h. [1981]). Pàg. 793.

VALLCORBA I PLANA, JAUME, (Tarragona, 1949). Poeta, grafista i impressor en serigrafia. Pàg. 794.

VALLDUVÍ I CASALS, ELADI, (Reus, Baix Camp, 1950). Tirador de fossa olímpica. Pàg. 795.

VALLMOLL. Municipi de l'Alt Camp (900 h. [1981]). Pàg. 796.

VALLS. Municipi de l'Alt Camp (18.754 h. [1981]). Pàg. 796.

VALLS I PLANA, RAMON, (Valls, Alt Camp, 1928). Filòsof. Pàg. 796.

VANDELLÒS. Municipi del Baix Camp (3.838 h. [1981]). Pàg. 797.

VENDRELL, EL. Municipi del Baix Penedès (11.587 h. [1981]). Pàg. 799.

VESPELLA DE GAIÀ. Municipi del Tarragonès (81 h. [1981]). Pàg. 801.

VIDAL I ALCOVER, JAUME. Escriptor i filòleg. A Tarragona ha promogut les col·leccions literàries Foc Nou, Èpsilon i Biblioteca Universitària Tàrraco. Pàg. 802.

VIDAL I RIEMBAU, JOSEP, (el Vendrell, Baix Penedès, 1917). Sindicalista i polític, conegut amb el nom de Pep Jai. Pàg. 802.

VILABELLA DEL CAMP. Municipi de l'Alt Camp (825 h. [1981]). Pàg. 804.
VILALBA DELS ARCS. Municipi de Terra Alta (788 h. [1981]). Pàg. 805.
VILALLONGA DEL CAMP. Municipi del Tarragonès (1.210 h. [1981]). Pàg. 805.
VILANOVA DE PRADES. Municipi de la Conca de Barberà (152 h. [1981]). Pàg. 806.
VILANOVA D'ESCORNALBOU. Municipi del Baix Camp (442 h. [1981]). Pàg. 806.
VILAPLANA DEL CAMP. Municipi del Baix Camp (511 h. [1981]). Pàg. 806.
VILA-RODONA. Municipi de l'Alt Camp (1.042 h. [1981]). Pàg. 806.
VILA-SECA DE SOLCINA. Municipi del Tarragonès (16.420 h. [1981]). Pàg. 806.
VILAVERD. Municipi de la Conca de Barberà (412 h. [1981]). Pàg. 806.
VILELLA ALTA, LA. Municipi del Priorat (147 h. [1981]). Pàg. 806.
VILELLA BAIXA, LA. Municipi del Priorat (193 h. [1981]). Pàg. 806.
VIMBODÍ. Municipi de la Conca de Barberà (1.199 h. [1981]). Pàg. 807.
VINEBRE. Municipi de la Ribera d'Ebre (650 h. [1981]). Pàg. 807.
VINYOLS. Municipi del Baix Camp (807 h. [1981]). Pàg. 808.
XERTA. Municipi del Baix Ebre (1.318 h. [1981]). Pàg. 817.
XIRINACS I DÍAZ, OLGA. Poetessa. S'esmenten les últimes publicacions. Pàg. 820.

R.R.

CULTURA

1616. ANGUERA, PERE: *El nivell cultural de Riudoms el 1835-1836*. «Lo Floç» (Riudoms), 46 (1983), 20-21.

Article sobre la situació escolar en el període assenyalat, on es destaca el baix nivell cultural de Riudoms que, respecte a la comarca, ocupa l'onzè lloc quant als habitants que tenen accés a la cultura escrita, i el tretzè dels pobles tenint en compte els habitants que, endemés, poden escriure.

E.P.

1617. ANGUERA, PERE: *El Centre de Lectura de Reus i la seva biblioteca*. «Revista de Llibreria Antiquària» (Barcelona) 4. (1982) 36-48.

Síntesi breu i amena de l'evolució històrica del Centre de Lectura de Reus i de la seva biblioteca, des de la seva fundació l'any 1859 fins a l'actualitat. El Centre és, sens dubte, la principal societat de Reus, i als moments del seu màxim esplendor, una de les més importants dels Països Catalans.

A.A.

1618. BEL, AGUSTÍ: *L'Ultimo Abenzeraggio*. «Alcanar» (Alcanar), 77 (1983), 16.

L'Ultimo Abenzeraggio, se trata de la «opera prima» del genial músico tortosino Felip Pedrell, la cual, parece ser, la gestó en la ciudad de Alcanar, en 1866 y 1867, inspirándose en cantos populares de la citada población y comarca. Se ofrecen datos interesantes sobre el particular, a la vez que se insta para que algún musicólogo investigue con mayor profundidad las raíces populares que, como elementos básicos, sirvieron para fundamentar la expresada obra musical.

F.G.

1619. BOFARULL I MALAPEIRA, ROBERT: *L'Orfeó i la llengua catalana*. «Estimul. Butlletí de l'Orfeó Canongí» (La Canonja), 21 (1980), 6.

Relaciona les representacions teatrals que es feren en català a la postguerra de 1936-39, a l'Orfeó de La Canonja, començant pels *Pastorets* de J. Mª Folch i Torres, els Nadals i Reis de 1939-40.

E.S.

1620. CAVALLÉ I BUSQUETS, JOAN: *Teoria i realitat en el pla d'extensió de l'ensenyament primari de 1847 a la comarca del Baix Camp*. «Penell» (Reus), 1 (1984), 81-88.

Edició de les dades sobre les escoles del Baix Camp el 1847, comparades amb les ja conegudes del 1836 i les del diccionari de Madoz.

P.A.

1621. COSTAS I JOVÉ, FRANCESC: *Prensa valenca del segle XIX: El joven valense (1868)*. «Quaderns de Vilaniu» (Valls), 4 (1983), 23-57.

Estudi de deu números d'aquest setmanari, el primer periòdic de Valls documentat, tot i que es conserva molt fragmentàriament. Costa ressegueix primer la trajectòria vital i literària del seu únic redactor conegut, Josep Rodon. La segona part de l'article conté una descripció detallada del periòdic, amb nombroses i llargues transcripcions de textos, tant més d'agrair si hom té en compte que la col·lecció no és consultable en cap arxiu públic. A corregir a la p. 48 el nom del polític tarragoní, Pere Antoni Torres Jordi i no Torres Jordi com hi surt publicat.

P.A.

1622. CUGAT, P.: *80 anys d'Història de l'Observatori de l'Ebre*. «Migjorn» (L'Aldea), 38 (1984), 5.

Síntesis bien elaborada del Observatorio de Roquetes (Baix Ebre).

A.S.

1623. JANINI, JOSÉ: *Benediciones episcopales de los mss. de Tortosa*. «Analecta Sacra Tarraconensia» (Barcelona), LI-III (1978-1979 [1983]), 203-213.

Noticia de les benediccions episcopals originàries dels bisbats pirinencs, redactades abans de meitats del segle XII. Foren utilitzades pels bisbes de Tortosa després de la reconquesta de la ciutat (1148); aquestes benediccions es conserven en els manuscrits 41, 34 i 11 (segona meitat del segle XII), i en el manuscrit 133; aquest és un pontifical romà d'origen francès (fi del segle XIII o inicis del s. XIV). Tots quatre són conservats a la Biblioteca Capítular de Tortosa. Els tres primers els compara amb els formularis existents al manuscrit 68 de la Biblioteca Episcopal de Vic (segona meitat del segle XII).

J-F.C.

1624. MASSIP (I FONOLLOSA), JESÚS: *La gestació de les Costums de Tortosa*. Pròleg de Josep M.ª Font i Rius. Tortosa, Consell Intercomarcal de les Terres de l'Ebre, 1984, 429 pp. + 1 pl. f. t.

Aquest estudi desplega amb molt deteniment els avanços que el director de l'Arxiu Històric de Tortosa havia anat posant en coneixement dels interessats en la història del dret tortosí, des d'aquell inicial *El manuscrito de les Costums de Tortosa*, publicat l'any 1959 a «La Zuda» i que, al nostre entendre, es perfila el 1979 amb *La gestació dels Codis de 1272 i 1279* quan la UNED commemora el VII centenari (vegi's BIBLIOGRAFIA HISTÒRICA TARRACONENSE, vol. V, 1982, núm. 767 i vol. VI, 1983, núm. 1126).

El fet que no es pugui parlar de costum com a mot de sentit unívocament jurídic fins al manuscrit Consuetudines del 1272 (qüestió de l'accepció com a taxa, impost o càrrega/dret o llei), dificultava rastrejar els antecedents del Llibre de las Costums. Els costums com a dret neixen ja amb la Carta de població del 1149; creixen amb nous privilegis reials, complementaris o modificatius i interpretacions reials o arbitrals. Com a rerafons si ha la tensió entre la ciutadania i el Temple, el qual pretén limitar el creixement de les llibertats.

Si de costums n'hi havia d'escrius i no escrius, com a «primer nucli escrit» pot fixar-se abans del 1272: així, el manuscrit Consuetudines és el primer «conservat» (asseveració de l'autor ja feta el 1959), i el profesor Font i Rius ja parlava d'un primer nucli escrit de costums «de índole privada e informal» per l'any 1262. Però, ara Massip amb les noves investigacions endarrerix la data entorn de 1241 ó 1245, i la refereix a un cos escrit formalment i efectivament usat en la praxi curial ciutadana, no reconegut, però, per la senyoria.

El codi de les Costums de Tortosa sembla de contingut excessiu per a un territori reduït com el de Tortosa, però és que es preparava per a tot l'antic territori ilercavó, idea fallida quan Jaume I crea el regne de València: així, els Furs de València seguiran una evolució paral·lela a les Costums de Tortosa, però Costums no pot dependre de Furs, en tot cas, Furs dependrà de Costums.

A l'apèndix documental apareixen transcripcions de textos inèdits i d'altres ja coneguts però publicats segons versions originàries i més depurades.

Aquest estudi, pensem, representa una progressió respecte dels punts sustentats pel professor Font i Rius en discutir els de la professora Ana Barrero (Vegi's BIBLIOGRAFIA HISTÒRICA TARRACONENSE, vol. IV, 1981, núm. 530).

E.S.

1625. VIDAL, RODRIGO: *Apuntes para la historia de mi pueblo*. «Lo Senienc» (La Sénia), 48 (1984), 26.

El Rvdo. Josep Miralles Sales ha facilitado al autor un texto que se guarda en el archivo municipal de La Sénia, contentivo de un sermón de últimos del s. XIV, y que transcribe, comentándolo. Lo titulan *Oració a la Mare de Déu de Pallerols*.

A.S.

1626. VIDAL I FONT, JOAQUIM: *Recull de periòdics gandesans*. «Alhora» (Gandesa), 24 (1984).

Notícia sobre publicacions periòdiques editades en Gandesa: «El Llamp», «Castellania», «Fontcalda», «De la Nostra Terra Alta», «Butlletí Informatiu Municipal», «U.T.A.B.» (= *Unió de la Terra Alta a Barcelona*).

A.S.

DEMOGRAFIA

1627. AA.VV.: *L'impost sobre els immobles en el Cadastre, base per a un estudi del poblament: el Baix Camp a finals dels S. XVIII, a «Universitas Tarraconensis VI»*. Facultat de Filosofia i Lletres. Divisió Geografia i Història. Tarragona, 1983-84, 173-186.

Article col·lectiu realitzat a partir dels resultats del Seminari «Població i economia a final del segle XVIII: un exemple, el Baix Camp en 1795», dirigit pel Dr. Lluís J. Navarro i Miralles, i que forma part d'un estudi més ampli de la població i l'economia del Baix Camp el 1795, a la vegada que és una aproximació al poblament de l'esmentada zona, amb l'ajut de les dades demogràfiques dels llibres de Miquelets d'aquell any. Aquesta font, demogràfica i econòmica al mateix temps, comptabilitza els individus i la riquesa d'un indret.

La riquesa urbana s'ha d'associar amb altres variants contributives (censals, establiments comercials, emoluments, ...) per disminuir el pes de l'agricultura. En aquest cas concret, el domini de Reus quant a xifres absolutes és total, encara que altres municipis es trobin proporcionalment per damunt seu referent a qualificació, per causa d'alguns edificis d'una menor qualitat, conseqüència d'una forta emigració. Això pot comprovar-se amb l'ajut dels quadres individualitzats de les aportacions de cada localitat per diferents conceptes.

Sobre el repartiment geogràfic, Reus es troba equilibrat per sis poblacions que tenen la mateixa contribució urbana que la capital del Baix Camp: La Selva, Cambrils, Riudoms, Riudecanyes, Riudecols i Alforja. Aquestes localitats, junt amb d'altres, formen dos cinturons, un longitudinal i l'altre transversal a la costa i que configuren una zona agrícola de grans possibilitats, entre les que sobresurt Reus, centre vertebrador de la zona.

J.M.

1628. DOMINGO I GISPERT, M. ISABEL: *Els moviments pendulars a Riudoms: un aspecte més de les relacions camp-ciutat*. «Lo foc» (Riudoms), 50 (1983), 4-9.

Estudi fet sobre el padró municipal del 1981, del que en resulta una població activa del 28,8 sobre els habitants. L'autora en dona els percentatges per cada un dels tres sectors tradicionals. El punt de més interès de l'article és el

que fa referència a aquells que es desplacen fora del poble per motius laborals (un 23,3 % de la població activa total). Dóna el nombre absolut i els percentatges, per sectors, sexe, estat civil i lloc de treball. De les dades aportades es dedueix el manteniment de Reus com a capital econòmica i cultural.

P.A.

1629. MIRÓ, J.-M. - RIUS, D.: *Evolució demogràfica del municipi d'Amposta*. «Amposta» (Amposta), 261 (1984).

Estudio demográfico de Amposta. Comprende el periodo 1960-1984.

A.S.

1630. RUART I GÜIXENS, JAUME: *Una estadística del 1937*. «El Tres de Vuit» (Vilafraça del Penedès-El Vendrell), 128 (1984) 4, 129 (1984), 11.

S'hi recull i reproduceix textualment una ressenya estadística de la població, amb les seves característiques més importants, de l'any 1937.

J.S.

1631. SABATÉ I BOSCH, JOSEP M^a: *Un modelo de poblamiento a finales del Antiguo Régimen, a través de los libros parroquiales: Barberà de la Conca (Tarragona)*, a «Universitas Tarraconensis VI». Facultat de Filosofia i Lletres. Divisió Geografia i Història, Tarragona, 1983-84, 161-172.

Estudi sobre la població de Barberà el 1800, a partir de la situació religiosa del municipi, donada pels llibres de «compliment pasqual» de la seva església.

Aquesta font i altres de naturalesa parroquial, tenen l'avantatge d'oferir dades demogràfiques i socials amb un elevat grau de fiabilitat, i, per aquest motiu, és interessant la valoració metodològica del present article.

Entre d'altres aspectes, s'analitzen els individus per casa, les relacions de parentiu al si de la família, la freqüència de noms, cognoms i malnoms (aquests degudament classificats segons el seu objecte), ..., sempre amb resultats molt interessants per a la història i l'antropologia. En el cas de Barberà, la unitat familiar és petita (de dos a sis membres) i hom troba abundància dels noms Josep i Joan.

J.M.

1632. VIVES I VIVES, PILAR - COMAS I PIÉ, JOSEP: *La immigració francesa a Vilatorrada (segles XVI-XVII)*, «Quaderns de Vilaniu» (Valls), 5 (1984), 149-155.

Relació nominal dels immigrants francesos a la vila, a partir dels llibres sacramentals, amb la seva sistematització per diòcesis de procedència (sense agrupar-los, però, geogràficament), per oficis i pel dot que aporten al matrimoni. Algun dels cognoms considerats francesos semblen més aviat catalans (Blanch). En general, hi ha un desconeixement de la bibliografia clàssica (Giralt-Nadal i Moreu).

P.A.

ECONOMIA I SOCIETAT

1633. AA.VV.: Departament d'Història Moderna: *Aproximación a un estudio de la agricultura del Corregimiento de Tarragona en la primera mitad del siglo XVIII a través del Real Catastro*, a «Siglo XVIII. Una aproximación interdisciplinar». Departament d'Història Moderna de la Facultat de Filosofia i Lletres de Tarragona. Tarragona, 1983, 541-554.

Una altra mostra dels treballs en equip coordinats pel Dr. Lluís J. Navarro. En aquest cas, un estudi agrari a partir de 15 cadastres del Corregiment de Tarragona. El resultat va ésser presentat al «Coloquio Francoespañol de Historia Agraria. Universidad Complutense y Casa Velázquez» (Madrid, 1981).

Seguint uns models ja utilitzats en el tractament de la font cadastral, es fa un estudi individualitzat dels diferents conreus —molt especialment de la vinya— i de la parcel·lació, caracteritzada aquesta per un acusat minifundisme.

Cereals i avellanes ocupen posicions importants quant a extensió, encara que quedin molt per sota del monocultiu vitivinícola, destinat als mercats exteriors. S'arriba a qualificar d'intensiva l'agricultura del Corregiment, orientada a l'especialització, en alguns llocs al límit de les seves possibilitats i desenvolupament.

J.M.

1634. AA.VV.: *El Baix Camp crisi agrícola i penetració urbana*. Centre d'Estudis Riudomencs «Arnau de Palomar». Carpeta de treballs ciclostilats. Riudoms, 1983.

Collecció de ponències presentades al seminari d'estudis agrícoles organitzat pel CERAP, sobre aspectes i problemàtica agrícola, des d'un punt de vista històric i social. En aquesta carpeta hi ha aportacions de Valerià Romero: «Breu assaig teòric sobre els orígens de l'agricultura a Riudoms». Jordi Tous: «Les divisions territorials de Catalunya en la història». Josep M. Riu: «Apunts per a una reflexió crítica sobre el projecte de la Llei de Comarques». M. Isabel Domingo: «Els moviments pendulars a Riudoms: un aspecte més en les relacions camp-ciutat». Josep M. Martí: «El procés d'urbanització i els mitjans de comunicació».

E.P.

1635. AA.VV.: *Datos para un estudio urbano —y riqueza— en el Corregimiento de Tarragona en la primera mitad del siglo XVIII*, a «Siglo XVIII. Una aproximación interdisciplinar». Departament d'Història Moderna de la Facultat de Filosofia i Lletres de Tarragona. Tarragona, 1983, 555-564.

Treball col·lectiu coordinat pel Dr. Lluís J. Navarro i Miralles, emmarcat dintre la línia de recuperació del passat històric de les comarques meridionals, portada a terme pel Departament d'Història Moderna a Tarragona.

En aquest cas, es tracta d'una comunicació presentada al «II Coloquio de Historia Económica de España. Asociación de Historia Económica. Universidad de Alcalá de Henares» (Alcalá, 1981). Amb l'ampli ajut documental de 12 cadastres, es fa una valoració del nucli urbans del Camp de Tarragona entre el 1724 i el 1757.

Després d'unes breus indicacions teòriques, hi ha una descripció comarcal del Camp, i es remarquen els papers de Reus, Valls i Montblanc en la delimitació de mercats comarcals. Amb un exhaustiu i útil suport numèric, s'arriba a la conclusió que existien majoritàriament cases en propietat, ja que la inversió de capitals es dirigia a altres activitats, encara que la majoria d'habitatges es trobin per sota el nivell mitjà de contribució, establert en 22 sous. Tot això configurarà una regió amb una important tradició humana, que augmentarà al llarg del segle XVIII.

J.M.

1636. AA.VV.: *Développement de l'activité viticole dans le «Camp de Tarragona», à partir d'une documentation fiscale: le «Real Catastro» (XVIIIème siècle)*, a «Siglo XVIII. Una aproximación interdisciplinar». Departament d'Història Moderna de la Facultat de Filosofia i Lletres de Tarragona. Tarragona, 1983, 565-587.

Comunicació en francès, presentada al «Centre d'Etudes et Recherches. Université Bordeaux III» (Bordeaux, 1982). El contingut és una aplicació dels resultats de les investigacions cadastrals del Departament d'Història Moderna de Tarragona al monocultiu vitivinícola, amb una àmplia exposició de tots els aspectes que s'hi relacionen.

Hi ha una correcta exposició teòrica des del punt de vista econòmic i polític de la font cadastral. A continuació, s'analitza el paper de la vinya i del mallol al Camp: distribució geogràfica, beneficis econòmics, situació fiscal i distribució de la propietat.

La part més interessant del treball és la dedicada a la comercialització d'aquesta producció, centrada als mercats de Reus i de Valls. Es fa una anàlisi de les exportacions de vins i aiguardents, i dels factors externs de la seva demanda, amb tot el risc que comporta, donat que es tracta d'un autèntic monocultiu.

S'arriba a conclusions ja assenyalades en treballs similars: l'extensió del conreu de la vinya, la davallada dels cereals, la presència de fàbriques d'aiguardent i s'estudien els aspectes varis que contribuiran a crear una economia de mercat.

J.M.

1637. ANGUERA, PERE: *Economia i societat al Baix Camp a mitjan del S. XIX*. Pròleg de Josep Fontana. Col·legi d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics. Tarragona, 1982. 192 ps. Il·lustr.

Ens trobem, sens dubte, davant l'anàlisi més completa, científica i reeixida de la realitat socio-econòmica de Reus i el Baix Camp, entre la Guerra del Francès i la «revolució» del 1868. L'estudi forma part de la tesi doctoral de l'autor, fet que explica el to detallista i exhaustiu del treball, que cal considerar com una eina imprescindible per a conèixer i comprendre la societat vuitcentista de la ciutat i la seva comarca, i com un excel·lent exponent de la nova històrica «policèntrica» de Catalunya.

Tracta aspectes diversos de la societat i la demografia, de l'agricultura i la ramaderia, del comerç i la indústria, dels ferrocarrils, de les millores públiques com també del moment cultural.

Ens mostra una població estancada demogràficament; una agricultura comarcal majoritàriament de subsistència, amb la vinya i l'olivera com a únics productes comercialitzables; demostra com la greu crisi provocada per les plagues damunt la vinya acabaren d'ensulsiar l'economia rural i provocaren la implantació de l'avellaner; el problema de la manca d'aigua per als regadius, i la preocupació de la burgesia il·lustrada per la problemàtica agrària. Ens mostra un comerç en crisi per causes varies: l'abandonament del port de Salou, el mal estat de les carreteres, la major seguretat que oferia Tarragona a les cases de comerç, l'aparició de Tortosa com a capital comercial de La Ribera, l'anorreament de la indústria de l'aiguardent i del vi, i finalment, les tensions ciutadanes.

La crisi es començà a vèncer cap al 1865 amb la instal·lació de la nova xarxa ferroviària. La indústria fou potent, precoç i dispersa a la ciutat, on existien alhora grans factories i nombrosos petits tallers. Es ressentí fortament de la crisi provocada per la Guerra civil Americana, i s'hi plantejaren diversos i sorollosos conflictes; els obrers posseïen una forta organització sindical.

El ferrocarril repercutí a la comarca, i els nuclis dirigents de l'economia reusenca en copsaren ben aviat la seva transcendència. La burgesia local del moment impulsà també el «Gas Reusense» i el Banc de Reus. En definitiva, es tractà d'una burgesia emprendora i progressista, que optà per les transformacions epidèmiques, i d'un proletariat conscient i format que, amb la resta de les classes populars, assolí una autèntica transformació social.

A.A.

1638. ANGUERA, PERE: *El joc del tupí i el bastó; Els referèndums franquistes al Baix Camp*. «Penell». Revista d'Història. (Reus) 1. Centre d'Estudis de la Comarca de Reus (1984), 145-156.

Estudi del comportament electoral dels pobladors del Baix Camp en els referèndums de 1947 i 1966. Les principals conclusions són, d'una banda, l'índex relativament alt d'abstenció i/o refús de les propostes oficials, i de

l'altra, una inversemblant puixança dels votants transeünts —destinats a actuar com a correctors de vot— fins i tot en nuclis en evident procés de despoblació. Hi són comparats els resultats de la Conca de Barberà i de l'Alt Camp.

A.A.

1639. ANGUERA, PERE: *Participació i refús a dos referèndums franquistes a l'Alt Camp: 1947 i 1966*. «Quaderns de Vilaniu» (Valls) 4, (1983), 15-21.

Estudi sobre el comportament electoral dels pobladors de l'Alt Camp en els referèndums del 1947 i 1966. Les conclusions principals són d'una banda, l'índex relativament alt d'abstenció i/o refús de les propostes oficials, i de l'altra, una inversemblant puixança dels votants transeünts —destinats a actuar com a correctors de vot— fins i tot en nuclis en evident procés de despoblació.

A.A.

1640. ANGUERA, PERE: *Participació i refús a dos referèndums franquistes a la Conca de Barberà*. «Aplec de Treballs» (Montblanc), 5 (1983), 281-288.

Estudi sobre el comportament electoral dels pobladors de la Conca en els dos únics referèndums del franquisme amb possibilitats —encara que limitades— de manifestació ideològica: el del 1947, i el del 1966. Les principals conclusions són, d'una banda, l'índex relativament alt d'abstenció i/o refús de les propostes oficials, i de l'altra, una inversemblant puixança dels votants transeünts —destinats a actuar com a correctors de vot— fins i tot en pobles en evident procés de despoblació.

A.A.

1641. ANGUERA, PERE: *A bodes me convides*. «Quaderns d'Història Contemporània» (Tarragona), 6. Departament d'Història Contemporània (1984), 19-31.

Anàlisi de l'estratigrafia dels matrimonis civils del 1869, lúcidament contextualitzada i interpretada. L'autor, que coneix abastament el període obert per la «revolució» del 1868, constata com els nous líders desviaren el malestar dels estaments populars contra el capital i el giraren contra l'església, aprofitant una consciència preexistent. L'article considera la crítica i el ressò que obtingueren els matrimonis civils, i dóna informació sistematitzada sobre l'estat civil, l'edat, la professió, el lloc d'origen i el de residència dels contraents, que basteixen la visió sociològica, com també la incidència geogràfica del fet. Conté un apèndix dels contraents del 1869.

A.A.

1642. ARNAVAT CARBALLIDO, ALBERT: *La participació dels obrers reusencs en el Congrés de Sants*. «Penell» (Reus), 1 (1984), 97-109.

Nota, bàsicament bibliogràfica, sobre el congrés de Sants, amb l'aportació de notícies inèdites sobre la constitució dels Sindicats Únics, a Reus, i amb la reproducció dels parlaments dels líders locals al congrés obrer.

P.A.

1643. BALLART I MARSOL, CONCEPCIÓ: *Les famílies de Solivella i les seves «valies» l'any 1721*. «Miscel·lània d'Estudis Solivellencs» (Solivella), 1 (1983), 75-91, 2 plànols.

Notícia del manuscrit titulat: «Valies dels lloch i terme de Solivella en lo any 1721», conservat a l'Arxiu Municipal. Comenta les diferents notícies històriques aportades pel document, siguin de caire urbà o personal —socials i econòmiques— dels 73 propietaris de terres, com també del domini de Joan de Llorac, senyor de Solivella, domini que representava un 42,50 % de tota la valia territorial. Dos apèndixs: un primer, dels propietaris, situats per carrers, i les valies assignades a cadacú; i un segon, ordenat segons la seva riquesa. Completa el treball un plànol de l'estructura urbana de Solivella, d'acord amb la informació aportada per aquesta documentació.

J-F.C.

1644. BRESC, HENRI: *La draperie catalane au miroir sicilien, 1300-1460*. «Acta historica et archaeologica Mediaevalia» (Barcelona), 4 (1983), 107-127.

Estudi del comerç dels draps de llana catalans al port de Palerm (Sicília) durant aquests 160 anys. Hem de destacar que entre 1440 i 1449 hi trobem documentada la venda de draps procedents de Tortosa i el Morell.

J-F.C.

1645. DOMINGO I BASORA, JOAN BAPTISTA: *Els formiguers, a principis de segle, a Castellvell del Camp*. «Penell» (Reus), 1 (1984), 89-95.

Breu nota informativa sobre aquesta tradicional pràctica fertilitzadora, avui desapareguda.

P.A.

1646. DUCH I PLANA, MONTSERRAT: *Les seccions locals de l'Associació Internacional dels Treballadors: Tarragona 1870-1874*. «Quaderns d'història contemporània» (Tarragona), 5 (1983), 45-54.

Primera aproximació al coneixement de les entitats obreres de Tarragona en el sexenni a través de la sistematització de les notícies contingudes a la bibliografia general, a la premsa local i a l'edició dels reglaments corresponents, la referència bibliogràfica des quals no apareix mai completa.

P.A.

1647. F.A.B.: *El cultivo del arroz en el «Delta de l'Ebre»*. «Migjorn» (L'Aldea), 38 (1984), 6.

Referencias a que en 1606 y en la Ribera d'Amunt, de La Carrova, el abad de Benifasà hizo cultivar arroz. El autor sostiene que aquella es la fecha más antigua en el cultivo de la gramínea para la zona en cuestión.

A.S.

1648. GARCIA I SANZ, ARCADI - FERRER I MALLOL, MARIA-TERESA: *Assegurances i canvis marítims medievals a Barcelona*. Institut d'Estudis Catalans. Treballs de la secció de Filosofia i Ciències Socials, VI. Barcelona, 1983. 2 vols. 778 ps.

Notable, important i acurat estudi de l'origen, constitució i organització dels préstecs i canvis, i de les assegurances. Els autors utilitzen especialment la documentació conservada a l'Arxiu de la Catedral de Barcelona i Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, i en publiquen 354 documents (1147-1711). Completa la investigació dos índexs: toponomàstic i analític. Referències al port dels Alfacs i a les poblacions d'Ascó, Camarles, Cambrils, Horta de Sant Joan, Montblanc, Reus, Salou i Tamarit, com també a les platges i ports del camp i ciutat de Tarragona i de la ciutat de Tortosa.

J-F.C.

1649. GRAU, J.-J.: *La base econòmica d'Amposta*. «Amposta» (Amposta), 249 (1984).

Notas de economía local.

A.S.

1650. M.A.: *Notes curioses del comerç del safrà*. «La Segarra» (Santa Coloma de Queralt), 58 (1984), 17.

Importancia del cultivo y comercialización del azafrán en la vida económica de Sta. Coloma de Queralt y alrededores, durante los siglos XIII al XVI.

A.S.

1651. MARISTANY I TIÓ, CARLES: *La formació de capitals comercials al Baix Camp (1720-1730): una llibreta de comptes del primer terç del segle XVIII*, «Penell» (Reus), 1 (1984), 61-79.

Estudi fet a partir d'una llibreta de Lluís Pujol, conservada a l'arxiu de Riudecanyes, que permet resseguir dues menes d'activitats econòmiques: «les companyies marítimo-comercials» i els arrendaments de drets senyoriais. Maristany en destaca la formació de companyies de curta durada i circumstancials, integrades per gent geogràficament no propera, i la major rendibilitat dels negocis connectats amb l'estructura de l'Antic règim.

P.A.

1652. MARTÍNEZ SHAW, CARLES: *L'economia de Riudoms a la primera meitat del segle XVIII: Un perfil socioeconòmic*. Centre d'Estudis Riudomencs «Arnau de Palomar». Riudoms. 1982. 36 ps.

El segle XVIII fou el més característic de l'Antic Règim, durant el qual es dirimiren les pugnes entre el manteniment d'un ancestral estat de les coses i la nova societat que empeny un model de millores econòmiques, socials, culturals, ideològiques i polítiques. Els nuclis rurals experimentaren durant aquest segle, un creixement en la seva agricultura: extensió de les rompudes, intensificació de l'explotació, especialització dels conreus, comercialització dels productes, augment dels preus i de la renda. El conreu més dinàmic va ésser la vinya, que arraconà altres fruits, guanyà terreny al bosc, escalà els vessants de la muntanya, s'escampà per extenses zones de país i arribà a dominar certes àrees en règim de monoconreu. Els principals centres vitícoles de Catalunya se situaren a la costa de Llevant, al Penedès i al Camp de Tarragona.

El treball, rigorós i documentat, del professor Carlos Martínez Shaw, vice-rector de la Universitat de Barcelona, ens mostra un capítol inèdit de la història de Riudoms durant la primera meitat del segle XVIII. L'autor ens parla de les estructures socials i econòmiques d'aquest període i les especifica en diversos quadres. Els resultats són prou reveladors: durant aquesta primera meitat del s. XVIII, Riudoms és un dels pobles capdavanters en l'especialització vitícola del Camp de Tarragona, exporta en direcció a l'Atlàntic —fet que comparteix amb Reus, la Selva del Camp i Montbrío—, i la seva agricultura és una de les més evolucionades del Principat, sobretot per causa de l'extensió de la vinya, la reculada dels cereals i el creixement del regadiu.

El treball d'investigació que ens posa a les mans el professor Martínez, basat en un cadastre del 1737, és una pedra fonamental per a bastir la nostra història i, alhora, clarificar aspectes de la història general de Catalunya.

E.P.

1653. MILLAN, LL.: *Les Mestrances de La Ràpita (IV)*. «Ràpita» (St. Carles de la Ràpita), 297 (1984), 13-14.

La actividad de astilleros en el puerto de St. Carles de la Ràpita ejemplificada en Vicent Alberto Gaseni y descendientes.

L.D.

1654. PASCUAL I DOMÈNECH, PERE: *La construcció del ferrocarril de Barcelona a Vilanova i Valls*. «Quaderns de Vilaniu» (Valls), 4 (1983), 71-79.

Bon esquema de lectura interpretativa de la formació i vicissituds econòmiques de la companyia que presenta com a clar exemple del capitalisme especulatiu català de «la febre d'or».

P.A.

1655. PEREA I SIMON, EUGENI: *El conreu de la vinya a Escaladei*. «Penell» (Reus), 1 (1984), 53-60.

Edició d'un manuscrit del segle XVII servat al «Archivo histórico nacional de Madrid», que conté interessants consells sobre la forma de plantar la vinya i els diferents tipus de vi que s'obtenien com també sobre el procés d'elaboració de cada un.

P.A.

1656. RECASENS I COMES, J. M.: «Notes sobre la producció agrària i el rendiment de l'heretat del senyoriu del Morell a l'últim quart del segle XVIII» dins *Miscel·lània Fort i Cogul. Història monàstica catalana. Història del Camp de Tarragona*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1984; 307-320.

Estudi de la distribució dels conreus, el rendiment de les collites i l'evolució de la renda de la propietat del senyoriu del Morell, propi de la família Montoliu, de l'any 1777 fins al 1802.

S-J.R.

1657. ROURA I AULINAS, LLUÍS: *Els Anys dels catalans a Ciutat de Mallorca*. «Estudis Balearics» (Ciutat de Mallorca), 12 (1984), 85-108.

Treball que procedeix de la tesi de doctorat *L'Antic Règim a Mallorca. Abast de la commoció dels anys 1808-1814* (Universitat Autònoma de Barcelona, juny, 1983).

Procedència d'emigrats (o refugiats): Tortosa, Tarragona, Reus, Torredembarra, entre altres.

E.S.

1658. ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J.: *Una hisenda vuitcentista tarragonina: El mas de l'Hospital (1810-1856)*. «Quaderns d'Història Tarraconense» (Tarragona), IV (1984), 201-206.

L'autor dóna a conèixer l'origen, la situació i l'extensió de la hisenda que la família tarragonina dels Cases donà a l'Hospital de sant Pau i santa Tecla, de Tarragona, l'any 1810.

El buidat del «Llibre para la anotacion dels gastos y productos de la Hacienda del Mas y otras cosas anexas al mateix Mas», de l'Arxiu de l'Hospital, ha permès al professor Rovira estudiar l'explotació de la hisenda i el que aquesta representà per a l'economia de la Institució benèfica tarragonina.

La darrera part de l'article considera la pèrdua de la propietat per part de l'Hospital per tal com, de resultes de l'operació desamortitzadora provocada per la llei de l'1 de maig del 1855, passà a les mans de l'Estat, el qual la venqué, per 278.500 rals, al tarragoní Jaume Gasset i Ribé.

El treball resta arrodonit per tres quadres, dedicats, respectivament, al valor de la part de fruits de l'Hospital els anys 1829-1849 i 1851-1856, i al preu de venda dels principals fruits del mas —bat, favons, fesols, moresc, oli i ordi—.

F.X.R.

1659. SALES DE BOHIGAS, NÚRIA: *Mules, Ramblers i Fires*. «Avenç» (Barcelona), 62 (1983), 23-33.

En l'anàlisi de les activitats econòmiques d'Amèrica i de Catalunya, els segles XVII i XIX, la mula és element indispensable, tant en el simple transport de mercaderies com en la construcció del ferrocarril i del tramvia. Es remarca la utilització molt generalitzada d'aquestes bèsties, més resistents que els cavalls, més cares que els rucs, i senyal d'ostentació per a la noblesa o de l'emporiment per a la petita burgesia.

La investigació està basada en estudis comparatius sobre el nombre de mules existents a Catalunya, la seva procedència, el seu preu i venda a les fires. Els ramblers colomins anaven a les fires de França, sobretot al mercat de Poitou, en dates fixades pel calendari Pasqual. Es localitzen els llocs de cria de mules al país francès, país que alhora, era exportador a Catalunya i a Amèrica.

J.C.

1660. SÁNCHEZ MARTÍNEZ, MANUEL: *La fiscalidad catalanoaragonesa y las aljamas de judíos en la época de Alfonso IV (1327-1336): los subsidios extraordinarios*. «Acta historica et archaeologica Mediaevalia» (Barcelona), 3 (1982), 93-141.

Estudi de la participació tributària dels jueus a la fiscalitat de la Corona d'Aragó. Notícies històriques i documentals del call i la collecta de Tortosa. L'autor utilitza documentació inèdita de l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

J-F.C.

1661. SECALL I GÜELL, GABRIEL: *Aspectes socio-econòmics de la comunitat jueva de Valls a través dels Liber Judeorum (1314-1329)*. «Quaderns de Vilaniu» (Valls), 5 (1984), 123-148.

Ampli repertori de notícies sobre les relacions humanes i econòmiques dels jueus vallencs en aquest període, amb informació força interessant sobre el radi d'acció de les seves activitats de prestamistes, que afectaven una vintena de pobles del Camp, la Conca i el Penedès. L'article es complementa amb uns bons gràfics, quadres i apèndixs.

P.A.

1662. SECALL I GÜELL, GABRIEL: *Les jueries medievals tarragonines*. Institut d'Estudis Vallencs. Valls, 1983, 619 ps.

En iniciar *l'Exordi* que enceta l'obra de Gabriel Secall i Güell, *Les jueries medievals tarragonines* —que, d'altra banda, jo mateix vaig signar—, s'enuncia de bell antuvi, el seu contingut: «un llibre atapeït de notícies aclaridores del món de l'hebraisme medieval català».

És clar que ja en sabíem de coses dels jueus, establerts des de temps antics a les ciutats, viles i llocs de l'actual província de Tarragona; és clar que ja altres autors —i no en citarem cap per evitar malentesos— havien tractat dels hebreus que poblaren algunes de llurs aljames; de la seva organització, costums, afers, maneres de viure, professions i oficis, economia, etc.; és clar que hi un doll de cites a les regestes documentals. Aleshores, què és aquest llibre? Un recull d'allò que ja havia estat publicat —pel mateix Secall o per altres— sobre algunes comunitats —Tarragona, Tortosa, Santa Coloma de Queralt, Valls— i, més que res, una aportació important, de primera mà, viva, com correspon a la documentació de protocol notarial, de tot un reguitzell de petites comunitats, que ben poc apareixen a la documentació de la cúria reial, i força, sortadament, als arxius locals: municipals, notariais, eclesiàstics. Tota aquesta nova contribució, sumada al que ja sabíem, aclareix fets, subministra possibilitats de noves interpretacions, aporta moltes dades, fins ara desconegudes, sobre allò que fou la xarxa de les activitats de les comunitats jueves, en el sentit més ampli.

Amb una simple ullada al *Sumari* ens donem compte de la importància de la monografia: jueus de Tortosa i la seva collecta; Falset, Tarragona, Altafulla, l'Arboç, Tamarit, Cabra, Pla de Santa Maria, la Riba, Vila-rodonà i Vallmoll, l'Alcover, Valls, Vilaplana, l'Alforja, Reus, Prades, la Selva, l'Aleixar, Montblanc, l'Espluga de Francolí i Sarral i, finalment, Santa Coloma de Queralt. Però tot això que omplena els capítols II al XI —el que porta el número primer és de generalitats— i que ens apropa al quefer i faenament diari dels nostres jueus, té un excel·lent complement, molt útil, encara que potser de vegades només sigui una confirmació del que ja s'ha dit o, millor, l'abastament per l'estudiós del que més amunt havia estat exposat; ens referim als capítols XII, XIII, XVI, XVII i XVIII (els capítols XIV i XV són una divulgació útil per al profà) sobre demografia, famílies, medicina, els fets de l'any 1391, l'expulsió del 1492 i les seves conseqüències, etc.

Els *Apèndixs* documents, amb 48 documents i antroponomímic, per comunitats i períodes, són un complement adient que ens aporta dades molt profitoses i ajuda l'investigador en la seva tasca; el mateix podríem dir de les notes al final de cada capítol i la bibliografia que sobre el tema s'ha publicat fins a l'any 1983.

També hi ha una munió de fotografies i plànols —en general del propi autor— dels antics barris jueus de les poblacions esmentades a l'estudi, prou il·lustratives de l'acurada manera de treballar de l'autor. Llàstima, cal dir-ho, que aquestes fotografies i plànols no siguin numerats ni figurin en un apèndix que permetria consultar-los més fàcilment i constituïrien un bon ajut.

De llibres com aquest, d'investigació i divulgació alhora (sobretot de divulgació, tan difícil de fer), ens en fan falta força. Cal cercar la font dels nostres arxius locals, imprescindible per a conèixer la vida dels pobles i les seves gents, la vida dels catalans —cristians, musulmans i jueus— que habitaren el Principat en temps no massa llunyants.

M.G.M.

1663. SIMÓN TARRÉS, ANTONI: *Catalunya en el segle XVII. La revuelta campesina y popular de 1640*. «Estudi General. Revista del Col·legi Universitari de Girona» (Girona), I, núm. 1 (1981), 137-147, 1 mapa.

Notícies històriques de les revoltes populars i polítiques del maig-juny de 1640 (Revolta dels segadors) i de les diferents comarques i poblacions catalanes que hi varen participar. En una mapa s'ha localitzat on van produir-se aldarulls que, a les comarques tarragonines foren a les poblacions següents: Reus, Alcover, la Selva, Valls, Tarragona, Tortosa, Pontils, Vallespinosa, Guimons, Montblanc, el Pla de Cabra, Rocafort de Queralt, Conesa i Solivella.

J.F.C.

1664. UBACH I SOLER, TOMÀS M.: *El ferrocarril. La xarxa catalana*. Ketres editora S.A. (Col. «El Ventall», 4), Barcelona, 1984, 232 ps. ill.

Per les dades històriques incorporades, són d'interès els epígrafs següents:

- El vuit català.
- La línia de Vilafranca.
- De Sant Vicenç de Calders i Reus a Lleida.
- La línia de Vilanova i la Geltrú (Francesc Gumà).
- El ferrocarril directe a Madrid.
- De Reus a Tarragona.
- El tren cap a València.
- El ferrocarril de Val de Zafán.
- Els tramvies.
- Els carrilets desapareguts.

E.S.

1665. VECIANA, LLUÍS: *Història dels processos moliners*. «Vimbodí» (Vimbodí), 8 (1982), 4; 9 (1982), 4; 10 (1983), 4; 11 (1983), 4; 14 (1983), 5; 15 (1983), 5-6; 16 (1984), 4-5; 17 (1984), 4-5.

Notes sobre l'evolució dels molins fariners a les contrades tarragonines.

R.R.

ETNOGRAFIA

1666. AA. VV.: *Els gegants de Tarragona*, «Diario Español de Tarragona» (Tarragona), 7 d'octubre de 1984, extra «Gegants», VIII-XIV.

Conjunt de dades històrico-costumistes sobre els gegants de Tarragona, els seus barris, El Morell, L'Alforja, Montroig, L'Argentera, Montblanc, La Riera de Gaià, Montbrió del Camp, El Catllar, Riudoms, Torredembarra, Cambrils i Valls; hi ha il·lustracions.

E.S.

1667. AA.VV.: *Rondalles del Rector de Vallfogona*. «La Segarra». (Santa Coloma de Queralt), 60 (1984), 51.

Cuentos populares, graciosos, que tienen como protagonista al Rector de Vallfogona.

A.S.

1668. ANÒNIM: *Apuntes para la Historia de las Fiestas Mayores de Ulldecona*. «Ulldecona» (Ulldecona), 13 (1984), 36-39.

Notas, textos y reproducciones fotográficas de algunos programas oficiales de Fiestas Mayores.

E.S.

1669. AUBÀ I PALLARÉS, F.: *Refransys i dites populars*. «Alhora. Fulls de Gandesa» (Gandesa), 22 (1984).

Petit recull de refransys sobre l'economia i «dites».

E.S.

1670. BABOT I BOIXEDA, CARLES: «Els Goigs a Sant Magí» dins *Setmana Santa 1980*. Iltre. Confraria de Sant Magí Màrtir. Barcelona, 1980.

L'autor ens presenta un exhaustiu treball sobre les diverses edicions dels goigs a Sant Magí, des de la butlla indulgencial del Papa Climent VII, el 1528, fins a les estampacions actuals.

J.M.

1671. BANÚS I VALLVERDÚ, LLUÍS: *Recordant*. «Sis focs» (La Masó), 3 (1982), 5-7; 6 (1983), 6-7; 7 (1983), 14-15.

Sobre los preparativos y desarrollo de la Fiesta Mayor del pueblo de La Masó, años atrás.

A.S.

1672. BONET I PUNSODA, LLUÍS: «Els darrers quaranta anys de la nostra confraria 1940-1980» dins *Setmana Santa 1980*. Iltre. Confraria de Sant Magí Màrtir. Barcelona, 1980.

L'actiu membre de la junta de la confraria, darrerament desaparegut, dedica el seu treball a rememorar la vida de la institució a través dels darrers quaranta anys i la presència activa dels Maginets a les solemnitats de la Setmana Santa de Tarragona.

J.M.

1673. BORONAT I RIMBAU, ALBERT - ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J.: *Els habitatges de les classes populars altafullenques (segles XVIII i XIX)*. «Estudis Altafullencs» (Altafulla), 8 (1984), 53-89.

Anàlisi dels 237 habitatges altafullencs de les classes populars, bastits o remodelat els segles XVIII i XIX. Per tal d'estudiar-los, els autors els han classificat en set models i en descriuen les característiques.

El lector trobarà els detalls constructius de les cases, com són els fonaments, els murs i les parets; els pisos i els sostres; les cobertes, els envans, els revestiments, els paviments, les escales, la cuina, els armaris, les fornícules i els dipòsits; la fusteria, les pintures, les cisternes i el cup.

A més dels habitatges situats a la Vila Closa i als ravalls, també hi són tractades les cases de les Botigues de Mar que, els segles XVIII i XIX, no eren habitacles sinó botigues de boters, comerciants i gent de mar.

La consideració de les reformes experimentades pels habitatges d'Altafulla mereix un dels cinc apartats del treball, i això és un encert per tal com, actualment, són molt poques les cases que es mantenen tal com foren bastides.

El treball s'arrodoneix amb la consideració dels interiors de les cases del set-cents a base dels inventaris conservats en els manuals notariais d'Altafulla i Torredembarra. Els autors conclouen que la majoria dels altafullencs set-centistes vivien en règim de subsistència.

La part gràfica, fonamental en aquests tipus de treballs, és magnífica; comprèn dibuixos dels sistemes constructius de l'època, de detalls de construcció —cuina-menjador, baranes de fusta i ferro, barbacana i teulada—; detalls de fusteria —alçats de portes d'interiors i exteriors, finestres del dormitori del soldat i golfes, dels dormitoris i sales de les plantes principals i de dormitoris i cuines-menjadors—; façanes principals i posteriors, com també les seccions longitudinals i plantes de cada un dels models, les façanes, secció i plantes de les cases dels dos darrers pescadors de la platja d'Altafulla, les reformes i ampliacions més característiques i les reconstruccions totals actuals.

Aquest treball és modèlic en el seu plantejament metodològic i serveix no sols per a Altafulla sinó també per a altres pobles i viles de la rodalia com Torredembarra, Creixell de Mar, la Pobla de Montornès, la Nou de Gaià i la Riera de Gaià.

R.R.

1674. BORT I SANCHO, JACINT: *Les Dides*. «Alcanar» (Alcanar), 70 (1983), 28 i 75 (1983), 26 y 27.

Curiosas noticias y anécdotas referidas a las actividades de varias «dides» naturales y vecinas de Alcanar, que durante la primera quincena del actual siglo, se dedicaban a la expresada actividad, amamantando neófitos, en especial de clases pudientes (los únicos que lo podían costear) de la Ciudad Condal, debiendo trasladarse para ello a la indicada capital, con las circunstancias y consecuencias que ello acarrea.

F.G.

1675. BORT I SANCHO, JACINT: *El Saragüells*. «Alcanar» (Alcanar), 79 (1983), 34.

El presente artículo trata sobre la descripción y estudio del típico y ancestral vestido del «payés canareu», que sin duda alguna es de origen árabe, y cuyos elementos diferenciadores eran unos «calçons» y un «mocador» que se ceñía a la cabeza, mediante una particular «llaçada» cuya realización era toda una obra de artesanía; hoy, el expresado ropaje, ya sólo se trata de un recuerdo.

F.G.

1676. BOYER I GRIÑÓ, JOSEFA: *Història de les Majorettes d'El Perelló*. «La Font d'El Perelló» (El Perelló), 11-12 (1983), 16-17; 13 (1983), 8; 14 (1983), 6.

Historia reciente de esta agrupación de chicas perellonenses que se constituye el año 1968. La autora de los artículos fue la promotora de la actividad.

A.S.

1677. CAMPANALS I FOZ, JOSEP: *L'Oliver de les Casquetes*. «Butlletí del Centre d'Estudis de la Terra Alta» (Gandesa), 4 (1984), 13-15.

Edició d'una narració ritmada, *L'Oliver de les Casquetes* —la cosa va de llops, cistelletes, etc.— «amb el llenguatge propi d'Arnes» del metge i mestre Francesc Samper i Llombart, nat a Arnes el 1898. L'editor d'aquest treball dona unes *notes biogràfiques* del Dr. Samper, el qual conserva inèdita gran part de la seva producció.

M-D.P.

1678. CARNICER I TORRENT, JOAN: *En el desè aniversari dels Castellars d'Altafulla*. «La Tartrana» (Altafulla), 25 (1984), 25-36.

Resum, any per any, de l'activitat de la colla «Castellers d'Altafulla» des del 1973, en què aquesta va fer la presentació a la plaça del Pou d'Altafulla, fins a la Diada de Sant Martí del 1983.

S-J.R.

1679. COSTES, ANTONI: *Jocs ampostins*. «Amposta» (Amposta), 223 (1983) a 247 (1984).

Significació, descripció i petita història de diversos jocs ampostins. La sèries es divideix en capítols, així:

- I. «Fava», núm. 223.
- II. «El pot», núm. 224.
- III. «Conillets a amagar», núm. 225.
- IV. «Les birles», núm. 226.
- V. «A on estan els bous», núm. 227.
- VI. «Joc de boles», núm. 228.
- VII i VIII. «El viudo i el Pim-pl. Dos jocs típics del dia de Pasqua», núm. 231.
- IX. «El bèlit», núm. 233.
- X. «Jocs de Festes Majors», núm. 237.
- XI. «Els jocs dels més xicotets de casa», núm. 238.
- XII. «Viola», núm. 239.

- XIII. «El pisso», núm. 240.
 - XIV. «L'olleta i Minguet, dos jocs de redona», núm. 241.
 - XV. «Jocs de saltar a la corda. Primera part», núm. 243.
 - XVI. «Jocs de saltar a la corda. Segona part», núm. 244.
 - XVII. «...i més corda, a quant va la mel?, o, El Cullerot», núm. 245.
 - XVIII. «...i encara més corda», núm. 246.
 - XIX. «La correguda del gall per Sant Antoni», núm. 247.
- Hi han gràfics.

E.S.

1680. CROS I CABRÉ, JOSEP: *Sermons*. «Lo floc» (Riudoms), 54 (1984), 4-5.

Nota sobre els conflictes sorgits amb el predicador durant els sermons de quaresma el 1678.

P.A.

1681. FARNOS, J.: *Consideracions sobre el joc de les birles*. «Dous. Butlletí de l'Unió Esportiva i Cultural» (Rasquera), 7 (1983), 6 i 8 (1983), 8.

Sobre un joc practicat a Rasquera fa vin-i-cinc anys.

E.S.

1682. FERRANDO, PERE: *Els castells de nou al Vendrell*. «El Tres de Vuit» (Vilafranca del Penedès-El Vendrell), 78 (1983) 11.

Ressenya de la presència dels Xiquets de Valls a diverses festes majors de la vila vendrellenca durant la segona meitat del segle XIX. S'hi apleguen també dos textos literaris de temàtica castellera: un poema d'Àngel Guimerà i fragments d'una narració de Bas i Socias.

J.S.

1683. FERRANDO, PERE: *Els Xiquets de Valls al Vendrell*. «El Tres de Vuit» (Vilafranca del Penedès-El Vendrell), 75 (1983), 11.

Revisió puntual i molt documentada de totes les referències històriques existents sobre les actuacions a la vila del Vendrell de colles de Ball de Valencians durant la primera meitat del segle passat.

J.S.

1684. FERRÉ, JOSEP: *Com eren Les Cases d'Alcanar ahir*. «Alcanar» (Alcanar), 86 (1984), 16.

Relación de diversos datos, preferentement contemporáneos, referidos al barrio marítimo de Alcanar.

F.G.

1685. FUMADÓ FORNÓS, JUAN: *Recordémosla*. «Delta. La Veu del Poble» (Sant Jaume d'Enveja), 29 (1983), 4.

Notas acerca de la personalidad de la fallecida Carmen Fumadó, promotora de la «jota» típica de esta zona.

A.S.

1686. GARCÍA SEGARRA, FRANCISCO DE ASÍS: «Autorización canónica del paso Retorno del Calvario» dins *Programa de Setmana Santa 1984*. Il·lustre Confraria de Sant Magí Màrtir, Barcelona, 1984.

Dóna a conèixer uns documents servats a la caixa 2 de la Comissió d'Art de l'Arxiu de la Secretaria de Cambra de l'Arquebisbat de Tarragona, avui a l'Arxiu Històric Arxidiocesà, sobre l'autorització per a la construcció del misteri dels *Maginets* l'any 1941. Desfilà per primera vegada divendres sant del 1942. L'escultor fou Joan Salvadó i Voltes. Breu ressenya de l'acabament definitiu del misteri l'any 1960.

E.S.

1687. GARCÍA SEGARRA, FRANCISCO DE ASÍS: «La Bandera del Barri» dins *Programa de Festes de Sant Roc*. Imp. Expressió. Tarragona, 1983.

Escriu sobre la idea de fer la *bandera* del barri del Cos del Bou i Baixada de Peixateria l'any 1844, projecte que no es portà a terme fins al 1940, amb intervenció del senyor Rafael Simó, ebenista, i del senyor Antoni Cartaïà i Solé, pintor. Aprofita l'avinentesa per a donar una breu pinzellada biogràfica del senyor Cartaïà.

E.S.

1688. GARCÍA SEGARRA, FRANCISCO DE ASÍS: «La imagen de Jesús Crucificado propiedad de la Hermandad venerada en la parroquia de San Francisco» dins *Real Hermandad de Jesús Nazareno. Semana Santa. Tarragona 1984*. Imp. Moreso, Tarragona, 1984, 3-6.

Utilitzant documentació de l'arxiu de la Secretaria de Cambra de l'Arquebisbat, avui servada a l'Arxiu Històric Arxidiocesà, l'autor cerca els orígens d'una imatge propietat de la germandat del Natzarè, que es troba a la parroquia de Sant Francesc. La imatge, de no gaire interès artístic, fou entronitzada a la dita església dimarts sant del 1940 després que el germà Martí Marias i Magriñà la comprés en uns obradors d'Olot.

E.S.

1689. GARCÍA SEGARRA, FRANCISCO DE ASÍS: «La imagen de San Roque en la Parroquia» dins *Festes de Sant Roc*. Imp. Expressió, Tarragona, 1984.

L'autor ja havia tractat aquest tema, però ara dona a conèixer uns documents dels anys 1940 i 1941, servats a l'Arxiu Històric Arxidiocesà, sobre autoritzacions canòniques per a adquirir i beneir la imatge de Sant Roc, que els veïns del barri Cos del Bou-Baixada de la Peixateria volgueren tenir a la parroquia de Sant Francesc.

E.S.

1690. GARCÍA SEGARRA, FRANCISCO DE ASÍS: *Nueva documentación sobre el paso «El Prendimiento de Jesús» de José Llimona*. «Diario Español» (Tarragona), 19 d'abril de 1984, extra Semana Santa, pàg. VI.

Publicació i comentari de dos documents: l'un, el prec que l'associació d'Antics Alumnes de La Salle i el director del col·legi adreçaren, el 1928, a l'arquebisbe per tal d'aconseguir l'aprovació per a obrir una subscripció a fi de recaptar diners per a realitzar el misteri encomenat a l'escultor J. Llimona Bruguera; l'altre, el Decret signat a Suïssa el 15 de maig del mateix any, festa litúrgica de Sant Joan Bta. de Lasalle, pel cardenal Vidal i Barraquer autoritzant els pòsits i altres particulars dels confreres lasalianos.

E.S.

1691. GORT, E.: *Un mestre de cases del segle XIV*. «Gremi de la construcció. Baix Camp» (Reus), 48 (1984), 18.

Edició de la llista d'eines d'un mestre de cases, mort el 1410, segons l'inventari notarial.

P.A.

1692. INGLÉS I RAFCAS, JOSEP MARIA: *El Vendrell i les seves ombres*. «Diario Español de Tarragona» (Tarragona), 25 juliol 1984.

Notícia històrica de les festes majors del Vendrell.

E.S.

1693. LOCILES, M. - BLANCH, F.: *Festes de carrers: una tradició perduda?* «Alhora» (Gandesa), 20 (1984).

Descripció de les «festes de carrers» a Gandesa, centrades en les capelletes —en resten set—, la novena, les «cançonetes», etc.

E.S.

1694. MARTÍ I BONET, JOSEP M.: «Sant Magí. Notes històriques d'una devoció popular barcelonina» dins *Sant Magí 1580-1980*. Il·ltre. Confraria de Sant Magí Màrtir. Barcelona, 1980.

Es tracta d'una recapitulació de la vida de la confraria que l'any 1580 s'erigí a Barcelona per a honorar i donar culte a Sant Magí. Les «ordinacions» es guarden a l'Arxiu Diocesà de Barcelona, i la Confraria s'establí a Sant Pere de les Puelles. L'autor fa esment dels privilegis de la confraria.

J.M.

1695. MAS I MORILLAS, M. CARMÉ - TORRES I SABATÉ, JOAN-ANDREU: *Nostra Dona de la Salut. Història de l'ermita de la Salut de Tarragona*. Indústria gràfiques Gabriel Gibert, Tarragona, 1984.

Història de l'ermita tarragonina de la Mare de Déu de la Salut des del moment de la donació del terreny per a l'edificació del temple, l'any 1906, fins als nostres dies. Es destaca el que per a l'ermita significà l'alçament de la creu, obra de l'escultor Joan Llimona, l'any 1926, com també les festes de les noces de plata y or dels anys 1934 i 1959, respectivament. La part gràfica del llibre és força interessant, amb reproduccions d'articles de «La Cruz», del projecte —no realitzat— de l'arquitecte Salas i Ricomà, de goigs, fotografies d'efemèrides diverses, etc.

S-J.R.

1696. MILLÁN I ROCA, LLUÍS: *De la vida de la Mar de l'Ebre. El treball dels nois a la pesca.* «Amposta» (Amposta), 261 (1984), 13.

Los jóvenes y el trabajo de pescador según la lista de la Matrícula del mar desde 1859 a 1916.

L.D.

1697. MILLÁN, LLUÍS: *De les velles barraques dels pescadors.* «Amposta» (Amposta), 252 (1984), 17.

Descripción de las conocidas barracas del Delta del Ebro que utilizaban los pescadores. El tema no es nuevo en este autor, ya que escribió anteriormente *Algunas barracas de pescadores en el Delta del Ebro* [«Hoja del Mar» (Madrid), 201-202 (1982)], entre otros trabajos.

E.S.

1698. MILLÁN, LL.: *Ramon Balagué i Sabaté.* «Ràpita» (St. Carles de la Ràpita), 302 (1984), 29.

La vida del marinero del puerto de St. Carles de la Ràpita ejemplificada en Ramon Balagué i Sabaté, de 90 años.

L.D.

1699. MILLÁN, LL.: *Tomàs Zaragoza Matamoros, mariner del Port.* «Ràpita» (St. Carles de la Ràpita), 300 (1984), 10-11.

De interés por los recuerdos sobre las «barraques de pescadors» del Delta del Ebro que recoge.

L.D.

1700. MILLÁN, LL.: *El Xicago, «barri Pescador».* «Ràpita» (St. Carles de la Ràpita), 297 (1984), 24.

Relación de «capelletes» de las calles del barrio marítimo.

L.D.

1701. MONNER, A.: *Renoms de les cases gandesanes*. «Alhora» (Gandesa), 25-26 (1984).

Relaciona, por el momento, *renoms* y *malnoms* de Gandesa, como introducción a un trabajo más amplio.

A.S.

1702. MORANT I CLANXET, JORDI: *Amunt castells. Un fet de la nostra terra*. «Diario Español» (Tarragona), 28 setembre 1980.

L'autor relata l'expansió experimentada pel fet casteller en el vuit-cents.

S-J.R.

1703. MORANT I CLANXET, JORDI: *Cobles i rimes populars de la Passió*. «Diario Español» (Tarragona), Extra Setmana Santa 1984.

Article en el qual es comenten les cobles que antany es cantaven en temps de Passió i de Pasqua.

R.R.

1704. MORANT I CLANXET, JORDI: *El Corpus Christi, devoció i tradició popular*. «Diario Español» (Tarragona), 21 juny 1984.

Article en el que es recorda l'origen de la festa del Corpus, l'establiment de les 40 hores i la participació ciutadana. Es clou amb la descripció de la processó de l'any 1902.

R.R.

1705. MORANT I CLANXET, JORDI: *Goigs al màrtir de Tarragona*. «Diario Español» (Tarragona), 18 d'agost 1984.

Comentari especial a les edicions dels goigs des de la butlla indulgencial de Sant Magí de la Brufaganya, el 1528, a les estampacions dels segles XVII al XX, amb diverses notes sobre les particularitats literàries de les estrofes i la seva iconografia.

R.R.

1706. MORANT I CLANKET, JORDI: *La Mare de Déu del Claustre de Tarragona*. «Diario Español» (Tarragona), 17 novembre 1979.

Notícies relacionades amb el culte a la Mare de Déu del Claustre.

S-J.R.

1707. MORANT I CLANKET, JORDI: «Sobre la devoció popular a la Mare de Déu del Roser» dins *Programa de festes en honor a la Verge del Roser, del carrer de Merceria*. Tarragona, 1984.

Resum breu de la devoció a la Verge del Roser a Tarragona. S'hi comenta la nomenclatura urbana de Tarragona vinculada amb el Roser i la capella del carrer de Merceria.

R.R.

1708. PEREA SIMÓN, EUGENI: *La preferència de nom dels riudomencs (1973-1982)*. «Lo foc» (Riudoms), 53 (1984), 16-17.

Recompte estadístic dels noms imposats als riudomencs durant la dècada estudiada.

P.A.

1709. PONS I CASAS, ANTONI: *El Ball de Majorales*. «Som» (Barcelona), 25 (1982), 22-23.

Amplia referència al Ball de Majorales d'Ulldemolins, la seva estructura musical i la història de la seva recuperació.

A.P.

1710. POTAU, JOAN: «La Setmana Santa "d'Herodes a Pilat"» dins *Setmana Santa 1979*. Illtre. Confraria de Sant Magi Màrtir, Barcelona, 1979.

Recull d'uns quants temes literaris que evoquen diversos aspectes de la nostra Setmana Santa i la processó dels anys seixanta. També l'autor cita alguns dels passos que desfilen pels carrers de la ciutat el Divendres Sant.

J.M.

1711. RAMON I VINYES, SALVADOR: «La devoció a Sant Magí a la ciutat de Tarragona» dins *Setmana Santa 1980*. Illtre. Confraria de Sant Magí Màrtir. Barcelona, 1980.

L'article tracta diversos aspectes de la devoció del poble de Tarragona a Sant Magí; tot recordant la primera butlla indulgencial del 1528 se citen diversos autors, com Pons d'Icart, que esmenten la presència de sant Magí; també es recorden alguns documents que justifiquen la devoció al sant ermità, les successives obres a l'ermita del Portal del Carro i la presència dels 600 exvots que omplien les seves parets.

J.M.

1712. SABATÉ I ELIAS, JOSEP: *Oficis desapareguts: els boters d'Altafulla*. «La Tartrana» (Altafulla), 26 (1984), 37-39.

Visió històrica de l'ofici de boter a Altafulla, bastida entorn de les nissagues de boters dels Balsells i dels Pedrol. L'autor destaca que, entre els anys 1914 al 1918, els boters altafullencs aconseguiren contractes molt importants que els obligaren a cercar obrers del ram per tot arreu; aquesta circumstància provocà la vinguda a Altafulla de més d'un centenar de treballadors d'aquest ofici.

S-J.R.

1713. SÁNCHEZ I CERVELLÓ, JOSEP: *La navegació per l'Ebre*. «La Veu de Flix» (Flix), 48 (1983).

Contiene una relació inventariando el número de «llaüts», «xalones» y «puntores» de Mequinensa, Faiò, Riba-roja, Flix, Ascó, Vinebre, Garcia, Móra, Benissanet, Miravet y Benifallet. Particular atención a la época de la primera guerra mundial.

A.S.

1714. SECALL I GÜELL, GABRIEL: *Ornamentacions en ferro, als portals, als balcons i a les finestres de Valls*. «Cultura» (Valls) (I), 428 (1984), 23-25; (II) 430 (1984), 21-23; (III) 431 (1984); (IV) 432 (1984), 21-22; (V) 433 (1984), 29-30; (VI) 434 (1984), 26-28, i (VII) 435 (1984), 26-28.

En aquests set apartats, Secall ofereix un intent de catalogació —mitjançant il·lustracions i comentaris— de les baldes, les baldes d'anella, els estiradors, les embocadures de pany, els balcons, les finestres de reixes, i els picaportes que ornem les portes exteriors i les façanes de les cases de l'antic casc urbà vallenc.

R.R.

1715. TRILLA, JORDI: *Els jocs dels iaïos*. «L'Ullal» (Benifallet), 3 (1984).

Descripción de los siguientes juegos, que se practicaban en Benifallet:

- la cuina,
- la pilota,
- encreuar,
- els quatre pilons,
- els ponts,
- que hem passa la rata, que hem passa el llorón,
- baldufa,
- pam i toc,
- joc.

A.S.

FONTS I BIBLIOGRAFIA

1716. AA.VV.: *Paleografía siglos XV, XVI, XVII y XVIII*. Departament d'Història Moderna i Paleografia («Iniciación al trabajo histórico», I), Facultat de Filosofia i Lletres, Tarragona, 1984.

Volum dirigit als alumnes del Departament d'Història Moderna, amb la finalitat d'apropar les diferents fonts documentals de l'Antic Règim als seus futurs projectes d'investigació.

S'ha escollit material d'arxiu catalans, fonamentalment de l'Arxiu de la Corona d'Aragó (Barcelona), de l'Arxiu Històric de Tarragona, de l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona i dels arxius menors dels pobles de l'antic Corregiment de Tarragona.

Quant a Tarragona, la relació d'arxius consultats i de materials treballats és la següent:

- Cadastre: Arxius Municipals de Vilaplana i de Tarragona.
- Censos i llesves: Arxiu Històric de Tarragona (Actes Municipals i llibres de «Miquelets»).
- Documents municipals: Arxiu Històric de Tarragona (Actes Municipals de varis segles).
- Documents parroquials: Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona (Alcover: matrimonis; Albiol: decrets de visites).
- Documentació notarial: Arxiu Històric de Tarragona (proccures de Sta. Coloma de Queralt i testaments d'Alcover).

Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona (testaments d'Alcover).

En resum, es tracta d'un volum beneficiós per a la docència i la investigació a les comarques tarragonines, ja que proporciona el coneixement d'uns aspectes materials pràctics i, alhora, estableix el marc històric de la redacció del document.

J.M.

1717. ANÒNIM: *Notícies bibliogràfiques*. «Arxiu de Textos Catalans Antics» (Barcelona), I (1981), 321-476.

Bibliografia, amb un breu resum crític del treball ressenyat, en la qual es destaca, com a informació predominant, les fons historiogràfiques i els textos catalans des de l'acabament de la romanitat fins al segle XIX. En total hi ha 542 treballs ressenyats, agrupats en dos apartats: autors i textos —per ordre cronològic—, i arxius, biblioteques i museus —per ordre toponomàstic. Notícia d'aquells treballs no ressenyats a la Bibliografia Històrica Tarragonina:

JORDI CASANOVAS: *La inscripció trilingüe de Tortosa*. «Faventia» (Barcelona), II, núm. 1 (1980), 65-72 [segle VI].

LIAÑO MARTÍNEZ, EMMA: *Las iglesias góticas de santa Coloma de Queralt*. «Aplec de Treballs» (Montblanc), II (1980), 21-50.

FLUVIÀ I ESCORSA, ARMAND DE: *Els comtes i el comtat de Prades*. «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins» (Girona), XXV (1979-1980) (=Homenatge a Lluís Batlle i Parts, I), 155-163.

P[UIG] I T[ÀRRECH], A[RMAND] M[ARIA]: *Guió escènic [de la representació de l'Assumpció de Madona Santa Maria]*. La Selva del Camp, 1980, 11-19.

PERARNAU, JOSEP: *Notes teològiques [a la representació de l'Assumpció de Madona Santa Maria]*. La Selva del Camp, 1980, 20-22.

VIDAL I ALCOVER, JAUME: *Notes filològiques [a la representació de l'Assumpció de Madona Santa Maria]*. La Selva del Camp, 1980, 23-26.

ARAGONÈS, JOAN M.: *Notes musicològiques [a la representació de l'Assumpció de Madona Santa Maria]*. La Selva del Camp, 1980, 27-28.

COSTA, MARIA MERCÈ: *Notícia dels habitants de l'Espluga de Francolí a la segona meitat del segle XV*. «Aplec de Treballs» (Montblanc), II (1980), 5-20.

SÁNCHEZ REAL, JOSÉ: *El papel en los incunables tarraconenses*. «Quaderns d'Història Tarraconenses», II (1980), 55-76.

LUNELLI, ALDO: *I Fragmenta Latinorum Poetarum inediti di Antonius Augustinus con appendici di altra mano ora per la prima volta identificata: progetto di edizione*. «Rivista di Cultura Classica e Medioevale», XX (1978) (=Miscellanea di studi in memoria di Marino Barchiesi), 1007-1019.

HERRERA NAVARRO, JAVIER: *Un mapa del arquitecto Juan Antonio Rovira, de 1793, sobre la traída de aguas a Tarragona*. «Quaderns d'Història Tarraconense» (Tarragona), II (1980), 129-133.

FERRER I BOSCH, ANTÒNIA: *Català-castellà i les classes socials a Tarragona de la Nova Planta a la Renaixença (1714-1823)*. «Mayurqa» (Ciutat de Mallorca), 18 (1978-1979), 101-107.

BELTRAN, E.: *Seis sermones desconocidos de Juan de Hesdin (1378-79)*. «La Ciudad de Dios», CXCIII (1979), 165-191. [Cita el manuscrit 107 de la Biblioteca Pública de Tarragona. Procedeix de Santes Creus].

FAULHABER, CHARLES B.: *Medieval Spanish Metrical Terminology and MS 9598 of the Biblioteca Nacional, Madrid*. «Romance Philology», XXXIII (1979), 43-61. [Cita el manuscrit 97 de la Catedral de Tortosa i el 107 de la Biblioteca Pública de Tarragona].

CUBELLS, JOSEFINA: *Fons documentals per a la investigació demogràfica de l'Arxiu Històric Provincial i de la Delegació d'Hisenda de Tarragona*. «1er.

J-F.C.

1718. ARNALL I JUAN, Mª JOSEPA: *Documents de Pere el Cerimoniós referents a Tarragona i conservats en el seu Arxiu Històric Provincial*. «Quaderns d'Història Tarraconense» (Tarragona), IV (1984), 51-130.

Edició de trenta-sis documents, servats a l'Arxiu Històric Provincial de Tarragona, que abracen pràcticament els anys del regnat de Pere III (1336-1387), i que reflecteixen la relació d'aquest monarca amb la Ciutat i Camp de Tarragona, en aspectes ben diversos com la concessió i confirmació de privilegis i permisos, l'establiment o exempció d'impostos, la regulació del règim municipal...

Els textos, curosament editats, van precedits d'una introducció amb una anàlisi tipològica, d'un estudi diplomàtic amb les característiques internes i externes dels documents, i d'una nòmina d'antropònims i de topònims molt ben elaborada, tot això contribueix a que aquesta col·lecció diplomàtica esdevingui certament interessant i útil per a la nostra historiografia.

L.P.

1719. ARNALL JUAN, Mª JOSEFA - BAIGES JARDÍ, IGNASI J.: *La documentación del reinado de Pedro el Grande durante el año 1282. Pergaminos del Archivo de la Corona de Aragón*. «XI Congreso di Storia della Corona d'Aragona. La società mediterranea all'epoca del Vespro» (Palermo, 1983), vol. II, 35-113.

Comentari paleogràfic, diplomàtico-històric i registes de 81 pergamins (68 originals i 13 còpies) seguits d'un índex topo-onomàstic de les registes. Alguns dels documents fan referència a poblacions o persones relacionades amb les comarques tarragonines.

J-F.C.

1720. ARNALL I JUAN, JOSEPA - BAIGES I JARDÍ, IGNASI J.: *El testament de Pere II el Gran: estudi diplomàtic*. «XI Congreso di Storia della Corona d'Aragona. La società mediterranea all'epoca del Vespro» (Palermo, 1983), vol. II, 23-34.

Notícia de les característiques diplomàtiques, i edició d'aquest testament (Port Fangós —Baix Ebre— 3 juny 1282), conservat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó de Barcelona, en el qual a més de disposar d'ésser sabollit a Santes Creus, deixa a aquest cenobi i al de Poblet la quantitat de 10.000 morabatins per a cada u d'ells.

J-F.C.

1721. *Bibliografia de monseñor José Vives Gatell. «Analecta Sacra Tarraconensia»* (Barcelona), LI-LII (1978-1979 [1983]), 24-37.

Bibliografia, més ampliada que la publicada al «Anuario de Estudios Medievales» (Barcelona), 6 (1969), 679-686. En aquesta nova bibliografia s'inclouen treballs de divulgació de temàtica eclesiàstica.

J-F.C.

1722. BOVER, JAUME: *Llibres, opuscles, col·laboracions diverses de Llorenç Ribet. «Estudis Baleàrics»* (Ciutat de Mallorca), 12 (1984), 109-129.

Fan rerefèrència a Tarragona:

- *Al Alt En Jaume. In Certamen científic-literari organitzat per l'Ateneu de Tarragona en honor de l'Alt Rei Jaume I lo Conqueridor ab motiu del VII centenari de son naixement.* Tarragona, Francesc Sugrañes, 97-101.
— *Poblet. Itinerari sentimental. Litografies originals de José Pedro Geil. R. Miquel y Planas. Preludio.* Barcelona, Casa Miquel Rius, 1930, 66 pp.

E.S.

1723. CARBONELL, MARÍA JOSÉ: *Notas para el estudio de la escritura usual en Tortosa (Primera mitad del siglo XIV).* «SAITABI» (Valencia), XXX (1981), 37-46.

Estudi de les característiques paleogràfiques —escritura i abreviatures— utilitzades a la cúria episcopal de Tortosa la primera meitat del segle XIV, segons un manuscrit de l'Arxiu del Vaticà.

J-F.C.

1724. CORTIELLA I ODENA, FRANCESC: *Les relacions dels arquebisbes de Tarragona amb els pobles del Camp, durant el regnat de Pere el Gran, segons l'Index Vell de Tarragona.* «XI Congreso di Storia della Corona d'Aragona. La società mediterranea all'epoca del Vespro» (Palermo, 1983), vol. II, 437-446.

Notícia de les regestes documentals existents en aquest manuscrit redactat l'any 1675, i conservat a l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona; és d'un gran interès historiogràfic a causa de la pèrdua, l'any 1813, dels originals. En total comenta 26 regestes: 15 establiments i 6 compres; d'aquestes, una feta per Poblet i una altra per Santes Creus; un homenatge, dos documents que fan referència a l'anada a Sicília de Pere el Gran, i dues fundacions eclesiàstiques fetes per l'arquebisbe Bernat d'Olivella.

J-F.C.

1725. DIEGO, NATIVIDAD DE: *Documentos de Pedro el Grande en los fondos monásticos del Archivo Histórico Nacional*. «XI Congreso di Storia della Corona d'Aragona. La società mediterranea all'epoca del Vespro» (Palermo, 1983), vol. II, 557-578.

Regest de 26 documents conservats a la sèrie de pergamins de la «Sección de Clero regular y secular» del Archivo Histórico Nacional (Madrid) (1253-1284). D'aquests, cinc són d'interès per a la història del monestir de Poblet, i dos per a la del castell de Montornés (Montblanc).

J-F.C.

1726. GAVALDÀ I TORRENTS, ANTONI: *Aproximació a una bibliografia vallmollenca, I*, «Quaderns de Vilaniu» (Valls), 5 (1984), 157-205.

Primer lliurament d'una ambiciosa bibliografia vallmollenca, amb voluntat exhaustiva, amb 256 fitxes comentades de llibres, articles... que de forma monogràfica o tangencial (de vegades la sola referència) fan al·lusió a la vila. És força discutible el criteri d'englobar en un sol número les revistes; així, per exemple, el núm. 122 remet a divuit articles del «Boletín arqueológico» de Tarragona.

P.A.

1727. GUITARTE IZQUIERDO, VIDAL: *Incunables de la biblioteca de la catedral de Tortosa*. «Revista Española de Teología» (Madrid), XLII, núm. I (1982), 187-199.

Descripció de tretze incunables, amb índex de llocs d'impressió, impressors i editors (1477-1497), conservats en aquesta biblioteca catedralícia.

J-F.C.

1728. IGLÉSIES I FORT, JOSEP: *Artur Osona. L'autor de les primeres guies excursionistes de Catalunya*. Arxiu Bibliogràfic Excursionista de la Unió Excursionista de Catalunya, Barcelona, 1983, 131 ps. ill.

A la bibliografia d'Artur Osona es donen les referències completes de la *Guia-itinerària de les regions compreses des del Montserrat al Camp de Tarragona i des de la Segarra al Penedès, amb la descripció de les conques dels rius Anoia, Foix i Gaià* (2 edicions); de la *Guia-itinerària dels llocs més pintorescs de les serres situades al nord-oest i nord-est del Camp de Tarragona* (1 edició) i de les *Notes itineràries... a Santa Coloma de Queralt*.

E.S.

1729. JORDÀ I FERNÁNDEZ, ANTONI: *Metodología per a l'estudi d'una colonització agrícola al segle XVIII: el cas de Vila-seca*, a «Siglo XVIII. Una aproximación interdisciplinar». Departament d'Història Moderna de la Facultat de Filosofia i Lletres, Tarragona, 1983, 497-509.

Amb el suport i l'experiència d'una tesi de llicenciatura dedicada al tema, i editada per l'Agrupació Cultural de Vila-seca i Salou amb el títol «Barenys i Emprius de Salou: aspectes econòmics i socials (ss. XII-XVIII)», l'autor assenyalava la importància i utilitat dels capbreus com a font econòmica i social en l'estudi històric d'un indret en un moment determinat, alhora que estableix una metodologia concreta aplicable a qualsevol capbreu o sèrie de capbreus.

Les línies bàsiques de la investigació són tres: la reconstrucció del marc històric, l'exposició d'unes consideracions generals sobre els capbreus i l'estudi d'uns exemples concrets, en aquest cas del Camp de Tarragona.

Quant a la perspectiva històrica de la zona estudiada, ens trobem amb una breu síntesi històrica dels termes de Barenys i Els Emprius de Salou, que és enllaçada amb el redreç de finals del segle XVII, quan la pressió demogràfica obligarà a la roturació de noves terres o de terres abandonades, per mitjà dels establiments o contractes emfitèutics.

A continuació, hi ha unes breus consideracions teòriques sobre els capbreus: informació subministrada, composició, model de declaració, reconeixement del senyoriu directe, ...

Com a exemple d'aplicació metodològica dels capbreus en tant que font d'informació econòmica i social, l'autor exposa els resultats de l'estudi de tres capbreus de Barenys i Els Emprius de Salou, després de realitzar una valoració dels canvis i de l'evolució que es produeix en aquests indrets al llarg del segle XVIII. Sobre l'estudi de les persones, els nivells metodològics fan referència al sexe dels declarants, a l'ofici, a la localitat, a les finques i jornals per propietari, i a cens pagat pel declarant per raó de les seves terres. Tocant a l'estudi de les terres, són valorats el nombre de finques, llur extensió i el cens, d'acord amb el tipus de cultiu.

Finalment, es relacionen les conclusions d'aquest estudi amb la situació contemporània a la zona, dominada per les influències positives de l'eix Reus-Salou.

J.M.

1730. LÓPEZ PIÑERO, J. M. - GLICK, T. F. - NAVARRO BROTONS, V. - PORTELA MARCO, E.: *Diccionario Histórico de la Ciencia Moderna en España, Vol. II, (M-Z)*. Ediciones Península (Historia, Ciencia, Sociedad, 181), Barcelona, 1983, 574 ps.

MANTINO, JACOB. S. XVI. Medicina, zoologia. Nascut a Tortosa.

MARTÍ Y FRANQUÉS, ANTONIO. S. XVIII-XIX. Botànica, química. Nascut a Altafulla. Mort a Tarragona.

MATA FONTANET, PEDRO. S. XIX. Medicina. Nascut a Reus.

NAVAS, LONGINOS. S. XIX-XX. Zoologia, botànica, història natural. Nascut a Cabassers. Estudià a Reus i Tortosa.

RIBERA SANS, JOSÉ. S. XIX-XX. Medicina. Nascut a Tivissa. Estudis a Reus, on féu amistat amb Antoni Gaudi i Eduard Toda.

TORROJA CABALLÉ, EDUARDO. S. XIX-XX. Matemàtiques. Nascut a Tarragona.

VIDAL Y CABASÉS, FRANCISCO. S. XVIII. Agronomia. Nascut a Tortosa.

VIRGILI, PEDRO. S. XVIII. Medicina. Nascut a Vilallonga del Camp. Practicant a l'Hospital de Tarragona als 17 anys. Cirurgià militar el 1724, al mateix hospital.

M-D.P.

1731. LÓPEZ PIÑERO, J. M. - GLICK, T. F. - NAVARRO BROTONS, V. - PORTELA MARCO, E.: *Diccionario Histórico de la Ciencia Moderna en España, Vol. I, (A-L)*. Ed Peninsula (Historia, Ciencia, Sociedad, 180), Barcelona, 1983. 554 ps.

AGELL TORRENTS, J. S. XIX. Física-química. Els seus treballs parlen de les investigacions de Martí i Franquès.

CASTELLARNAU Y LLEOPART, JOAQUÍN MARÍA DE. S. XIX-XX. Botànica, història natural, enginyeria. Nascut a Tarragona.

CERDÀ, TOMÀS. S. XVIII. Matemàtiques. Nascut a Tarragona.

CODINA CASTELLVÍ, JOSÉ. S. XIX-XX. Medicina. Nascut a Reus.

DESVALLS Y DE ARDENÀ, JUAN ANTONIO. S. XVIII-XIX. Física, agronomia. Fou alumne del tarragoní Tomàs Cerdà.

ESQUERDO ZARAGOZA, JOSÉ MARÍA. S. XIX-XX. Medicina. Fou deixeble de Pere Mata.

FAGÉS Y VIRGILI, JUAN. S. XIX-XX. Química. Nascut a Tarragona.

FERRÁN CLUA, JAIME. S. XIX-XX. Microbiologia. Nascut a Corbera de Terra Alta. Estudis a Tarragona i Tortosa. Residí a Tortosa.

GALLI, LEONARDO. S. XVIII-XIX. Medicina, cirurgia. Nascut a Tarragona. Fou deixeble de Salvador Corbella, cirurgia major de l'Hospital de Tarragona.

GIMBERNAT, CARLOS DE. S. XVIII-XIX. Història natural, geologia. Fill d'Antoni Gimbernat.

GIMBERNAT Y ARBÓS, ANTONIO. S. XVIII-XIX. Medicina, cirurgia, anatomia. Nascut a Cambrils.

GINÉ Y PARTAGÁS, JUAN. S. XIX-XX. Medicina. Exercí a Vila-rodona.

GIRAVA, JERÓNIMO. S. XVI. Astronomia, geografia, enginyeria. Nascut a Tarragona.

LA GASCA SEGURA, MARIANO. S. XVIII-XIX. Botànica, història natural, història de la ciència. Estudià filosofia i humanitats a Tarragona on conegué Antoni Martí i Franquès, al qual acompanyà en les seves investigacions.

LANDERER Y CLIMENT, JOSÉ JOAQUÍN. S. XIX-XX. Astronomia, geologia. Morí a Tortosa. Recolzà la instal·lació de l'Observatori de Roquetes.

LASO DE LA VEGA Y ORCAJADA, FRANCISCO JAVIER. S. XVIII-XIX. Medicina. Al Col·legi de Cirurgia de Cádiz, d'on fou professor, continuà l'orientació anatomo-clínica de Gimbernat.

M-D.P.

1732. MORANT I CLANXET, JORDI: *La Semana Santa y su bibliografía tarraconense*. «Diario Español» (Tarragona), 23 març 1978.

Índex dels treballs de tema històric publicats en els programes de Setmana Santa de Tarragona del 1928 al 1936.

S-J.R.

1733. ROIG, FRANCESC: *La Canonja. L'Arxiu municipal*. «Diario Español» (Tarragona), 31 març 1983.

Notes sobre el *Llibre de Juntas del Comú de La Canonja* per l'any 1765 i el *Llibre de la Universitat de la vila de La Canonge* (1688), servats encara a l'Arxiu Històric Municipal de Tarragona.

E.S.

HERÀLDICA

1734. BABOT I BOIXEDA, CARLES: «Nova nota bibliogràfica sobre l'escut de Tarragona» dins *Setmana Santa 1979*. Illtre. Confraria de Sant Magí Màrtir. Barcelona, 1979.

Aquest tarragoní resident a Barcelona, després de fer un comentari relacionat amb la polèmica d'anys passats respecte de l'autenticitat dels colors or i vermell a l'escut de la ciutat, ens explica que en un llibre imprès a Saragossa el 1662, ja consta l'error de la plata i les ones blaves; es tracta de «Anales del Mundo desde la creación de él y un tratado del origen de las poblaciones de toda la Europa ...», de l'autor Carlos Martell, i que segons sembla és pseudònim de Miguel de la Sierra y Lozano. No seria, doncs, Méndez Silva el primer en descriure erròniament els colors heràldics de l'escut de Tarragona.

J.M.

1735. CORTS I SALVAT, JOAN RAMON - CARRION I CUBELLS, JOAN JOSEP: *Sigillografia local (I)*. «Lo foc» (Riudoms), 54 (1984), 12-15.

Reproducció de quinze escuts municipals datats entre el 1824 i el 1962.

P.A.

HISTÒRIA ECLESIASTICA

1736. AGUADÉ I SORDÉ, JAUME: *Manaments que dona l'arquebisbe de Tarragona, Pere de Copons i de Copons, amb motiu d'una visita pastoral a Vilabella, l'any 1737*. «Quaderns de Vilaniu» (Valls), 4 (1983), 59-69.

Estudi d'un document que es guarda a l'Arxiu Parroquial de Vilabella. Conté els manaments que donà l'arquebisbe de Tarragona, Pere de Copons i de Copons, al rector de la parròquia, al batlle i al poble en general, amb motiu de la visita pastoral que féu a la vila el dia 26 de juny del 1737.

L'autor destaca que el document és escrit totalment en català i en ressalta els apartats més importants com, per exemple, l'ensenyament de la doctrina, l'administració de la parròquia, els nadons ofegats al llit de llurs pares, les relacions entre promesos, el comportament al temple, l'observança del descans dominical i els benifets de la parròquia.

S-J.R.

1737. ANÓNIMO: *Parroquia (història)*. «El Brugent. Porta veu del poble de La Riba» (La Riba), 32 (1984), 11.

Transcripció de un manuscrito del archivo parroquial de La Riba, de autor desconocido. Se titula *Memoria de la renovación de la imágen de San Andrés Apóstol y descripción de la fiesta solemne celebrada en esta parroquia de San Nicolás de La Riba en el día 24 de junio de 1880, en honor y alabanza de dicho Santo*.

A.S.

1738. BARDÉS HUGUET, JOSEP M.: *La comunitat nacional*. «Quaderns de Vilaniu» (Valls), 5 (1984), 65-79.

Reedició d'un interessant article sobre les teories de Cardó a l'entorn del problema de les nacionalitats, publicat originàriament a la «Miscel·lània Cardó», Barcelona, 1963.

P.A.

1739. CABESTANY I FORT, JOAN-F.: *Esteles del museu del monestir de Poblet (s. XII-XIV)*. «Acta historica et archaeologica mediaevalia» (Barcelona), 4 (1983), 265-274, amb il·lustracions.

Notícia i descripció de dotze de les esteles trobades i conservades al monestir de Poblet i que s'han de datar, segons l'autor, entre meitats del segle XII i XIV. La majoria van servir per a la construcció dels murs de Pere el Cerimoniós.

F.X.R.

1740. CABRÉ, DOLORES: *Bernat d'Olivella, arquebisbe de Tarragona, i Sicília*. «XI Congresso di Storia della Corona d'Aragona. La società mediterranea all'epoca del Vespro» (Palermo, 1983), vol. II, 289-302.

Notícies biogràfiques d'aquest bisbe de Tortosa (1255-1272) i arquebisbe de Tarragona (1272-1287), i de les seves relacions amb el comte-rei Pere el Gran. Utilitza fonts publicades, que relaciona amb una notícia de caire bibliogràfic.

J-F.C.

1741. CARBONELL BORJA, M. JOSÉ: *Las rentas del Priorato de Tortosa (1339-1314)*. «Itálica. Cuadernos de Trabajo de la Escuela Española de Historia y Arqueología en Roma», XVI (1982), 155-204.

Edició i breu comentari d'un manuscrit de la comptabilitat de les rendes del Priorat de Tortosa (1339-1341), conservat a l'Arxiu del Vaticà (Roma) (Sèrie de *Collectoria*). El Prior era la dignitat eclesiàstica que administrava la major part de la propietat dels bisbes de Tortosa, i les seves rendes eren el principal ingrés de la tresoreria episcopal. En aquests anys la dignitat de prior estava vacant i la cobejava Pere de Pinós.

J-F.C.

1742. CARBONELL BORJA, MARÍA JOSÉ: *Las rentas del Priorato de Tortosa. Año 1339*. «Estudios Castellonencs» (Castelló de la Plana), I (1983), 413-432.

Edició del manuscrit de les rendes del Priorat de Tortosa, de l'any 1339 —en què restava vacant el càrrec i pertanyia la quantitat a la Cambra Apostòlica—, extret del vol. 112 de la sèrie de «*collectoriae*» del fons de Cambra de l'Arxiu Secret Vaticà.

L'article, clos amb un índex de noms de persones i de llocs, ja havia estat tanmateix publicat, juntament amb les rendes dels anys 1340 i 1341, a la revista «*Cuadernos de Trabajos de la Escuela Española de Historia y Arqueología en Roma*» (núm. 16, any 1982, pp. 155-204).

L.P.

1743. CARLES, PACO: *Llegint història a les pedres del convent. «Ràpita»* (Sant Carles de la Ràpita), 303 (1984), 19.

Sobre el convento de las monjas sanjuanistas; en pàgines anteriors y en forma de carta al autor de este trabajo, Camilo Castellà i Nicolau hace un esbozo histórico de la edificación.

A.S.

1744. CATALAN PRESS: *Luterans a Catalunya el segle XVI. «Presència Evangélica»* (Sabadell), 64-65 (1983), 20.

Processaments del Sant Ofici entre 1560-1600. Procedència dels inculpats: de l'Alt Camp (Valls, Vila-rodona), de la Conca de Barberà (Montblanc), del Baix Camp (Cambrils).

E.S.

1745. CURTO HOMEDES, ALBERT: *Notes sobre l'eremitisme català baixmedieval. «Acta historica et archaeologica Mediaevalia»* (Barcelona), 3 (1982), 71-82.

Notícies històriques de diferents ermitans i donats, especialment dels de Montserrat. Publica 12 documents (1312-1491) conservats a l'Arxiu Diocesà de Barcelona i Arxiu Històric de Protocols de Barcelona. Un d'aquests documents (1491) tracta d'un ermità de Tivissa, Marc Angel, el qual havia fet un préstec de 40 lliures o Jaume Vidal, prior del monestir de Sant Jerònim de la Vall d'Hebron (Barcelona).

J-F.C.

1746. FERRER I BOSCH, M. ANTÒNIA: *Una rèplica al període liberal: Jaume Creus Arquebisbe de Tarragona i President de la Junta de Fe (1823-1825). «Quaderns d'història contemporània»* (Tarragona), 6 (1984), 7-18.

Estudi del comportament de l'arquebisbe Creus, sobretot referit a la persecució del clergat liberal, fet a partir de la informació de l'Arxiu Arxidiocesà i de l'Arxiu secret del Vaticà.

P.A.

1747. FLORÉS SALLÉS, CÁNDIDO: *El catecismo romano de Antonio Agustín (1517-86). Presentación y edición.* «Revista Española de Teología» (Madrid), XLII, núm. 1 (1982), 5-43.

Edició de la traducció, fragmentària, feta al castellà, abans de l'any 1567, per Antonio Agustín, de l'obra de P. Manuzio: *Catechismus ex decreto Concilii Tridentini ad Parrochos* (1566). La traducció es conserva inèdita al manuscrit 813 de l'Arnamaegaeanske Institut de la Universitat de Copenhaguen.

J-F.C.

1748. GÓMEZ, VITO-TOMÁS: *El Cabildo Catedral de Vic. Informes a raíz de una controversia* (1865-1866). «Escritos del Vedat» (Torrente), XIII (1983), 387-427.

Recull l'opinió del metropolità de Tarragona —provincia eclesiàstica a la que pertany la diòcesi de Vic—, Fleix i Solans, sobre el canonge Sors, al qual el ministre de Gràcia i Justícia negà la *real auxilioria* per a desenvolupar la jurisdicció de Vicari capitular «sede plena», després que fou elegit pel Capítol de la catedral de Vic.

E.S.

1749. JACOB CALVO, JUAN - JORDÀ OLIVES, MERCEDES: *La iglesia catalana en los inicios del régimen liberal (1832-1835). Aportación a su estudio.* «Hispania» (Madrid), XLI, núm. 149 (1981), 589-620.

Estudi del comportament del clergat, especialment la jerarquia eclesiàstica, en el moment del pas de l'absolutisme al règim liberal, i abans dels episodis violents del juliol del 1835. Breus referències a l'arquebisbe de Tarragona i al bisbe de Tortosa. Utilitzen documentació inèdita dels Archives des Affaires Étrangères de Paris, de l'Arxiu Diocesà de Barcelona, de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, del Archivo de la Presidencia del Gobierno (Madrid) y del Archivo Llauder.

J-F.C.

1750. MARTÍ I BONET, J. M^a - NIQUI I PUIGVERT, L. - MIQUEL I MASCORT, F.: *Procesos de l'Arxiu Diocesà de Barcelona*, I. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1984, 412 ps.

Primer inventari de la sèrie de processos de l'Arxiu Diocesà de Barcelona, la font judicial eclesiàstica més notable de Catalunya. El volum enceta alhora la col·lecció «Catàlegs-Inventaris d'Arxius Eclesiàstics de Catalunya».

Dels més de dos mil processos que s'hi cataloguen, referents a temes molt diversos —usures, excomunion, bruixeria, pestes, transaccions comercials, bandositats, homicidis, furts, vida clerical, papat, monestirs i convents, celibat, delmes i primícies...— i relatius als segles XIV i XV, alguns pertanyen a parròquies compreses dins l'actual província de Tarragona.

Així, s'hi troben processos de Selma, Marmellar, Montmell, Albà, Salomó, Puigtinyós, La Bisbal, Albinyana, Bonastre, Sant Jaume dels Domenys, L'Arboç, Banyeres, Calafell, Sant Vicenç de Calders, Santa Oliva, Bellvei i Cunit.

Tot i no constar ni a les cobertes ni a la portada, la segona part del volum ha estat elaborada per l'historiador pratenc Jaume Codina i Vilà. L'apreciació global d'aquesta edició, closa amb uns índexs certament complets, és excellent.

L.P.

1751. MORANT I CLANXET, JORDI: «Erecció de Joan de Moncada a la mitra de Tarragona» dins *Setmana Santa 1980*. Agrupació d'Associacions de Setmana Santa, Tarragona, 1980.

Esbós biogràfic de l'arquebisbe Moncada.

S-J.R.

1752. MORANT I CLANXET, JORDI: «Fra Antoni Pérez, 1634-1637. Entrada solemne d'un arquebisbe» dins *Setmana Santa 1984*. Agrupació d'Associacions de Setmana Santa. Tarragona, 1984.

Resum històric del nomenament i l'entrada solemne d'aquest prelat a la Seu de Tarragona.

R.R.

1753. PEREA SIMÓN, EUGENI: *El convent de Sant Joan. Notes disperses*. «Lo foc» (Riudoms), 50 (1983), 12-13.

Notes sobre el convent, extretes de la bibliografia ja coneguda, de l'Arxiu Arxidiocesà i de la Biblioteca Nacional de Madrid. L'il·lustra una fotografia de l'estat actual de les ruïnes.

P.A.

1754. RIBES MONTANÉ, PEDRO: *Notas sobre la cultura eclesiástica de los reinos hispanos en los siglos XI y XII*. «Anthologica Annua» (Roma), XXVIII-28-29 (1981-1982), 475-484.

Notícies històriques sobre diferents aspectes de la cultura eclesiàstica a Hispania en aquestes dues centúries. Referències als bisbats de Tarragona i Tortosa, i a l'assistència de l'arquebisbe tarragoní Berenguer de Vilamuls al III Concili de Letrà (1179).

J-F.C.

1755. ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J.: *El col·legi jesuític dels Sants Reis de Tarragona (1575-1772)*. «Revista Técnica de la Propiedad Urbana» (Tarragona), 32 (1982), 73-89.

Estudi sobre la hisenda del col·legi dels Sant Reis, de la Companyia de Jesús a Tarragona. L'autor ens introdueix en el tema considerant l'establiment dels jesuïtes a Tarragona, la seva expulsió d'Espanya per Carles III i la concentració dels expulsats provinents dels territoris de l'antiga Corona d'Aragó. El nucli de l'estudi el forma el capítol dedicat als béns, arrendaments i alienacions de les propietats, desglossats pels termes de Constantí, Pradell de la Teixeta, la Serra, Tarragona, Valls, Vilafranca del Penedès i Vila-rodonà.

Acaba el treball amb una descripció acurada dels arrendataris i compradors dels béns jesuïtics, i un apèndix on recull les rendes i preu de venda de les propietats del col·legi dels Sants Reis.

F.X.R.

1756. TELLECHEA IDIGORAS, J. IGNACIO: *El cardenal Gaspar Cervantes de Gaeta (1511-1575), arzobispo de Salerno y Tarragona. Cartas inéditas relativas al proceso romano de Carranza*. «Analecta Sacra Tarraconensia» (Barcelona), LI-LII (1978-1979 [1983]), 295-321.

Publica 21 lletres (1567-1572) escrites —algunes autògrafes— pel cardenal Cervantes, arquebisbe de Tarragona (1568-1575). Les dues darreres (20 i 21) foren redactades a Tarragona, i fan referència al seu viatge des d'Itàlia a aquesta ciutat a fi de prendre possessió de la seva seu arxiepiscopal.

J-F.C.

1757. TORRES, JAUME: *El Morell i la seva religiositat*. «Ressó» (El Morell), 7 (1984), 10-11.

Article ben acurat sobre diverses manifestacions de l'Església catòlica al Morell: les escoles, la parròquia, els fills del poble que foren religiosos i religioses, els sacerdots nadius, els moviments d'apostolat i espiritualitat, etc., etc.

E.S.

1758. ULLOA, LUIS - LLOP, JOSEP: *Mas dels Canonges*. «Centre d'Estudis Canongins Ponç de Castellví. Circular Informativa» (La Canonja), 5 (1984).

S'estudia la finca, el mas i els succesius propietaris —canongins molts d'ells— des del 1882 fins el 1955, segons recerca feta directament sobre els assentaments dels Llibres del Registre de la Propietat de Tarragona. D'interès per als estudiosos dels subsegüents processos d'adquisició, conservació i transmissió dels béns desamortitzats el s. XIX; també per a la història local de Tarragona y la Canonja.

E.S.

HISTÒRIA LOCAL

1759. AA.VV.: *L'educació des d'una perspectiva rural: l'ensenyament a Alcover*. Alcover, Centre d'Estudis Alcoverencs, 1982.

L'ensenyament a Alcover reconstrueix i analitza amb serietat tota l'evolució històrica de l'educació bàsica o primària impartida a Alcover des dels seus inicis (la documentació trobada arrenca ja del segle XVI) fins avui. I he dit que significa una contribució important no solament perquè és l'únic —i això en historiografia local ja és important— sinó també perquè és precís, ben construït i gairebé exhaustiu sobre l'ensenyament. I precisament això últim és un altre aspecte a destacar: el tema, el qual sovint ha estat considerat secundari, poc brillant, poc de moda, insignificant fins i tot, en uns moments en què es considera més «útil» i més interessant l'estudi de qualsevol aspecte econòmic, polític o cultural (entès com a alta cultura i no com a ensenyament primari). Que no sempre és així ens ho ve a confirmar la lectura d'aquest llibre.

Qualsevol tema és digne d'una recerca històrica i sovint l'important no és tant la qüestió en sí com el mètode seguit. Els autors, en el seu estudi sobre l'educació, hagueren pogut deixar-se portar per fàcils lirismes i idealismes, hagueren pogut dedicar-se a lloar la importància de la cultura i el sacrifici abnegat dels mestres i, en el millor dels casos, haurien fet un bon exercici literari però mai un treball d'història. En aquest cas han fugit d'aquest parany i s'han sabut plantejar i explicar els veritables problemes, les qüestions cabdals, com poden ser per exemple els pressupostos, les relacions Ajuntament-escola, el nivell d'escolarització, l'anàlisi dels continguts educatius, el paper dels grups de pressió, la repercussió dels interessos i canvis polítics en l'escola, la manipulació que se n'ha fet i s'hi ha fet en determinats períodes, etc.

Pel que fa a l'esforç que un llibre així exigeix és fàcil d'intuir i difícil de comprendre. Els autors han treballat sempre a partir de documents originals, de primera mà, i això significa una tasca certament laboriosa. A vegades, per poder citar el lloguer d'un local a finals del XIX, o el nombre d'alumnes matriculats s'hi han de dedicar hores i hores. I els autors les hi han dedicades perquè no obliden concretar i quantificar moltes de les seves anàlisis, alhora que aporten moltes dades originals.

Al costat d'aquests aspectes —i més que es podrien citar— molt positius, crec, però, que també cal ser crític amb uns altres, precisament perquè cal prendre's seriosament l'obra.

Realment hi ha una abundant informació però en algunes ocasions una timida, una excessivament prudent, reflexió. No tots els fets poden ser tractats d'igual manera si no es vol córrer el risc de desorientar. No és el mateix informar sobre els interessos que s'han mogut entorn de l'escola, sobre la manipulació de l'ensenyament, que del problema dels locals. Quantitativament parlant no té la mateixa transcendència l'import del lloguer d'uns locals que el sou d'un mestre i la seva evolució al llarg dels anys. En algunes ocasions s'hi troba a faltar un esquema d'anàlisi clar de cada període. Diria que l'estudi de cada època ha depès més del material trobat (cosa en part lògica) que no pas d'uns interessos concrets o d'un guió elaborat prèviament.

Un altre punt discutible és la irregularitat cronològica, el fet de no seguir un estricte ordre en el temps i treballar més per aspectes. Això pot aclarir certament algunes qüestions però pot desconcertar una mica el lector.

Finalment cal dir que hi he trobat a faltar sovint les fonts d'informació, els documents consultats, i, sobretot, una bibliografia final útil per tot aquell que a més de disfrutar llegint el llibre s'engresqui a continuar aprofundint en el tema.

Un llibre s'ha de jutjar sempre pel que ofereix però en aquest, i fruit de la valoració altament positiva que em mereix i per l'interès amb què s'ha treballat, crec que també es poden assenyalar aspectes que, al meu entendre, s'haurien d'haver tractat. Per exemple el grau d'analfabetisme del poble i la seva evolució, o el nivell d'inserció de l'escola dins de la localitat, o bé la resposta a una pregunta que em sembla cabdal: per què l'ensenyament privat, religiós o no, ha tingut tan poc èxit a Alcover?

És cert que sempre es pot demanar més, però seria injust que això ens fes oblidar tots els aspectes positius que conté. I l'obra que comentem té un enorme interès per qui vulgui conèixer la història de l'ensenyament català des d'una perspectiva rural; dóna una informació important, imprescindible a partir d'ara, entorn d'una faceta de la història d'Alcover; és un bon exemple a seguir en les futures monografies locals d'arreu de Catalunya; aporta uns valuosos testimonis gràfics; evidència un esforç i una illusió per treballar el tema que s'encomanen, però principalment té prou consistència històrica, prou suggeriments, i, per damunt de tot, un honrat i fidel i avançat criteri de base (posar en evidència el parallelisme entre cultura i llibertat) que el fan recomanable per damunt de totes les reserves.

J-M.R.

1760. ADELL I GISPERT, JOAN-ALBERT: *L'Hospital de pobres de Santa Magdalena de Montblanc i l'arquitectura hospitalaria medieval a Catalunya*. «Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia» (Barcelona), 4 (1983), 239-263, 3 plànols i il·lustracions.

Estudi de la història i evolució arquitectònica d'aquest hospital de la vila de Montblanc (s. XII a XVI), el qual hi és comparat amb d'altres existents a Catalunya. El treball fou redactat amb motiu de la restauració d'aquest edifici a fi d'habilitar-lo com a Arxiu Històric Comarcal.

J-F.C.

1761. ADSERÀ MARTORELL, JOSÉ: *Los orígenes del «nuevo» cementerio*. «Diario Español de Tarragona» (Tarragona), 25 juliol 1984.

Els incidents sanitaris derivats de l'epidèmia del 1809 causen la construcció d'un nou cementiri fora ciutat, al camí del Llorito. Fins aquell any, els enterraments es feien al cementiri de la Catedral. Ressenya de controvèrsies amb els militars.

M-D.P.

1762. AMORÓS, XAVIER: *A vint anys vista*. «Papers» (la Selva del Camp), 13 (1984), 35-36.

Rememoració personal i valorativa de l'aplec de Paret Delgada del 1984, el darrer de la primera tongada.

P.A.

1763. ANGLIERA, PERE: *Les eleccions generals a Riudoms durant el sexenni*. «Lo Floc» (Riudoms), 38 (1982), 12-14.

Article que analitza els aspectes socials i històrics de les eleccions durant aquest període a Riudoms.

E.P.

1764. ANÒNIM: *El àngel Tobias*. «Diario Español de Tarragona» (Tarragona), 25 juliol 1984.

Notícia històrica sobre l'àngel del cloquer de l'església parroquial del Vendrell.

E.S.

1765. ANÒNIM: *Apuntes para la historia de Deltebre*. «Desaigüe» (Deltebre), 26 (1983).

Narración de los primeros pasos encaminados a conseguir la segregación de La Cava del municipio de Tortosa, llevados a cabo en 1960-1961, en relación también con otros núcleos y partidas del entonces extenso término municipal tortosino. El trabajo está redactado, al parecer, por uno de los protagonistas de los hechos descritos.

E.S.

1766. ANÒNIM: *Carta oberta a Camilo Castellà. L'emplaçament de la torre de La Ràpita*. «Ràpita» (St. Carles de la Ràpita), 296 (1984), 26-27.

El emplazamiento de la torre de La Ràpita según el binomio urbanístico La Torre-Castell/El Monestir-Castell.

L.D.

1767. ANÒNIM: *Editorial*. «Estimul. Butlletí de l'Orfeó Canongi» (La Canonja), 20 (1980), 1.

Transcripció de l'acta de constitució legal de l'Orfeó de La Canonja el 20 d'octubre de 1930.

E.S.

1768. BALLART I MARSOL, EUGÈNIA M.: *La toponímia de Solivella l'any 1795*. «Miscel·lània d'Estudis Solivellencs» (Solivella), 1 (1983), 125-139.

Llista de 130 topònims existents en un manuscrit: «Llibre de les valies del terme i lloc de Solivella de l'any 1795», conservat a l'Arxiu Municipal d'aquesta població. Una majoria d'aquests topònims poden ésser identificats a l'actualitat; uns pocs s'han perdut i no es poden localitzar. Manca un mapa amb la situació dels topònims dintre del terme i nucli urbà de Solivella.

J-F.C.

1769. BARBERÀ, R.: *El «castell» del Morell*. «Ressó» (El Morell), 3 (1983), 8-9.

El primer castell, datat del s. XII, i el bastit el 1778-80 i ampliat el 1794; aquest darrer no és propiament un castell sinó la casa pairal dels Montoliu.

E.S.

1770. BASSEGODA I NONELL, JOAN: *El castell de la Selva del Camp*. «Revista Tècnica de la Propiedad Urbana» (Tarragona), 32 (1982), 45-56.

Descripció històrico-artística de les restes del castell de la Selva del Camp. El treball es divideix en dues parts, a la primera l'autor extreu del llibre de Mn. Joan Pie «Annals inèdits de la vila de la Selva del Camp de Tarragona», un recull de notícies històriques referents a l'esmentat castell des de 1158 fins al 1896. A la segona part explica les relacions mantingudes amb el rector i altres forces vives de la vila, des de 1977 fins al 1982, per tal de realitzar un

estudi arquitectònic, i acaba el treball descrivint l'estat actual del castell i les reformes que s'haurien de dur a terme per a consolidar-lo. Il·lustren el treball cinc fotografies del castell fetes per l'autor.

F.X.R.

1771. BASSEGODA NONELL, JUAN: *L'Hospitalet de l'Infant*. «Revista Técnica de la Propiedad Urbana» (Tarragona), 31 (1981) [1982], 33-54.

Estudi en el que es recull un bon nombre de dades històriques, tècniques i descriptives sobre el gran edifici gòtic construït per manament de l'Infant Pere d'Aragó, d'ençà l'any 1343 fins als nostres dies.

F.X.R.

1772. BATALLA I RIBÉ, JOSEP: *Valls cent anys enrera*. «Quaderns de Vilaniu» (Valls), 4 (1983), 3-14.

Article rememoratiu, de to sentimental, sobre la forma de vida del Valls vuitcentista, útil per a la reconstrucció del comportament social.

P.A.

1773. BLASCO, EMILIO-J.: *La epidemia de Tarragona de 1809 se cobró ocho mil vidas*. «Diario Español de Tarragona» (Tarragona), 22 juliol 1984.

El metge José Adserà Martorell explica a l'entrevistador les causes de l'epidèmia *tifoidea* de l'any 1809 a Tarragona.

M-D.P.

1774. BLAS I VALLESPINOSA, F.: *Santuari de la Verge dels Torrents*. «Vimbodí» (Vimbodí), 19 (1984), 4-6.

Breu història del dit santuari, publicat en la commemoració del cinquè centenari de la trobada de la Mare de Déu dels Torrents.

R.R.

1775. BOFARULL I MALAPEIRA, ROBERT: *Apunts d'història de La Canonja. Parlem d'aquell any 1930*. «Estimul. Butlletí de l'Orfeó Canongí» (La Canonja), 33 (1981).

Detalls de la fundació de l'Orfeó de La Canonja l'any 1930, i de la construcció de l'edifici on encara s'hostatja.

E.S.

1776. BOFARULL MALAPEIRA, ROBERT: *Els regadius dels antics termes de La Canonja, Masricart i La Pineda*. «Estimul. Butlletí de l'Orfeó Canongí» (La Canonja), 37 (1982); 38 (1982); 39 (1982); 40 (1982); 41 (1982); 42 (1982); 43 (1982).

Notes històriques sobre els primitius pous d'aigua, les mines, entre les que destaquen «La Concòrdia» i la de «Les dues hortes», i les comunitats de regants. Acompanya també un lèxic de minador. Al·lusions als aiguamolls de la platja de la Canonja, on, antigament, hi havia estays i estanysols.

E.S.

1778. BOFARULL I TERRADES, MANUEL: *Una malaltia sospitosa. El còlera del 1911 al Vendrell*. Ed. Institut d'Estudis Penedesencs. Vilafranca del Penedès 1984.

Després d'una introducció amb referències al còlera del 1885, a les característiques generals de la malaltia i a l'extensió de l'epidèmia per Europa fins fins arribar a les nostres terres, l'autor ressenya dia a dia —entre els primers de juliol i el 14 de desembre— tots els esdeveniments, dades, fets i referències documentals que afecten el procés d'aquesta malaltia al Vendrell. Cal destacar el paper que hi jugaren les autoritats, alguns facultatius i fins i tot els organismes de govern. S'acompanya d'unes molt interessants fotografies d'època i uns apèndixs amb la relació de totes les defuncions en temps d'epidèmia a Albinyana, la Bisbal del Penedès, Calafell, Sant Vicenç de Calders, el Vendrell i Vilanova i la Geltrú; un quadre sobre la duració del còlera i la seva extensió a cadascuna d'aquestes poblacions, i el nombre de mort al Vendrell per carrers.

J.S.

1779. BORT I SANCHO, JACINT: *La epidemia de còlera de 1885*. «Alcanar» (Alcanar), 81 (1983), 26; 82 (1984), 31; 83 (1984), 32 y 33.

Interesante trabajo que desarrolla diversos aspectos de la epidemia de còlera que azotó la población de Alcanar en 1885, con especial referencia a la mortalidad padecida durante los meses de julio y agosto (estadísticas); comentarios sobre las gestiones realizadas por el Ayuntamiento (actas municipales) al objeto de reunir fondos con los cuales adquirir medios sanitarios y materiales para combatir la epidemia; especial mención del rasgo filantrópico de D. Mariano de Suñer, que entregó al alcalde de la población, la suma de 500 ptas. para que fueran repartidas entre las familias más menesterosas que se encontraran afectadas por la infección.

F.G.

1780. CAPDEVILA, TOMÀS: *Els terratinents de Reus a Riudoms són obligats a ajudar a bastir les muralles d'aquesta vila*. «Lo foc» (Riudoms), 59 (1984), 6-7.

Reedició d'un interessant article publicat al diari «Avui» de Reus el 1936, amb una nota introductora d'E. Gort.

P.A.

1781. CAPDEVILA I MIQUEL, TOMÀS: *La Verge dels Torrents*. «Vimbodi» (Vimbodi), 19 (1984), 6-11.

En el cinquè centenari de la trobada de la Mare de Déu dels Torrents, es publica de bell nou un article aparegut, en aquesta mateixa revista, l'any 1933. S'hi fa una descripció del bastiment i restauració posterior de l'ermita de la Verge dels Torrents, com també de la pròpia imatge.

R.R.

1782. CARLES, PACO: *Dels noms dels carrers*. «Ràpita» (St. Carles de la Ràpita), 297 (1984), 22-23.

Los diversos nombres de las calles de la población de St. Carles en sucesivas épocas.

L.D.

1783. CARNICER I TORRENT, JOAN: *Altafulla, dades històriques de fa un segle. 1883*. Centre d'Estudis d'Altafulla (Nadala 1983), Altafulla, 1983.

Buidat de les actes de l'Ajuntament d'Altafulla de l'any 1883. Destaca la discussió entre el rector i la corporació municipal respecte de la propietat del cementiri altafullenc.

S-J.R.

1784. CASTELLÀ TORTA, AGUSTÍN: *El cambio de nombre de nuestras calles*. «Ràpita» (Sant Carles de la Ràpita), 302 (1984), 36-37.

La relación del Sr. Labadie Otermin, antiguo gobernador civil de Tarra-gona, con Sant Carles de la Ràpita, a través de diversas realizaciones de su mandato (la entrega de títulos de propiedad de fincas de la zona marítimo-terrestre, la Finca del Inglés, los «zoneros», la promoción del ferrocarril de Val de Zafán, etc., etc.), reseñada a propósito del cambio de nombre de la calle a él dedicada.

E.S.

1785. CASTELLÀ TORTA, AGUSTÍN: *La Sociedad de Pescadores San Pedro*. «Ràpita» (St. Carles de la Ràpita), 298 (1984), 35.

Reseña histórica de una entidad, nacida en el s. XIX, cuyo objeto social era y es la pesca en las albuferas del Delta del Ebro.

L.D.

1786. CAVALLÉ, JOAN: *Reflexions sobre el bandolerisme alcoverenc de principis del XVII*. «Butlletí Centre d'Estudis Alcoverencs» (Alcover), 25 (1984), 11-20.

L'estudi dels llibres d'acords del Consell alcoverenc dels anys 1600 al 1605 i de mitjans 1610 a mitjans 1611, ha permès a l'autor fer una aportació positiva al coneixement del bandolerisme siscentista al Camp de Tarragona. Es destaca el caire de bressol de bandolers d'Alcover, amb bandolers fills de la vila tan famosos com Miquel Morell i Miquel Català, i com els bàndols de nyerros i cadells trobaren l'equivalència local en els de morells i voltors.

S-J.R.

1787. CEBÀ: *Els argenters antics a la Segarra*. «La Segarra» (Santa Coloma de Queralt), 53 (1984), 17.

Menció sobre la importància «dels argenters» a la Segarra durant els segles XV, XVI i XVII.

A.S.

1788. COLL, JAUME: *La Selleta*. «Diario Español de Tarragona» (Tarragona), 29 juliol 1984.

Notícia històrica d'un nou nucli de població al terme municipal d'Alcanar.

E.S.

1789. CORTIELLA I ODENA, FRANCESC: *Notícies històriques de La Riba. Una companyia mercantil medieval*. «El Brugent. Portaveu del poble de La Riba» (La Riba), 32 (1984), 10.

El 11 de marzo de 1393, Antoni de Castelló, de La Riba, Joan de Calatayú, de Montblanc, Bartomeu de Tous, de Vilaverd, y Guerau, de Picamoixons, constituyen una sociedad mercantil de responsabilidad ilimitada. Transcrip-

ció del document notarial de constitució, que se custodia en el Arxíu Històric Archidiocesano de Tarragona, procedent de los manuales de la parroquia de Vilaverd.

Antoni de Castelló, havia adquirit del Consell de Vilaverd el dret a administrar todos los servicios municipales de esta població.

A.S.

1790. CRISTIÀ, LL.: *L'activitat econòmica*. «Diario Español» (Tarragona), 25 novembre 1983.

Notes per a una història de l'economia local de La Selva del Camp.

E.S.

1791. CROS I CABRÉ, JOSEP: *El municipi l'any 1678*. «Lo foc» (Riudoms), 53 (1984), 4.

Breus pinzellades, extretes de les actes municipals, sobre la situació econòmica del municipi l'any esmentat.

P.A.

1792. CROS I CABRÉ, JOSEP: *Justícia. Notes del s. XVIII*. «Lo foc» (Riudoms), 56 (1984), 6-7.

Informació sobre tres processos municipals del 1678.

P.A.

1793. CUBELLS LLORENS, JOSEFINA: *Aspectos político-sociales en Tarragona entre los años 1276 y 1285*. «XI Congreso di Storia della Corona d'Aragona. La società mediterranea all'epoca del Vespro» (Palermo, 1983), vol. II, 461-479.

Comenta i publica cinc pergamins conservats a l'Arxíu Històric de Tarragona (1276-1281) que fan referència al port de Salou, a la imposició del botatge, a la negativa de pagar certs tributs demanats per l'arquebisbe, a la venda de la jurisdicció del castell d'Els Mangons i a la donació de la Sala.

J-F.C.

1794. DEPARTAMENT D'HISTÒRIA MODERNA: *Maspujols, Corregimiento de Tarragona, según el Catastro de 1732*, a «Siglo XVIII. Una aproximación interdisciplinar». Departament d'Història Moderna de la Facultat de Filosofia i Lletres, Tarragona, 1983, 605-614.

Un altre estudi modèlic d'un municipi a partir de la documentació cadastral, realitzat aprofitant els treballs del seminari «La reforma fiscal en el Decreto de Nueva Planta, el Real Catastro (II)», publicat anteriorment a «Universitas Tarraconensis», IV, Tarragona, 1982, pp. 193-216.

Amb l'important suport gràfic ja habitual en les realitzacions d'aquest departament, es fa una valoració dels principals conceptes contributius del municipi esmentat, i es destaca l'estudi de la vinya, una quarta part de totes les aportacions, dintre l'apartat dedicat a agricultura. No obstant això, la poca extensió total de la terra fa que aquesta activitat sigui minoritària, i es dona el cas de propietaris amb terres fora del terme. Interessa assenyalar que un 80 % de les famílies eren propietàries de les cases i terres on vivien i treballaven.

J.M.

1795. ESPAÑOL I BERTRAN, FRANCESCA: *El casal del molí de la Granja*. «Ressò» (El Morell), 4 (1983), 8-9.

Article de divulgació —l'autora havia ja tractat el tema— sobre el casal del molí de la Granja, que es troba dins el terme del Morell en direcció a Vilallonga del Camp.

E.S.

1796. ESPAÑOL BERTRAN, FRANCESCA: *Les cartes de població de Vilallonga*. «Acta historica et archaeologica Mediaevalia» (Barcelona), 4 (1983), 87-106, 2 mapes i un gràfic.

Notícies històriques del terme del Codony, en traça els límits geogràfics. Aquest treball és, en part, paral·lel al publicat per FRANCESC CORTIELLA I ÒDENA i ressenyat (Cf. núm. 7: 1431). En parcel·lar-se aquest extens terme, una part va donar lloc a la naixença de la població de Vilallonga (1180), de la que identifica el seu primer assentament, i que és diferent del que ocupa avui. Publica tres cartes de població (1188, 1279 i 1285): inèdites la primera i tercera (Arxiu Arxidiocesà de Tarragona) i editada la segona (J. M. FONT RUS: *Cartas de Población y franquicia de Cataluña*, vol. I, doc. 333).

J-F.C.

1797. ESPINAS, RAFAEL: *Los barcos que reposan en el Mediterráneo catalán*. «La Vanguardia del domingo» (Barcelona), 7 de octubre de 1984, 14-21.

Extenso trabajo en el que se da cuenta del hundimiento de diversos medios de transporte marítimo desde la antigüedad hasta tiempos recientes en la costa catalana.

En una prolija relación, localiza, fijando el año del hecho, sobre plano, barcos y submarinos hundidos frente, más o menos, a Calafell, Torredembarra, Tarragona, Cambrils, L'Hospitalet de l'Infant, L'Ametlla de Mar, Sant Carles de la Ràpita y diversos puntos frente al Delta de l'Ebre.

A.S.

1798. FARNOS, J.: *Entorn del poblament d'On (actualment Hons)*. «Dous. Butlletí de l'Unió Esportiva i Cultural» (Rasquera), 20 (1984) i 11 (1984).

Hipòtesi sobre el poblament d'On (avui Hons), i diferències entre pagesos i ramaders quant a la utilització de la «canaleta» i «el canalet» d'aquell lloc.

E.S.

1799. FERRANDO, SALVADOR: *De l'arxiu històric de Reus*. Reus. Setmanari de la Ciutat (Reus), 1670, 1671, 1672, 1673, 1674, 1675, 1676, 1679, 1680, 1682, 1683, 1684, 1686, 1688, 1689, 1690, 1691, 1692, 1693, 1694, 1695, 1696, 1697, (1984).

Sota el nom genèric «De l'arxiu històric de Reus» s'apleguen vint-i-tres articles en els quals l'autor es fa ressò de diferents i heterogenis aspectes de la vida quotidiana reusenca. Cronològicament, aquests escrits són, en gran part, referits a l'època medieval, si bé també n'hi ha algun que pertany a l'època moderna. Quant a les fonts, l'autor, se cenyeix exclusivament a les proporcionades per l'arxiu de Reus, com són els llibres de protocols i altres, però no les especifica. El seu principal interès rau en el fet que arran de la seva lectura hom pot reconstruir escenes parcials de la vida diària com també conèixer costums locals.

- 1 *L'alliberament d'un captiu*, 1670 (19-V-84), p. 12.
- 2 *La dida de cal Roca*, 1671 (26-V-84), p. 13.
- 3 *Nom i estim de dos sarraïns*, 1672 (2-VI-84), p. 13.
- 4 *A propòsit d'un empedrament*, 1673 (9-VI-84), p. 9.
- 5 *La custòdia del Magi Ferret*, 1674 (16-VI-84), p. 9.
- 6 *El Pere Torner, pintor, de Prades*, 1675 (23-VI-84), p. 11.
- 7 *Una estocada d'albarda*, 1676 (28-VI-84), p. 9.
- 8 *Un aspirant a nauixer*, 1679 (21-VII-84), p. 3.
- 9 *Pagesos i ramaders*, 1680 (28-VII-84), p. 3.
- 10 *L'escrivania*, 1682 (11-VIII-84), p. 5.
- 11 *Pesos i mesures*, 1683 (18-VIII-84), p. 5.

- 12 *L'escultor del misteri dels velers*, 1684 (25-VIII-84), p. 5.
- 13 *La compra-venda d'esclaus tàrtars*, 1686 (8-IX-84), p. 5.
- 14 *Teixidors, sastres i robes*, 1888 (22-IX-84), p. 3.
- 15 *Remeis i eixams*, 1689 (29-IX-84), p. 7.
- 16 *Els jueus*, 1690 (6-X-84), p. 7.
- 17 *Els pous d'aigua viva*, 1691 (13-X-84), p. 5.
- 18 *Els llibres*, 1692 (20-X-84), p. 3.
- 19 *Els gitanos*, 1693 (27-X-84), p. 6.
- 20 *Un pagès*, 1694 (3-XI-84), p. 9.
- 21 *La festa dels sastres*, 1695 (10-XI-84), p. 9.
- 22 *Els moliners*, 1696 (17-XI-84), p. 7.
- 23 *Els joglars*, 1697 (24-XI-84), p. 5.

J.T.

1800. FERRER I BOSCH, MARIA ANTÒNIA: *Influència de les societats patriòtiques en la formació d'una opinió pública liberal a Tarragona (1820-1823)*. «Quaderns d'història contemporània» (Tarragona), 5 (1983), 15-23.

Primera i original aportació al coneixement del contingut ideològic de les publicacions tarragonines durant el trienni liberal.

P.A.

1801. FERRER CELMA, FRANCESC: *Noves escoles de Roquetes*. «Ebre-Informes» (Tortosa), 349, 5 desembre 1984.

Sobre la construcció i inauguració l'any 1934 del grup escolar Marcellí Domingo a Roquetes. L'autor ha estudiat l'ensenyament d'aquesta zona a la seva tesina de llicenciatura *La enseñanza primaria en la comarca del Baix Ebre durante la II República (1931-1936)*. (Universitat de Barcelona, 1977).

E.S.

1802. FULLAT, OCTAVI: *Crónica de mi tiempo. Los anarquistas simpáticos*. «La Vanguardia del domingo» (Barcelona), 21 de enero de 1984.

Evocacions i records de la tardor del 1936 al poble de L'Alforja (Baix Camp), quan aquest pedagog i escolapi tenia vuit anys, en relació amb uns incidents propis del temps de guerra.

E.S.

1803. GILS I MATEU, JAUME: *Memòries*. «Estimul. Butlletí de l'Orfeó Canonigi» (La Canonja), 3 (1979) 2-3; 4 (1979) 2; 5 (1979) 3; 6 (1979) 2-3; 7 (1979) 4; 10 (1979) 5; 11 (1980) 9-10; 12 (1980), 2-3; 13 (1980) 6-7; 14 (1980) 9-100.

Sota el títol de *Memòries*, escriu la història de l'entitat «Orfeó Canonigi», de la Canonja, al Tarragonès, des del 1930 al 1936. L'*Orfeó Canonigi*, fou, aquells anys, molt conegut arreu de Catalunya.

E.S.

1804. GORT, E.: *Els examens*. «Gremi de la construcció. Baix Camp» (Reus), 49 a 55 (gener-setembre 1984).

Recull de set articles donant puntual notícia dels exàmens fets pel gremi dels mestres de cases entre 1584 i 1652. Els articles, tots d'una pàgina del butlletí, aporten notes interessants i inèdites, provinents del «Llibre de la confraria de Sant Josep», sobre el sistema d'accedir al grau de mestre.

P.A.

1805. GORT, E.: *El gremi i el municipi*. «Gremi de la construcció. Baix Camp» (Reus), 34-47 (gener del 1983-febrer del 1984).

Continuació de la sèrie de breus articles publicats pel mateix autor al butlletí, sempre molt breus, però amb habituals notes inèdites provinents tant del fons documental del comú reusenc, com dels papers del gremi. La sèrie d'articles la constitueixen:

- II. *Allò que cobraven els mestres de cases*, 34, gener 1983, p. 23.
- III. *L'establiment de nous mestres*, 35, febrer 1983, p. 21.
- IV i V. *Els permisos d'obres*, 36 i 37, març i abril 1983, ps. 24 i 17.
- VI. *Unes obres il·legals i perilloses*, 38, maig 1983, p. 35.
- VII. *L'obrer*, 39, juny 1983, p. 35.
- VIII i IX. *Ordinacions urbanes*, i 42, i setembre 1983, p. i 17.
- XI. *Els conflictes interns del gremi*, 45, desembre 1983, p. 45.
- XIII. *L'11 de setembre*, 47, febrer 1984, p. 13.

P.A.

1806. GORT I JUANPERE, EZEQUIEL: *Una picabaralla entre Reus i Riudoms l'any 1460*. «Lo foc» (Riudoms), 51 (1983), 12-13.

Transcripció, amb un breu comentari preliminar, d'un document reusenc del 28 de gener del 1460 sobre els conflictes per pasturatge entre els veïns de les dues viles.

P.A.

1807. GORT I JUANPERE, EZEQUIEL: *Retalls d'història (Reus, s. XIV-XVII)*. Reus, Taula de cultura popular El Llamp, Quaderns de treball/història, 1, 1984, 20 ps.

Recull de disset breus anotacions d'història medieval, aparegudes originàriament al frustrat diari «Actualitat de Reus». Conté diverses notes inèdites d'interès sociològic i econòmic.

P.A.

1808. GORT I JUANPERE, EZEQUIEL: *Les bandositats a Reus entre 1447 i 1461*. «Penell» (Reus), 1 (1984), 43-51.

Repertori analític de notícies sobre la situació de malestar a Reus, els moments previs a la guerra civil catalana.

P.A.

1809. IGLÉSIES, JOSEP: «Els Caps de Casa de La Morera en els anys 1497, 1515 i 1553» dins *Festa Major 1984*, La Morera de Montsant, 1984; 5-7.

Relació dels caps de casa de la Morera de Montsant els anys 1497, 1515 i 1553. Es considera la desaparició i aparició de cognoms esdevingudes entre els tres fogatges.

S-J.R.

1810. J.J.I.N.: *Record a Juan Casola Vidal «Ulldecona»* (Ulldecona), 13 (1984), 22-23.

Records de Juan Casola Vidal, director durant vin-t-cinc anys de la banda de música d'Ulldecona

E.S.

1811. J.O.T.: *Nomenclatura local*. «Reus. Setmanari de la Ciutat» (Reus), 1678, 1681, 1689, 1700 (1984).

Aplec d'articles en els quals s'intenta esbrinar l'origen dels noms d'alguns dels carrers reusencs. A més a més, l'autor ens narra els esdeveniments més assenyalats que s'hi succeïren, les principals entitats i societats que hi tingueren seu social, els personatges il·lustres que hi han nascut o viscut, etc., com també alguna que altra anècdota. Quant a la font, l'autor fa referència als «Anales Históricos de Reus» d'Antonio de Bofarull. Són uns escrits d'interès irregular.

- 1 *Carrer Sor Dolors Estivill*, 1678 (14-VII-84), p. 9.
- 2 *Carrer de Sol i Ortega*, 1681 (4-VIII-84), p. 3.
- 3 *Carrer Reus*, 1689 (29-IX-84), p. 6.
- 4 *Carrer del Roser*, 1700 (15-XII-84), p. 5 i 6.

J.T.

1812. J.P.: *Cronografia del segle XV. «La Segarra»* (Santa Coloma de Queralt), 60 (1984), 17.

Hechos relacionados con la villa de Conesa entre los años 1433 y 1463.

A.S.

1813. J.P.A.: *Apuntes sobre el nombre suizo «Reuss»*. Reus. Setmanari de la Ciutat (Reus), 1653, 1984, 3.

Resum de l'article «Vor-und früh germanische Flussnamen am Oberrhein», del professor Albercht Greule, publicat a la revista «Beitrag zur Namenforschung» de Heidelberg. En aquesta síntesi s'ofereix una nova possible interpretació sobre l'origen del topònim Reus.

J.T.

1814. JOVÉ I HORTONEDA, FERRAN: *Apunts d'història recent de la vila de les Borges del Camp. «Penell»* (Reus), 1 (1984), 111-123.

Esquema de l'evolució i de les actuacions polítiques a la vila entre el febrer del 1930 i l'abril del 1931, amb el canvi d'ajuntament promulgat per Berenguer, les eleccions del 12 d'abril i la proclamació de la república. Les eleccions del 1931 donaren quatre regidors als «regionalistes» (no s'especifica quin era el seu partit), dos als carlins i tres als «republicans», expressió que sembla referir-se a l'ERC. Jové dona notícies puntuals de força interès que sembla que es poden fer extensives a totes les altres localitats de la zona, com és la creació, el 14 d'abril, d'un Comitè republicà i el sorgiment, el mateix dia, d'una manifestació espontània. El dia 15, els components del Comitè es constituïren en ajuntament però mantingueren com a alcalde el que ja ho era. La república és proclamada, sense qualificatiu, el dia 15. Jové, per tal d'evitar que els sobrevivents es puguin «sentir incòmodes» omet tots els noms, fet que pot dificultar al lector el seguiment de l'evolució ideològica dels personatges.

P.A.

1815. LÓPEZ I ALEMANY, MARIUS: *L'epidèmia de còlera dels anys 1884 al 1886 i la seva incidència a la ciutat d'Amposta*. Ed. Ajuntament d'Amposta. (Col. «Monografies Ampostines», Hist. núm. 1), Amposta, 1981. 98 ps. ill.

Aquest estudi és fruit d'una comunicació al III Congrés d'Història de la Medicina Catalana celebrat a Lleida l'any 1982, i és consagrat a la cinquena epidèmia europea de còlera, la qual arriba a Espanya l'agost del 1884 en dos fronts (1er, Alacant; 2on, la Noguera i l'Urgell), per passar després a nombrosos llocs arreu de l'Estat. En tres anys causà 119.931 defuncions.

Després d'estudiar el marc epidèmic general, centra la seva investigació a Amposta (conreus de l'arròs, paludisme, augment de la mà d'obra procedent del País Valencià, habitatges, sistemes d'eliminació de detritus, abastiment d'aigües i aliments, higiene, desplaçaments de la gent...), per a concretar la duració de l'epidèmia i nombre de casos: el 1884 només es declara un cas; el 1885, durant 60 dies, moren 103 persones (3 % de la població). Es detallen les mesures emprades, tant a nivell profilàctic com curatiu, algunes de les quals causen por a la població, i així moltes famílies no declaren els malalts. Inclou bibliografia.

M-D.P.

1816. LLOMBART, Mª T. - CARBÓ, S.: *Aportacions a la història d'Horta*. «Butlletí del Centre d'Estudis de la Terra Alta» (Gandesa), 1 (1983), 7-10, i 4 (1984), 7-9.

La primera part se centra en la carta de poblament d'Horta, del 1165. A l'apèndix hi ha una traducció al català del text. A la segona part, es tracta de la Comanda templerera d'Horta.

E.S.

1817. LOZANO I DÍAZ, ROSER: *Un municipi català: Tarragona al segle XVII*, a «Sìglo XVII. Una col·laboració interdepartamental». Departament d'Història Moderna de la Facultat de Filosofia i Lletres, Tarragona, 1984; 237-249.

Estudi realitzat a partir de la tesi de llicenciatura de l'autora «Tarragona al segle XVII. Aspectes demogràfics d'una població d'antic règim», presentada dintre el marc del Departament d'Història Moderna de Tarragona.

Amb un correcte suport gràfic, trobem en primer lloc un resum cronològic de les diferents variables demogràfiques al llarg del segle XVII, en què destaca l'etapa negativa de 1631 a 1653 i la sòlida recuperació a partir del 1680. L'origen dels contractants de les actes matrimonials serveix per a analitzar la incidència positiva de la immigració en els moments de creixement natural negatiu, i per veure les mesures restrictives donades a aquest moviment quan la crisi ha passat.

Un interessant estudi comparatiu de dades diverses socio-professionals ens mostra, per acabar, una Tarragona de nobles i pagesos, model atípic en un lloc costaner i afectat positivament pel «redreç».

J.M.

1818. MASDÉU I GUITERT, JOAQUIM M. - VERNET BORRÀS, JOAN M.: *Aproximació a la història recent de la Selva del Camp: la guerra civil (1936-1939)*. «Penell» (Reus), 1 (1984), 125-143.

Interessant estudi que ressegueix l'evolució dels components del govern municipal entre el febrer del 1936 i el gener del 1939, les incautacions, les actuacions agrícoles i sindicals, la incidència destructiva dels avalots en el patrimoni artístic, l'ensenyament i diversos aspectes socials. El treball, rigorós i desapassionat, es clou amb una llista del nom i l'ofici, com també refereix la circumstància de la mort, si és coneguda, de les víctimes de la guerra: 8 eclesiàstics, 1 executat al poble, 39 morts al front i 5 sota la repressió franquista.

P.A.

1819. MASDEU I GUITERT, JOAQUIM M^a: *Passeig monumental per la vila de la Selva*. «Diario Español» (Tarragona), 25 novembre 1983.

Notes històriques sobre el patrimoni artístic i monumental de La Selva del Camp.

E.S.

1820. MASSÓ, JAUME: *Un curiós projecte: el museu de Reus l'any 1930*. Reus. Setmanari de la Ciutat (Reus), 1673 (1984), 3.

Article en el qual Jaume Massó dona compte del que podríem considerar els antecedents de l'actual museu municipal Prim Rull, fundat el 14-4-1934. En el text, es recullen els avantprojectes, les idees i les propostes més significatives que precediren la definitiva fundació del museu reusenc. En aquest sentit se subratllen les gestions efectuades per Josep Aladern. Les fonts consultades per la confecció de l'article han estat els Llibres d'Actes Municipals com també bibliografia vària.

J.T.

1821. MASSÓ, JAUME: *El forn del Manxa*. Reus. Setmanari de la Ciutat (Reus), 1660 (1984), 3.

Article on l'autor tracta de l'origen i posterior desenrotllament d'aquest forn terrisser del segle XIX, situat dins el terme municipal de Reus. Paral·lelament, l'articulista manifesta la seva preocupació per la sistemàtica destrucció i espoliació del ja escaàs i malmès patrimoni monumental local.

J.T.

1822. MASSÓ, JAUME: *El museu de Reus, cinquanta anys d'història (1934-1984)*. Reus. Setmanari de la Ciutat (Reus), 1665 (1984), 5.

Amb motiu de la celebració del cinquantenari de la fundació del museu Prim Rull de Reus, Jaume Massó ens ofereix una acurada síntesi de la gènesi i posterior desenvolupament de la institució, amb l'explicació de les diferents vicissituds a les quals, l'actual museu reusenc, hagué de fer front al llarg de la seva història. Aquest estudi s'ha bastit, bàsicament, amb la consulta de la premsa local.

J.T.

1823. MASSÓ, JAUME: *El museu de Reus i la casa Rull (1925-1926)*. Reus. Setmanari de la Ciutat (Reus), 1678 (1984), 3.

Estudi històric on l'autor exposa tota la trama legal mitjançant la qual la casa Rull, edifici modernista reusenc, obra de l'arquitecte Domènec i Montaner, passà a mans del consistori reusenc el qual, uns anys després, el condicionà i el dotà com a museu de la ciutat.

J.T.

1824. MASSÓ, JAUME: *Sobre l'origen del topònim «Reus»: la hipòtesi hidronòmica*. Reus. Setmanari de la Ciutat (Reus), 1670 (1984), 3.

Nova aportació entorn del possible origen etimològic del mot «Reus». La hipòtesi, fonamentada sobre les dades proporcionades per la bibliografia local, suggereix la possibilitat que es tracti d'un topònim d'origen hidrònim.

J.T.

1825. MASSÓ, JAUME: *El terme de Blancafort segons un document de 1390, publicat per Capdevila l'any 1936*. «Lo foc» (Riudoms), 53 (1984), 8-11.

Reedició, amb un breu comentari, d'un article de Tomàs Capdevila publicat el 1936 al diari «Avui» de Reus.

P.A.

1826. MERCÈ, JOSEP: *Del nostre poble i la nostra gent, al passat...* «Desaigüe» (Deltobre), 33 (1983); 34 (1983) i 37 (1984).

Anècdotes, records i tradicions orals referents als anys 1849 (guerra carlina), 1912 i 1917 (conreu de l'arròs).

E.S.

1827. MEZQUIDA I GENÉ, LLUÍS MARIA: *Tarragona 1933-1939. Importante Período de la Historia Urbana*. «Revista Técnica de la Propiedad Urbana» (Tarragona), 32 (1982), 93-103.

A la secció «Reportatges» s'analitza el panorama urbanístic de Tarragona, després de la gran depressió econòmica del 1929, que va paralitzar el desenvolupament del «Plan de Ensanche» de l'any 1922.

Des d'aquesta data i durant els anys 30 s'inaugura el Passeig Arqueològic i s'urbanitza la Via del Imperi, després d'haver estat oberta la Falsabruga, que possibilitava l'accés directe a la muralla. L'Escola Normal del Magisteri s'edifica al camp de la Glorieta. S'enderroca l'antic Convent dels Carmelites, convertit en Caserna del Carro quan l'ocuparen els regiments d'Infanteria.

Gràcies a aquest impuls urbanístic s'obren els carrers Reding i de Lleida. A la Plaça Corsini es construeix l'edifici de Correus i Telègrafs; s'urbanitza la Plaça de la Font; es traça la nova Avinguda cap a la muntanya de l'Olivea, i es projecta el Parc del Miracle.

Els anys 1937 i 1938 marquen un període d'inactivitat.

J.C.

1828. MILÀ I CIURANA, J.: *La vida associativa: un ric ventall*. «Diario Español» (Tarragona), 25 novembre 1983, 15.

Breu repàs a les activitats culturals de la Selva del Camp.

E.S.

1829. MILLÁN, LUIS: *Notas para una historia de la mar del Ebro. Naufragio de la polacra «Nuestra Señora del Mar», transporte de prisioneros*. «Hoja del Mar» (Madrid), 224-225 (1984), 50.

Relaciona la defensa de Alcanar de 1835 por Cabrera, rechazando y deshaciendo el batallón de la Milicia Nacional de Vinaròs (1.ª guerra carlista). El barco «Ntra. Sra. del Mar», que naufragó en 1838 frente a Vinaròs, transportaba prisioneros carlistas.

A.S.

1830. MIRALLES, J.: *Els aplecs de Paret Delgado*. «Papers» (la Selva del Camp), 13 (1984), 30-34.

Resum històric sobre els organitzadors i les vicissituds d'uns aplecs que foren fonamentals per al redreçament i la recuperació de la cultura catalana al Camp i amb ressò a tot Catalunya. A corregir a la nota 2 que l'autor del llibre *Catalunya sota el règim franquista*, és Josep, i no Joan, Benet.

P.A.

1831. M.M.: *Naixement de la comarca del Montsià*. «Amposta» (Amposta), 226 (1984).

Testimoni del que fou secretari d'àrea comarcal al Montsià, del partit «Esquerra Republicana de Catalunya», sobre la constitució de la comarca durant la «Divisió Territorial». Recorda els problemes que hi hagué amb Tortosa i el Baix Ebre.

E.S.

1832. MOLAS I PADRENY, MANUEL: «Incorporació del municipi de Montbrí de la Marca al de Sarreal» dins *Miscel·lània Sarralenca*. Ajuntament de Sarreal, Sarreal, 1981; 173-176.

Record dels actes que tingueren lloc, el dia 10 de novembre del 1972, amb motiu de la incorporació del municipi de Montbrí de la Marca al de Sarreal.

S-J.R.

1833. MOLAS I PADRENY, MANUEL - VENDRELL I ANGUERA, JOAN: «Relació d'alguns batlles de la vila» dins *Miscel·lània Sarralenca*. Ajuntament de Sarreal. Sarreal, 1981; 113-115.

Intent de reconstrucció de la llista dels batlles sarralencs. La relació només és completa d'ençà l'any 1854, i això, segons els autors, a causa de la pèrdua de l'Arxiu Municipal durant la primera carlinada. Creiem, però, que la consulta dels manuals notariais setcentistes, com també els registres de la Reial Audiència de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, hagués permès fer recular la data, com a mínim, fins al primer quart del segle XVIII.

S-J.R.

1834. MORANT I CLANXET, JORDI: *La família Clanxet i l'església del barri marítim*. «Cambrils» (Cambrils), 135 (1982).

Exposició de la donació dels terrenys per construir la primera església parroquial del Port de Cambrils, feta per la família Clanxet.

R.R.

1835. MORANT I CLANXET, JORDI: «La primera Joventut Tarragonina (1956-1981)» dins *Programa 25 aniversari de la colla sardanista Joventut Tarragonina*. Tarragona, 1981.

Evocació dels primers anys d'aquesta agrupació sardanista de Tarragona.

S-J.R.

1836. MORANT I CLANXET, JORDI: *El tren per la Pobla de Montornès i el Centenari del ferrocarril de Reus a Roda de Berà 1884-1984*. Centre d'Estudis de la Pobla. La Pobla de Montornès, 1984. 60 ps.

L'autor, per a commemorar el Centenari del pas del tren per la Pobla de Montornès, arran de la inauguració de la línia Reus-Roda de Berà (1884), fa un estudi del trànsit ferroviari per la Pobla durant aquests cent anys, com també examina aspectes diversos referents a la seva estació de tren.

Completa el treball amb les notícies aparegudes als diaris de l'època al moment de la inauguració de la línia, fotografies de recorregut, gravats i plànols.

R.R.

1837. MORELL I JANSÀ, ANTONI: «Una mica d'història» dins *Miscel·lània Sarralenca*. Ajuntament de Sarral. Sarral, 1981; 39-43.

Relació, fins a l'any 1972, dels principals esdeveniments de la història de Sarral.

S-J.R.

1838. MOREU-REY, ENRIC: «Unes dades inèdites de la història de Torredembarra» dins *Miscel·lània Fort i Cogul. Història monàstica catalana. Història del Camp de Tarragona*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1984; 253-257.

Exposició i comentaris de l'epidèmia de pesta que, del 6 de febrer al 10 de juny del 1652, exterminà més d'una quarta part de la població de Torredembarra, ja que causà, com a mínim, 146 víctimes entre els no pas més de 700 torredembarrencs d'aleshores.

S-J.R.

1839. MUÑOZ, PERE: *Fa 50 anys*. «La Veü de Flix» (Flix), 52 (1983).

Referido a la huelga de la «Electroquímica de Flix» de 1933.

A.S.

1840. NOGUERA I SALORT, JOAN: *La Guerra Civil a Tamarit (1938-39)*. «Estudis Altafullencs» (Altafulla), 8 (1984), 91-93.

Records d'un artiller de l'exèrcit de la República de guarnició a Tamarit durant els anys 1938 i 1939.

S-J.R.

1841. NAVARRO I MIRALLES, LLUÍS J.: *Un ejemplo de agricultura en el Campo de Tarragona: el Catllar (1788)*, a «Quaderns d'Història Tarraconense» (Tarragona), III (1982), 95-111.

Estudi sobre l'agricultura a el Catllar a partir del buidat d'un llibre de Repartiment del Cadastre, de 1788. L'autor se centra, principalment, en l'extensió i distribució dels conreus, quant a riquesa agrícola del terme, i en la valoració dels corresponents rendiments.

Seguint la divisió entre l'impost «personal» i el «real», es fa, en primer lloc, un estudi de la població agrària i de les seves aportacions pel que fa al treball personal. La inexistència de dades referents a la professió dels contribuents requereix la utilització de les dades del cens de Floridablanca.

El Comte de Sta. Coloma era el principal contribuent, situat al vèrtex d'una piràmide quasi perfecta, ja que els set contribuents més importants aportaven en conjunt un 20 % dels impostos totals. Els pagesos propietaris suposaven un 16 % i els jornalers un 67 %. Així, un 80 % de la població vivia del camp, i només un 13 % formava part del grup de comerciants i artesans, dedicat a proporcionar els serveis a la comunitat.

Quant a l'estudi de la part «real» de l'impost, s'analitza breument la situació de la propietat urbana, bastant deficient, donada la mitjana de contribució per habitatge. Molt més important quantitativament i qualitativa és l'estudi de l'agricultura, que representava més del 40 % de les aportacions, realitzat tenint en compte la situació dels diferents conreus.

Amb un suport gràfic de molta utilitat, es fa una descripció de les mides de les parcelles, del seu nombre, del total de jornals i de llur pagament dintre cada categoria; s'analitza la vinya, el secà, l'oliverar, el regadiu, el bosc, el pinar, els garroferals i les figueres.

Qualitativament, trobem una anàlisi del repartiment de la propietat en la vinya, el secà i l'oliverar, i observem la presència majoritària del minifundisme en aquest conreus més significatius.

Després d'analitzar la ramaderia, l'autor arriba a la conclusió d'una repetició de les estructures fonamentals de l'Antic Règim a el Catllar, presidides per no noble, i amb una estructura agrícola molt desigual en propietat i extensió.

Finalment, queda manifest el propòsit de ser una aportació a la reconstrucció de les comarques catalanes durant el segle XVIII, tasca que de forma sistemàtica porta a terme l'autor en les seves investigacions dintre el marc de la Facultat de Filosofia i Lletres de Tarragona.

J.M.T.

1842. NAVARRO I MIRALLES, LLUÍS J.: *Tarragona según la leva de 1754*, a «Universitas Tarraconensis VI». Facultat de Filosofia i Lletres. Divisió Geografia i Història. Tarragona, 1983-84; 141-160.

Estudi sobre el poblament urbà de la ciutat de Tarragona, realitzat dintre la línia investigadora del Dr. Navarro i Miralles en el sentit de documentar quantitativament uns aspectes institucionals i econòmics prou coneguts. En primer lloc, es troba una valoració de l'estructura urbana i dels drets diferencials de la ciutat, especialment d'aquells que fan referència a la possibilitat d'un enlairament econòmic durante el segle XVIII i a l'anàlisi d'una administració dual.

La lleva del 1754 tenia l'objectiu de crear unes milícies provincials, d'acord amb les idees del marquès de l'Ensenada. La font presenta els habituals perills, ocultacions i errors, i ofereix un recompte interessant dels homes de més de 16 anys, amb indicació del nom, edat, professió del cap de família, residència, ..., que permetrà elaborar diferents distribucions sectorials de la població. D'altra banda, aquesta lleva marcarà l'inici documentat del creixement demogràfic tarragoní del segle XVIII.

A partir d'aquí, i amb abundància de materials gràfics, es fa una interrelació entre homes, unitats familiars i carrers per tal de qualificar urbanísticament la ciutat. Ja dintre el camp de les activitats econòmiques i professionals, la situació és de crisi i de manca de creixement econòmic, amb una població agrària nombrosa però amb una situació deplorable de l'agricultura i sense aprofitar les favorables possibilitats de conjugar agricultura, artesania i comerç.

J.M.T.

1843. OLESTI TRILLA, JOSEP: *Diccionari de Reusencs*. Reus. Setmanari de la Ciutat (Reus), 1652, 1662, 1691, 1692, 1684 (1984).

Conjunt d'articles biogràfics sobre aquells reusencs que, a parer de l'autor, sobresortiren al llarg dels segle XIX i XX. Cada article és encapçalat per una fitxa on s'especifiquen algunes de les dades personals del biografat, com ara: data de naixement i de traspàs, noms i cognoms dels pares i carrer on visqué. La font habitual per aquests escrits és la premsa diària local. El seu interès és desigual tant quant al contingut com pel que fa als personatges escollits.

- 1 *Josep Sans i Ferré*, 1652 (14-I-84), p. 4.
- 2 *Antoni Aiguader i Granell*, 1662 (24-III-84), p. 4.
- 3 *Josep M. Fontana i Tarrats*, 1691 (13-X-84), p. 6.
- 4 *Antoni Ferré i Pino*, 1692 (20-X-84), p. 9.
- 5 *Ricard Estivill i de Llorach*, 1694 (3-XI-84), p. 9.

J.T.

1844. OLIVÉ I OLLÉ, FRANCESC: *Una aportació per a l'estudi de les càrregues militars i de defensa a darreries del segle XVIII*, a «Siglo XVII. Una col·laboració interdepartamental». Departament d'Història Moderna de la Facultat de Filosofia i Lletres. Tarragona, 1984; 165-171.

Aquest estudi, dintre del marc de les repercussions dels conflictes bèl·lics de la monarquia hispànica a Catalunya, tracta la problemàtica, per a la població civil, dels allotjaments militars i de les lleves, prenent l'exemple de la seva incidència a Valls.

En primer lloc, s'analitza la prestació de l'allotjament militar i d'altres serveis (bagatges, atzembles, ...) per part de la població civil a l'exèrcit. Com en tants aspectes de l'Antic Règim, es posa de manifest la presència de grups exempts i de beneficiats amb privilegis i prerrogatives (contribucions econòmiques, serveis diversos, ...) que augmenten la incidència negativa en el conjunt de la societat.

Amb exemples documentats entre els anys 1639 i 1675 es demostra el reclutament obligatori de lleves i la seva regulació per un antic Usatge. És de remarcar la procedència forània de molts individus que s'enrolaven per tal de cobrar un sou diari i també per la promoció professional i gremial que obtenien amb el servei d'armes.

El treball de F. Olivé, perfectament documentat i amb una suport gràfic i numèric correcte, pot significar l'obertura d'una nova línia d'investigació a les comarques meridionals en relació amb aquestes càrregues.

J.M.

1845. OLIVÉ I OLLÉ, FRANCESC: *Joan Castelló, solivellenc vassall de Santes Creus (1623)*. «Miscel·lània d'Estudis Solivellencs» (Solivella), 1 (1983), 65-73.

Notícia que en el Capbreu de Forès de l'any 1622-1623, fet a manament de l'abat Josep Barberà de Santes Creus i conservat a l'Arxiu Històric Comarcal de Valls, hi figura una carta precària (1623) a favor de Joan Castelló, pagès de Solivella i vassall soliu del monestir, com a possessor d'una masia i terres —mas d'en Castelló— situades al terme de Forès. Aquest mas, possiblement, l'hem d'identificar amb l'actual mas d'en Saldoni.

J-F.C.

1846. PAGAROLAS I SABATÉ, LAUREÀ: *L'Aristocràcia al Baix Camp. El llinatge Torrell, Folc i Nicolau (1484-1984)*. Edicions del Centre de Lectura. Reus, 1983. 122 ps.

Treball de reconstrucció de la nissaga Torrell-Folc-Nicolau, amb casa solar a Vinyols i els Arcs, del segle xv fins els nostres dies. L'estudi queda arrodonit amb la consideració dels llinatges que, com els Miró, els Marc, els Aixemús, els Gavaldà o els Bofarull, s'anaren vinculant, per raons matrimonials, amb el dels Torrell-Folc-Nicolau en el transcurs dels segles. El trac-

tament donat a la família estudiada no es redueix a l'enumeració dels membres de les diverses generacions, ja que les activitats econòmiques dels personatges considerats, com també llur vida social i política, han merescut l'atenció plena de l'autor. El treball queda completat amb quadres genealògics dels Torrell, Folc, Marc, Miró i Nicolau; amb dibuixos dels escuts d'armes de Francesc de Folc i de Lluç, Magdalena de Marc i Santgenís i de Raimon de Nicolau i de Ferrer, i amb un apèndix documental.

S-J.R.

1847. PAGAROLAS, LAUREÀ: *La Comanda del Temple de Tortosa: primer període (1148-1213)*. Publicacions de l'Institut d'Estudis Dertosenses - 1 (Col·lecció Dertosa-16). Tortosa, 1984. 381 ps.

El llibre tracta de l'establiment de la Comanda del Temple a Tortosa arran de la conquesta feudal catalano-genovesa sota el comandament de Ramon Berenguer IV, comte de Barcelona, el 30 de desembre de 1148. L'autor comença fent una relació detallada de les fonts documentals i bibliogràfiques per a passar seguidament a sintetitzar la fundació i expansió de l'Orde. El tercer apartat és un exhaustiu estat de la qüestió sobre la conquesta i la problemàtica que genera. Els resultats de la investigació directa sobre la documentació (ACA., *Cartulari de Tortosa* i *Sèrie de Pergamins*, Secció 5.ª, Armari IV, carpetes de pergamins 1/50 i 51/85), s'exposen al capítol «Creació i evolució de la Comanda fins a l'any 1213» (pàgs. 73-165) i a les «Conclusions» (pàgs. 167-172). Cal destacar la gran aportació que fa l'autor amb la publicació dels seus apèndixs, sobretot la col·lecció documental (136 instruments entre 1153 i 1212) i l'índex toponomàstic.

La importància de l'obra que tenim a les mans ve determinada per la urgència d'una revisió profunda de la història medieval de Tortosa, que exigeix l'anàlisi de documentació massiva (que existeix), sense donar fàcils interpretacions a partir d'uns pocs documents, sovint mal compresos, com s'ha fet. L. Pagarolas enceta modèlicament la tasca, que ha de continuar per tal de donar uns resultats més concrets. Un altre aspecte important que es desprèn de l'obra és el comportament feudal de l'Orde, comportament que no es desvincula del que imposen les altres senyories (els Montcada, els Hospitalers, la Catedral, etc.), i reproduïx les relacions de producció de procedència un cop desballestada la societat andalusina anterior. Aquesta circumstància obliga al replantejament d'una qüestió que certa historiografia afirma folklòricament: la democratització de la societat tortosina a partir de la conquesta del 1148.

A.V.

1848. PAGAROLAS I SABATÉ, LAUREÀ: *Fonts per a la història d'una vila del Baix Camp. L'exemple de Vinyols i els Arcs*. «Penell» (Reus), 1 (1984), 25-41.

Transcripció de les principals referències documentals contingudes a l'Arxiu Arxidiocesà de Tarragona i que fan referència a aquesta vila del Baix Camp. De fet, l'article constitueix l'apèndix documental del llibre de l'autor sobre Sant Joan dels Arcs, publicat pel Centre de Lectura.

P.A.

1849. PAHISSA I URGELL, JOSEP: *Història del sanatori marítim de Sant Joan de Déu. «El Tres de Vuit»* (Vilafranca del Penedès-El Vendrell), 115 (1984), 12, 13.

Ressenya puntual i detallada d'alguns dels esdeveniments més importants de la història d'aquest centre situat a la platja de la Calafell, especialment de quan fou inaugurat l'any 1929 pel rei Alfons XIII. S'acompanya d'un conjunt de fotografies de gran valor documental.

J.S.

1850. PALAU I RAFECAS, SALVADOR: *Miscel·lània del segle XIX. «La Segarra»* (Santa Coloma de Queralt), 53 (1984), 18.

Breves notícies relatives a acontecimientos de diversa índole, que se desenvolupen en la villa de Santa Coloma de Queralt a lo largo del siglo XIX.

A.S.

1851. (PALLARÈS), AMADEU-(BOYER), ANTONI: *Arrels perellonenques. «La Font d'El Perelló»* (El Perelló), 11-12 (1983) 12.

Muestra de testamentos del s. XVIII de vecinos de El Perelló. Transcripción parcial de algunos de ellos (años 1761-1765).

A.S.

1852. PASCUAL, RAMIRO: *Las campanas de Rasquera. "Dous. Butlletí de l'«Unió Esportiva i Cultural»"* (Rasquera), 8 (1983), 6-7.

Sobre les campanes de l'església parroquial, fetes el segle XIX i sobre les que es feren fer després de la guerra del 1936.

E.S.

1853. PEDRET, R. - SALVADOR VENTURA, J.: *El Futbol a Benifallet tota una institució.* «L'Ullal» (Benifallet), 3 (1984), 6-8.

Historia del fútbol en Benifallet a partir de los años 30, cuando Pere i Joaquim de Mollet lo organizan.

A.S.

1854. PEREA I SIMÓN, EUGENI: *La revolució de setembre de 1868 a Riudoms segons la premsa.* «Lo foc» (Riudoms), 60 (1984), 7-8.

Transcripció comentada d'un article publicat el 7 d'octubre del 1868 al «Diario de Reus» explicant la caiguda del règim isabelí a Riudoms. Malgrat el títol, l'article no recull la nota riudomenca publicada al «Boletín oficial» de la junta reusenca el dia 2 d'octubre.

P.A.

1855. PORTA I BALANYÀ, JOSEP M^a: *Una aportació al coneixement de la vila ducal de Montblanc: les partides del terme municipal (segle XVIII)*, dins «Siglo XVIII. Una aproximación interdisciplinar». Departament d'Història Moderna de la Facultat de Filosofia i Lletres. Tarragona, 1983; 531-539.

Estudi basat en la seva tesi de llicenciatura «La vila de Montblanc en el primer terç del segle XVIII a través del Cadastre de 1731», realitzada dintre el marc del Departament d'Història Moderna de Tarragona. Com assenyala l'autor a la introducció, els materials de l'article són un complement del nucli d'aquella tesi. I és una llàstima, perquè l'estudi de Montblanc a partir de l'esmentat cadastre és una obra molt treballada, metodològicament parlant, i aquesta comunicació només n'aporta aspectes molt particulars.

Es fa una descripció de les diferents partides, la seva qualificació, els conreus dominants, els horts urbans, l'alternança de cultius, les zones improductives i la distribució de la propietat pels diferents indrets del terme montblanquí, principalment.

Queda establerta una divisió entre un minifundi proper al nucli urbà amb la típica trilogia mediterrània, i unes grans zones, a les mans d'uns pocs propietaris, més allunyades del perímetre de la vila ducal.

J.M.

1856. POTAU I FARRÉ, JOAN: *Documents que fan història.* «El Baluard» (Sarral), 8, 10 i 11 (1984).

Recull i transcripció de documents de l'Arxiu Joan Potau, referents a la vila de Sarral, en la segona meitat de segle XVIII.

R.R.

1857. QUERALT, J. M.: *Cent anys de ferrocarril*. «Ressó» (El Morell), 7 (1984), 13.

Quan justament se celebra el centenari de l'arribada del ferrocarril al Morell, l'autor escriu la petita història del pas de la línia pel poble durant aquests cent anys. Treball complementari al de J. SANROMÀ I NICOLAU, la recensió del qual és dins aquest mateix volum de *Bibliografia Històrica Tarragonense*.

E.S.

1858. RAMÍREZ I BALLESTÉ, ANTONI: *El paper moneda a casa nostra*. «La Tartrana» (Altafulla), 24 (1983), 21-24.

Ampliació de La Tartrana núm. 19 (BHT, VI, núm. 1021). S'hi reproduïxen els vals de 50 cèntims i d'1 pesseta de l'emissió del 15 del maig de 1937.

S-J.R.

1859. RAMON I VINYES, SALVADOR: *Una imatge de la Mare de Déu conservada al museu diocesà de Tarragona, procedent de Solivella*. «Miscel·lània d'Estudis Solivellencs» (Solivella), 1 (1983), 11-15, 1 lám.

Notícia de l'ingrés a aquest museu (1915) d'una imatge de la Verge, fora de culte, procedent de l'església de Solivella, i de factura de tradició romànica (s. XIII).

J-F.C.

1860. RIBA I MESTRES, FRANCESC: *Història de Mont-roig*. Pòrtic d'Albert Manent. Justificació, de Pere Anguera. Centre d'Estudis de la Comarca de Reus. Reus, 1983. 198 ps. IHust.

Transcripció modernitzada d'un valuós manuscrit català del primer terç del segle XIX. És una visió històrica de la vila de Mont-roig bastit bàsicament damunt la investigació als arxius locals. S'enceta amb la conquesta del Camp pels francs. Parla detalladament de la jurisdicció, les llibertats i limitacions dels drets del poble, de la repoblació ençà. Descríu també les obres de fortificació de la vila, de l'hospital, de la conducció d'aigües per a ús domèstic, de les construccions de les esglésies, dels edificis del comú, de la defensa dels drets municipals, de les epidèmies i dels fets bèl·lics. Acaba amb un relat directe, apassionat i contundent dels incidents de la Guerra del Francès.

A.A.

1861. ROBERT, MARCEL·LÍ: *25 años del monumento al Dr. Borrás*. «Diario Español de Tarragona» (Tarragona), 16 d'agost de 1984.

Quan s'acompleixen 25 anys de l'erecció, al Coll de l'Illa, del monument a la memòria de qui fou bisbe auxiliar del cardenal Vidal, Dr. Manuel Borrás, el rector del poble on nasqué —La Canonja— recorda com es portà a terme aquell projecte i les persones que contribuïren a l'empresa, com també els actes celebrats amb motiu de la inauguració.

E.S.

1862. ROCA I GRAN, JOSEP: *Llibre de Botarell*. Ajuntament de Botarell, Botarell, 1984, 107 ps.

Llibre dispers, típic del tòpic savi de poble, que dona credibilitat a tota mena d'informació oral i escrita, fins i tot en contra del que aconsella el bon seny. Malgrat tot, enmig dels folklorismes informatius aflora alguna nota d'interès, sobretot pel que fa referència a costums i formes de diversió. El llibre inclou el llistat de tots els habitants actuals del poble amb el renom corresponent.

P.A.

1863. ROIG, FRANCESC: *L'Ajuntament fa cent anys*. «Diario Español» (Tarragona), 23 i 24 novembre, 1983.

Notes sobre la reforma general de l'edifici del carrer La Raval —on s'havia establert l'Ajuntament de La Canonja a primers del segle XIX—, que tingué lloc el 1883, escrites amb motiu de commemorar-se'n el centenari. Hi ha una relació detallada de despeses i cites dels operaris i industrials que hi intervingueren. S'aprofita igualment l'avinentsa per a fer una relació dels llocs de La Canonja on s'havia hostatjat la primer institució local anteriorment.

E.S.

1864. ROIG I QUERALT, FRANCESC: «*Estimul*», un símbol de perennitat. «Estimul» (La Canonja), 50 (1983).

Notícia històrico-descriptiva de la primera època del periòdic local de la Canonja (Tarragonès) «Estimul» (15 de maig a 15 de juliol de 1936).

E.S.

1865. ROJOR: *Josep Bové i Rull, tenor 2.º*. «Estimul. Butlletí de l'Orfeó Canonj» (La Canonja), 15 (1980), 6-8.

Sobre els primers temps i els cantaires de l'Orfeó a la Canonja.

E.S.

1866. ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J.: *Breu història de Tarragona*. Òmnium Cultural Tarragonès. Col·lecció «El Balcó», 2. Tarragona, 1984. 136 ps.

Primer manual d'història de la ciutat de Tarragona. Des de la seva prehistòria fins a l'any 1936. L'autor, doctor en història moderna, ha dividit el llibre en els següents sis apartats: *els temps pre-romans*, als quals dedica només una pàgina i mitja de text; *la romanització*, que compta amb 8 pàgines; *els segles medievals*, amb 15 pàgines; *el període dels Austries*, amb 8 pàgines i mitja; *el Set-cents*, amb 21 pàgines i mitja, i *l'època contemporània*, a la qual dedica 28 pàgines. Comprensiblement, l'especialització alludida del professor Rovira és la responsable d'aquest desequilibri en el tractament de les diverses etapes de la història de la nostra ciutat; si més no, entre el tractament que rep un dels períodes més importants com és el de la Tàrraco romana i l'època contemporània (1808-1936). Potser en una nova edició, l'autor restablirà la necessària justícia distributiva... I que quedi clar que això que acabo de dir no és pas cap retret desfavorable; calia, amb tot, que el llibre portés una preliminar declaració d'intencions de l'autor on expliqués el mètode seguit.

El llibre és redactat amb l'estil adequat a aquesta mena d'obres, eminentment de divulgació, és a dir, amb un estil senzill, planer, assimilable per tothom. Per això no crec exagerar gens ni mica en dir que és una obra/eina didàctica que cal tenir en compte. Una obra a la qual, malgrat que sigui un resum, no li manca cap data ni cap nom ni cap fet bàsics: hi és tot el que cal saber de la nostra història ciutadana (àdhuc del llinxament d'algun governador interi...).

En lloc de determinades il·lustracions, hauria calgut enriquir més la bibliografia essencial. En el cas de la necròpolis paleocristiana, per exemple, manca l'esment de l'estudi cabdal de mossèn Serra i Vilaró, del qual són tributaris tots els treballs posteriors sobre el mateix tema. També hauria calgut depurar al màxim els inevitables errors tipogràfics!

Cal agrair el pròleg de l'humanista Joaquim Icart (ps. 7-14) i els comentaris que posa Josep-Pau Virgili i Sanornà al peu d'unes fotografies històriques que complementen l'acabament del darrer capítol d'aquest útil compendi.

A-J.S.Ll.

1867. RUART I GÜIXENS, JAUME: *L'aiguat de Sant Miquel*. «El Tres de Vuit» (Vilafranca del Penedès-El Vendrell), 78 (1983), 6; 81 (1983), 8; 85 (1983), 10; 89 (1983), 11.

Noves referències documentals sobre les conseqüències de l'aiguat de l'any 1913 a la vila del Vendrell. Transcriu diversos documents d'època, fins ara inèdits, i s'acompanya de fotografies que mostren els danys produïts en diversos punts de la població.

J.S.

1868. RUART I GÜIXENS, JAUME: *Vendrellencs a les guerres de Cuba i Filipines*. «El Tres de Vuit» (Vilafranca del Penedès-El Vendrell), 94 (1984), 8; 96 (1984), 9; 106 (1984), 12; 109 (1984), 13.

Referències documentals recollides de l'Arxiu Municipal del Vendrell sobre diverses persones d'aquesta població que participaren en les lluites colonials. S'esmenta el nom i càrrec militar de cadascun.

J.S.

1869. RUART I GÜIXENS, JAUME: *Els anarquistes històrics del Vendrell*. «El Tres de Vuit» (Vilafranca del Penedès-El Vendrell), 110 (1984), 7.

Aplec i transcripció de diversos documents que es conserven a l'Arxiu Històric Municipal del Vendrell sobre alguns veïns d'aquesta població que eren considerats de tendències anarquistes.

J.S.

1870. RUART I GÜIXENS, JAUME: *Davant el doble centenari de l'Àngel «Tobies»*. «El Tres de Vuit» (Vilafranca del Penedès-El Vendrell), 112 (1983), 9; 114 (1984), 12.

Aplec documental amb diversos comentaris i notes inèdites a l'entorn de l'àngel del campanar de l'església del Vendrell, que ocupa aquell indret des de l'any 1784.

J.S.

1871. RUART I GÜIXENS, JAUME: *El Vendrell com a presó del partit*. «El Tres de Vuit» (Vilafranca del Penedès-El Vendrell), 117 (1984), 8; 118 (1984), 9; 120 (1984), 9.

Recerca històrica de dades sobre trets característics i anecdòtics sobre la construcció i funcionament de al presó en aquesta vila quan, la primera meitat del segle passat, fou designada cap del partit judicial. S'hi reproduueixen també fragments de documents de l'època.

J.S.

1872. RUART I GÜIXENS, JAUME: *Les víctimes del còlera de 1911*. «El Tres de Vuit» (Vilafranca del Penedès-El Vendrell), 121 (1984), 10; 122 (1984), 6; 123 (1984), 10.

Aplec documental de dades a l'entorn de l'epidèmia de còlera que afectà la vila del Vendrell l'any 1911. Es reproduueix el llistat de persones que foren enterrades entre l'onze d'agost i el vint-i-u de setembre d'aquell any, la major part de les quals devien ésser víctimes de la contagiosa malaltia.

J.S.

1873. SALES, NÚRIA: *Un cop d'ull al llibre de la cort dels batlles de Vallclara dels segles XVI i XVII*. «Quaderns de Vilaniu» (Valls), 5 (1984), 115-122.

Interessant recull de notícies sociològiques sobre un poble de la senyoria de Poblet, que posa en relleu la precarietat de la vida colectiva i de la convivència a la Catalunya de l'època moderna.

P.A.

1874. SANROMÀ I NICOLAU, J.: *L'estació de ferrocarril*. «Ressó» (El Morell), 2 (1983), 15.

Qüestions entorn de la construcció de l'estació de ferrocarril al Morell quan s'inaugura, el s. XIX, la línia de Reus. Pel seu contingut, aquest petit treball afecta també la història de La Pobla de Mafumet.

E.S.

1875. SANS I TRAVÉ, JOSEP M.: *La làpida sepulcral de Ramon Berenguer de Llorac a la «Capella Nova» del Santuari del Tallat*. «Miscel·lània d'Estudis Solivellencs» (Solivella), 1 (1983), 17-33.

Descripció d'aquesta làpida mancada d'inscripció, on sols hi ha dos escuts de les armes de la família Llorac. Estudi de la construcció d'aquest santuari a partir de l'any 1475 —sota la protecció de Ramon Berenguer de Llorac— fins a la seva mort (1509), i el traspàs del Tallat al monestir de Poblet en aquest mateix any. L'autor aporta documentació que demostra que l'enterrament a la «Capella Nova» és el de Ramon Berenguer de Llorac. Utilitza documentació inèdita de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona i del Archivo Histórico Nacional de Madrid.

J-F.C.

1876. SANS I TRAVÉ, JOSEP M.: *Rivalitats entre Solivella i Blancafort per la preeminència al Santuari del Tallat (segles XVII-XIX)*. «Miscel·lània d'Estudis Solivellencs» (Solivella), 1 (1983), 35-63.

Notícies històriques de les processons i pelegrinatges al Santuari del Tallat, procedents de Blancafort i de Solivella (segles xvii a xix), i dels conflictes originats per les rivalitats de veïnatge, cosa que va obligar a l'abat de Poblet a donar una sentència de la prioritat de temps i preeminència a favor de Blancafort (30 març 1647) la qual va haver d'ésser confirmada els anys 1665 i 1737. Després de la desamortització, i fins avui, la imatge de la Verge del Tallat es conserva a l'església de Rocallaura, parròquia a la qual pertany el Santuari del Tallat. Utilitza documentació inèdita de l'Arxiu Arxidiocesà de Tarragona i del Archivo Histórico Nacional de Madrid.

J-F.C.

1877. SANTAMARIA I SERRA, JOSEP M.: *Riudoms en temps del beat Bonaventura Gran*. «L'Om» (Riudoms), 179 (1983), 20.

Article que tracta de qüestions econòmiques i socials, relacionades amb el Riudoms del s. xviii. El treball es basa en diversos llibres de Vàlies, de l'Arxiu Municipal, i de documents de l'Arxiu Arxidiocesà de Tarragona, si bé no dona referència de localització documental exacta.

E.P.

1878. SANTAMARIA I SERRA, JOSEP M.: *Riudoms en el cadastre de 1785*. «Lo floc» (Riudoms), 53 (1984), 5-7.

Buidat esquemàtic del cadastre esmentat, que aporta el nombre de veïns, distribuïts per carrers i tipologia dels habitatges, com també de les indústries existents i els caps de bestiar.

P.A.

1879. SARDÀ-POUS, MARIA-TERESA: *L'activitat teatral a La Canonja*. «Estimul. Butlletí de l'Orfeo Canongí» (La Canonja), 22 (1980), 7-8 i 23 (1980), 4-5.

Petita història de l'activitat teatral a la Canonja, des dels temps de «La Unió» o «La Furia», entitats de primers del segle xx.

E.S.

1880. SECALL I GÜELL, GABRIEL: *Aspectes socio-econòmics de la Comunitat jueva de Valls a través dels «Liber Judeorum» (1314-1329)*. «Quaderns de Vilaniu», «Miscel·lània de l'Alt Camp. Institut d'Estudis Vallencs» (Valls), 1984), 123-148.

Un *Liber Judeorum* és sempre una cosa atapeïda, reblerta de noms, de xi-fres, de termes, amb una redacció telegràfica, de vegades; quasi bé tot un seguit de minutes notariais. Fer-lo entenedor i treure'n conseqüències és necessàriament arriscat. Ens trobem, potser, al davant d'un dels treballs més perfilats de l'autor. Dels jueus vallencs i de la seva vida als segles XIII-XIV i XV en sabem prou. Ens mancava un estudi de tipus econòmic, de caràcter global, i això ha estat possible a través dels *Libri*, conservats en estat fragmentari, corresponents als anys 1314-1315, 1324 i 1328-1329. En Gabriel Secall diu d'aquest treball que és una «aproximació a la seva realitat històrica», la dels jueus de Valls, és clar; pròpiament és un retaule, una desfilarada de personatges de la jueria de la vila, amb el seu quefer diari —oficis, comerç, procures, pres-tecs, inventaris— i la seva relació amb les comunitats cristiana i sarraïna; és el batec dels membres de les tres comunitats el primer terç del segle XIV.

M.G.M.

1881. SECALL I GÜELL, GABRIEL: *Els bordells medievals de Valls i el seu món*. «Quaderns d'Història Tarraconense» (Tarragona), IV (1984), 131-135.

Es tracta d'una aportació força valuosa per a la coneixença dels dos bordells —el de l'Horta del Paborde i el del Carrer de les Fembres— al llarg dels segles XIV i XV, a Valls. Mercès a la documentació utilitzada, l'autor pot situar-los perfectament, conèixer les seves característiques, com també estudiar la

relació de la vila amb els hostalers i encarregats dels prostíbuls vallencs, sense oblidar l'impacte que llurs activitats podien tenir envers la societat local, i les disposicions de tipus econòmic donades pel Consell de la vila, fonamentat tot en un bon apèndix documental.

Les notes al text són d'una gran importància, no tan sols pel que fa al tema del treball sinó també quan als noms del lloc; això permet una millor coneixença de la toponímia local; junt amb d'altres publicacions del mateix autor ens ajuda a resseguir el plànol i el desenvolupament del Valls medieval.

M.G.M.

1882. SECALL I GÜELL, GABRIEL: *La Comunitat hebrea de Santa Coloma de Queralt (1347-1350). Aportació històrica.* «Aplec de Treballs del Centre d'Estudis de la Conca de Barberà» (Montblanc), 5 (1983), 191-221.

Els jueus colomins han estat mereixedors d'una sèrie de treballs d'investigació acurada, des de mossèn Segura i Valls, a les darreries del segle passat, fins al present d'en Gabriel Secall i Güell, l'investigador vallenc que ha escorcollat tota una munió d'arxius d'àmbit local o comarcal. Aquesta publicació cal considerar-la dins el cicle d'estudis de la comunitat hebraica de Santa Coloma, que no rectifica les anteriors però sí que esclareix i arrodoneix més d'un aspecte del món d'aquella jueria, principalment al llarg dels anys tràgics del 1347 al 1350, amb l'atac de la mortífera glànola al bell mig del període. Les institucions, el comerç, les relacions amb d'altres jueries, els oficis, la demografia, etc., troben el seu lloc adient en tres quadres molt detallats: radi d'acció del mercat colomí, relació amb els jueus d'altres llocs i caps de família jueves durant el període esmentat. El corresponent apèndix patronímic és d'un gran ajut per a l'investigador.

M.G.M.

1883. SECALL I GÜELL, GABRIEL: *La comunitat jueva de Santa Coloma de Queralt.* «La Segarra» (Santa Coloma de Queralt), 55 (1984), 16.

Estudio que recoge el emplazamiento y algunas actividades de la comunidad judía de Sta. Coloma de Queralt, desde mediados del siglo XIII hasta 1492.

A.S.

1884. SECALL I GÜELL, GABRIEL: *La medicina jueva a les comarques tarragonines*. «Gimbernat» Revista Catalana d'Història de la Medicina i de la Ciència (Aplec de treballs de les actes del Tercer Congrés d'Història de la Medicina Catalana, Lleida 1981), Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona, Vol. II; 263-280.

Es tracta d'una aportació històrica de primera mà que versa sobre l'assistència curativa a l'època medieval, el funcionament dels hospitals, les repercussions de les pestes del 1348, les ordinacions sobre l'exercici de la medicina i la contractació laboral de metges i de cirurgians hebreus per diverses universitats escampades per la geografia tarragonina.

L'autor dedica especial atenció a les activitats dels metges i cirurgians hebreus de Valls, de Tarragona, de Tortosa, de Falset, de Santa Coloma de Queralt i de Reus, entre d'altres. El fet que Valls hagués rebut l'assistència sanitària de metges jueus durant més d'una centúria, resta evidenciat per un nodrit aportament de dades dels arxius vallencs i dels arxius tarragonins.

F.X.R.

1885. SECALL I GÜELL, GABRIEL: *Els mestres i l'antic Estudi de Valls*. «Cultura» (Valls), 433 (1984), 15-16.

Es tracta d'un estudi breu sobre el món de l'ensenyament i els mestres contractats a l'antic Estudi de Valls, per la universitat local. Mitjançant unes afrontacions que assenyalen els Llibres d'Estimes, de finals de segle xv, custodiats a l'arxiu local, l'autor, intenta identificar i situar la ubicació d'aquella institució.

R.R.

1886. SECALL I GÜELL, GABRIEL: *La justícia i la societat conflictiva al Valls medieval*. «Cultura» (Valls), 428 (1984), 14-18.

L'autor presenta una breu exposició sobre l'entorn en què es mogué la societat medieval marginada, i aporta, endemés, dades de primera mà referents al Juí de Promens i les seves atribucions sobre la jurisdicció criminal. També dona notícies referent a la presó, als delinqüents i els càstigs. Finalment, de manera bastant exhaustiva, tracta de situar les Forques de la vila.

F.X.R.

1887. SECALL I GÜELL: *Notícies de la juevia de Valls, a la segona meitat del segle XIII*. «Cultura» (Valls), 426 (1984), 21-26.

Ara per ara, qui més i millor coneix els jueus vallencs és en Gabriel Secall; la seva publicació, el 1980, d'*Els jueus de Valls i la seva època*, n'és testimoni; llibre massís, curull de dades, i fonamental per l'estudi de la comunitat hebrea de la vila. El treball que ara tenim al davant és una ampliació d'un aspecte del llibre damunt citat, sobre els jueus vallencs al segle XIII; no es tracta d'una repetició sinó d'una nova aportació i puntualització d'uns fets ja coneguts o entrevistats.

M.G.M.

1888. SECALL I GÜELL, GABRIEL: *Una nova inscripció hebraica de Falset*. «Quaderns d'Història Tarraconense» (Tarragona), IV (1984), 223-225.

Secall, ens comenta les característiques principals d'una inscripció hebraica apareguda dintre del recinte urbà de Falset, i que està sotmesa a estudi; una vegada recuperada, fou ingressada al Museu de Falset i Comarca.

R.R.

1889. SOLANES I FARRÉ, JOSEP M.: *L'església de Santa Maria de Solivella. Notes sobre la seva construcció (finals del segle XVIII)*. «Miscel·lània d'Estudis Solivellencs» (Solivella), 1 (1983), 93-104.

Notícies històriques de les incidències de la construcció de la nova església (1768-1772), segons la documentació inèdita conservada a l'Arxiu Municipal i a l'Arxiu Parroquial de Solivella. Publica la «Taba» (17 gener 1769), conservada a l'Arxiu Municipal de Solivella.

J-F.C.

1890. SOLÉ I ESPELT, JAUME: *El «Molí del Senyor», dit també «Molí del Caixes». Aspectes arquitectònics i funcionals*. «Miscel·lània d'Estudis Solivellencs» (Solivella), 1 (1983), 109-124, il·lust.

Descripció de la bassa i del casal del molí, com també el seu funcionament. Aquest molí, per les restes visibles en la seva edificació, l'hem de considerar bastit a començaments del segle XIII. Completa planimetria de l'edifici del molí.

J-F.C.

1891. SORIA, MARCO A.: *El puente colgante sobre el Ebro*. «Diario Español de Tarragona» (Tarragona), 15 de agosto de 1984.

Notas históricas sobre el puente colgante del Ebro en Amposta.

A.S.

1892. SORIA, MARCO A.: *Sociedad Musical Espiga d'Or*. «Diario Español de Tarragona» (Tarragona), 15 de agosto de 1984.

Notas históricas sobre la banda «Espiga d'Or», de Deltebre.

A.S.

1893. TODA I GÜELL, EDUARD: *Història d'Escornalbou*. Edicions del Centre de Lectura (Assaig 14), Reus, 1984. 303 ps.

Reedició facsímil del volum publicat per la Societat Arqueològica de Tarragona el 1926, i que continua sent l'únic dedicat monogràficament a Escornalbou. El llibre porta un pròleg de Carles Maristany, amb una breu biografia de l'autor i on informa de les principals fonts utilitzades per Toda, per a redactar l'obra, que no surten mencionades en cap moment.

P.A.

1894. TORNÉ I GARCIA, LLUÍS: *Notes històriques rapitenques*. «Ràpita» (Sant Carles de la Ràpita), 303 (1984), 20.

Breves y sustanciosas notas históricas sobre el faro de la Banya, la aduana de la Ràpita, el *falutxo* de los carabineros, la iglesia nueva, etc., etc., todo ello referido a Sant Carles de la Ràpita.

A.S.

1895. TORRES I PALAU, JOAN: *El pantà del Brugent*. «Ressò» (El Morell), 8 (1984), 19.

Contiene notas històricas sobre el proyecto de construcción de un embalse en la cuenca del río Brugent, afluente del Francolí.

A.S.

1896. TRAVÉ I TRAVÉ, JORDI: *Fòtica solivellenca. I. El castell*. «Miscel·lània d'Estudis Solivellencs» (Solivella), 1 (1983), 105-108, 4 làms

Publica i comenta sis fotografies, sense donar el nom de l'autor i la seva procedència —sigui o no inèdita—, del castell de Solivella (1879 i 1917).

J-F.C.

1897. TRENCHS, JOSEP: *La ermita del Roser de Vilallonga del Camp: notes històriques*. «Saitabi» (València), 34 (1984), 34-54.

Anàlisi, realitzada amb fonts documentals locals i de l'Arxiu Arxidiocesà de Tarragona, sobre l'ermita de la vila camptarragonina de Vilallonga. L'autor fa un breu repàs de la tradició del rosari i l'advocació del Roser, i estudia després els orígens de la suara esmentada capella, el seu pas a ermita i la seva evolució en els segles posteriors.

Adjunta unes breus conclusions, on blasma el fet que no es coneguessin aquestes notícies abans de la restauració de l'ermita, i clou el treball amb la relació de tots els ermitans documentats, i un text relatiu al tema, extret de l'Arxiu Secret Vaticà.

El treball veu augmentat el seu interès per la quantitat de documentació inèdita aportada, fins al punt que gairebé el text manuscrit esdevé el conductor de l'article. Anotem que potser seria millor que notes històriques d'aquesta mena es donessin a conèixer en revistes d'abast tarragoní.

L.P.

1898. VALLVERDÚ I MARTÍ, RAMON: *Història del teatre masorenc*. «Sis focs» (La Masó), 3 (1982), 5-7; 2 (1982), 5-6; 4 (1983), 5-6.

Sobre la actividad teatral en el pueblo de La Masó.

A.S.

1899. VALLVERDÚ I MARTÍ, ROBERT: *La Masó i la seva lluita pel domini de les aigües*. «Sis focs» (La Masó), 6 (1983), 4-5 i 7 (1983).

Les aigües públiques de La Masó-Rourell des del 1181 quan, Alfons, rei d'Aragó, concedeix les de les séquies d'Ambargo i Gosberto al Temple, fins al 1969 en què la comunitat de regants «Riegos del Francolí» decideix cimentar la *Rescloseta*, el *Rec de l'Alzinar*, la *Quadra de Baix* i altres recs menors.

Es dona notícia de les tensions sorgides al llarg de la història amb els Ajuntaments de la Selva i Tarragona i amb el marquès de Vallgornera, com també de les que es donaren, a conseqüència de la contraposició d'interessos, entre pagesos regants i industrials moliners.

E.S.

1900. VENDRELL I ANGUERA, JOAN: *Les Muralles de Sarral*. «El Baluard» (Sarral), 7 (1984); 8 (1984); 9 (1984); 10 (1984).

Treball sobre les muralles de la vila de Sarral des de la seva construcció, per ordre de Pere III el Cerimoniós (1336-1387) fins a les escasses restes actuals.

L'article està il·lustrat amb fotografies i un plànol de la localització de les restes l'any 1942.

R.R.

1901. VENDRELL I ANGUERA, JOAN: «La primera portada d'aigua corrent a la vila» dins *Miscel·lània Sarralenca*. Ajuntament de Sarral, Sarral, 1981; 185-186.

Transcripció i comentari d'unes «Notes de Memòria» d'Antoni Anguera i Esqué, pagès de Sarral, on s'explica la decisió dels sarralencs de portar canalitzada l'aigua de les fonts del Mica, i de Xe a llur vila. El fet s'esdevingué l'any 1872.

S-J.R.

1902. VENTURA I SOLÉ, DANIEL: *L'època de la Guerra dels Segadors a Sarral*. «El Baluard» (Sarral), 2 (1983), 4-5.

Mitjançant una carta de l'època, escrita pel sarralenc Antoni Potau, l'autor fa un resum de les circumstàncies que afectaren Sarral durant la Guerra dels Segadors.

R.R.

1903. VERNET, JOAN MARIA: *La proclamació de la constitució de 1820 a la Selva*. «Papers» (la Selva del Camp), 15 (1984), 42-43.

Breu notícia sobre el ressò, a la Selva, del pronunciament de Riego, amb la transcripció parcial de l'acta de la jura de la constitució del 1812, el 16 de març del 1820.

P.A.

1904. VIDAL, MAGDA: *Esglésies de Vilalba (I)*. «Butlletí del Centre d'Estudis de la Terra Alta» (Gandesa), 5 (1984), 16-17.

Notes històriques sobre l'església de la Mare de Déu de Gràcia, de Vilalba dels Arcs (Terra Alta).

E.S.

1905. VIDAL I FONT, JOAQUIM: *L'arribada del futbol a Gandesa*. «Diario Español de Tarragona» (Tarragona), 5 setembre 1984.

Sobre els inicis del joc del futbol a Gandesa, institucionalitzat l'any 1921 amb el «Sport Club Gandesa».

E.S.

1906. VILANOVA, RAUL: *Avui visitem a... Josep Canadell i Rangés*. «Estimul» (La Canonja), 48 (1983).

Records dels anys 30 de l'alcalde de la Canonja d'aquella època: el Sr. Canadell que nasqué al poble l'any 1896.

E.S.

HISTÒRIA POLÍTICA I MILITAR

1907. ANGUERA, PERE: *El 6 d'octubre a Taragona*. «Diario Español de Tarragona» (Tarragona), 6 d'octubre de 1984.

Sobre els incidents del 6 d'octubre de 1934 a Tarragona, Reus i Valls. Proporciona informació sobre el nombre d'empresonats a conseqüència dels fets.

E.S.

1908. ARIENZO, LUISA D': *San Saturnino di Cagliari e l'ordine militar di San Giorgio de Alfama*. «Anuario de Estudios Medievales» (Barcelona) (Actas del Congreso Internacional Hispano-portugués sobre «las Ordenes Militares en la península durante la Edad Media»), XI (1981 [1983]), 823-852.

Estudi de la participació a la conquesta de l'illa de Sardenya de l'orde militar de S. Jordi d'Alfama, i de les propietats aconseguides com a pagament d'aquesta ajuda. Publica 19 documents conservats a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (1328-1388).

J-F.C.

1909. BIARNÉS D'ASCÓ, C.: *Història de la Comanda d'Ascó*. «La Veu de Flix» (Flix), 59 (1984).

Notas históricas sobre la encomienda de Ascó.

A.S.

1910. MILLAN, LLUÍS: *El desembarc del general Ortega a La Ràpita*. «Ràpita» (Sant Carles de la Ràpita), 299 (1984), 16-17.

Notes històriques sobre el desembarc del general Ortega al port dels Alfacs l'any 1860 (abril). L'autor ha consultat documents de l'època, de caire local.

E.S.

1911. MILLAN, LL.: *De la vida a la Mar de l'Ebre. Del servei de l'Armada*. «Amposta», 265 (1984), 15.

Sobre el servici militar en la Armada de los jóvenes pescadores del Montsià. Referencias a la Matricula marítima.

E.S.

1912. PALAU I RAFECAS, SALVADOR: *Guerra del Francès*. «La Segarra» (Santa Coloma de Queralt), 57 (1984), 14.

Relació de víctimes de la guerra del Francès (1808-1813), naturals de Sta. Coloma de Queralt o enterrats en aquella vila. Hi consta la data, el nom, la graduació dins l'exèrcit i la procedència.

A.S.

1913. TRENCHS, JOSÉ: *Benedicto XII y las órdenes militares hispanas. Regesta de los textos papales*. «Anuario de Estudios Medievales» (Barcelona) (Actas del Congreso Internacional hispano-portugués sobre las órdenes militares en la península durante la Edad Media»), XI (1981 [1983]), 139-150.

Regesta de 52 documents conservats a l'Arxiu Secret del Vaticà. Un d'ells, dirigit als abats de Poblet i Santes Creus (1336), fa referència a l'orde d'Alcántara; i dotze, són relacionats amb el pleit entre la ciutat de Tortosa i Sanç d'Aragó, de l'orde de l'Hospital i castellà d'Amposta (1338-1340).

J-F.C.

INSTITUCIONS

1914. ANÒNIM: *Noces d'argent de la Societat Cooperativa Agrícola i Caixa Rural de Vandellós*. «Unión» (Reus), 264 (1984), 10-13.

Història periodística, però amb força informació puntual sobre l'economia i vida social de l'entitat, amb motiu del seu cinquantenari.

P.A.

1915. CORTS I SALVAT, JOAN-RAMON - CARRION I CUBELLS, JOAN JOSEP: *Notes sobre el reglament del Sindicat Agrícola*. «Lo foc» (Riudoms), 56 (1984), 8-9.

Breu notícia sobre el reglament de la societat aprovat el 1915, amb la transcripció dels textos claus i dels noms dels components de la junta directiva.

P.A.

1916. NOGUERA ARROM, JUANA: *La Escuela Normal de Tarragona (1843-1931)*. *Cien años de la vida de una Escuela Normal*. Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona. Barcelona, 1984.

Història de les Escoles Normals de Tarragona des de la fundació de l'Escola Normal de Mestres l'any 1843 fins al 1931. El treball comprèn una introducció històrica general i capítols dedicats a tractar les diferents etapes de la vida d'ambdues escoles; aquestes etapes són, pel que fa a la masculina, del 1843 al 1849, del 1859 al 1868, del 1868 al 1902 i del 1913 al 1930; mentre que les de la femenina van del 1862 al 1902 i del 1913 al 1930. La Dra. Noguera té cura de presentar les Escoles com a focus culturals de la ciutat, descriu les circumstàncies polítiques i socials que els donaren vida o les paralitzaren i dóna a conèixer, tot destacant-ne les personalitats més remarcables, el professorat que les féu funcionar.

S-J.R.

Í N D E X S

ÍNDIX D'AUTORS RESSENYATS *

- ADEL I GISPERT, J. A., 1760.
 ADSERÀ MARTORELL, JOSÉ, 1761.
 AGUADÉ I SORDÉ, JAUME, 1736.
 ALTADILL I FRISACH, J., 1523.
 AMORÓS, XAVIER, 1762.
 ANGUERA, PERE, 1524, 1525, 1526, 1616,
 1617, 1637, 1638, 1639, 1640, 1641,
 1763, 1907.
 ARASA ACCENSI, ENRIQUE, 1537, 1538.
 ARIENZO, LUISA D', 1908.
 ARNALL I JUAN, M. JOSEPA, 1718, 1719,
 1720.
 ARNAVAT CARBALLIDO, ALBERT, 1642.
 AUBÀ I PALLARÉS, F., 1669.
 BABOT I BOIXEDA, CARLES, 1670, 1734.
 BAIGES JARDÍ, J., 1719, 1720.
 BALADA, RAFAEL, 1539.
 BALLART I MARSOL, CONCEPCIÓ, 1643.
 BALLART I MARSOL, EUGÈNIA M., 1768.
 BANÚS I VALLVERDÚ, LLUÍS, 1671.
 BARBERÀ, R., 1769.
 BARDÉS HUGUET, JOSEP M., 1738.
 BARGALLÓ VALLS, JOSEP, 1540.
 BASSEGODA I NONELL, JOAN, 1770, 1771.
 BATALLA I RIBÉ, JOSEP, 1772.
 BEL, AGUSTÍ, 1618.
 BELTRAN, LLIC, 1541, 1542.
 BERNARDO I ARROYO, M., 1543.
 BERTOMEU I MERCÈ, JOSEP, 1544.
 BIARNÉS D'ASCÓ, C., 1909.
 BLANCH, F., 1693.
 BLASCO, EMILIO-J., 1773.
 BLASI I VELLESPINOSA, F., 1774.
 BLADÉ I DESUMVILA, A., 1545.
 BOFARULL I MALAPEIRA, ROBERT, 1546,
 1619, 1775, 1776.
 BOFARULL I TERRADES, MANUEL, 1778.
 BONET I BALTÀ, JOAN, 1547.
 BONET I PUNSODA, LLUÍS, 1548, 1672.
 BORONAT I RIMBAU, ALBERT, 1673.
 BORT I SANCHO, JACINT, 1549, 1674, 1675,
 1779.
 BOVER, JAUME, 1722.
 BOYER, ANTONI, 1851.
 BOYER I GRIÑÓ, JOSEFA, 1676.
 BRESK, HENRI, 1644.
 CABESTANY I FORT, JOAN-F., 1739.
 CABRÉ, DOLORES, 1740.
 CAMPANALS I FOZ, JOSEP, 1677.
 CAPDEVILA I MIQUEL, TOMÀS, 1780, 1781.
 CARBÓ, S., 1816.
 CARBONELL, M.ª JOSÉ, 1723.
 CARBONELL BORJA, M. JOSÉ, 1741, 1742.
 CARLES, PACO, 1743, 1782.
 CARNICER I TORRENT, JOAN, 1678, 1783.
 CARRERA PLANAS, J., 1550.
 CARRERAS, JOSEP M., 1551.
 CARRION I CUBELLS, J. J., 1735, 1915.
 CASAS I ESTEVE, R., 1543.
 CASTELLÀ TORTA, AGUSTÍN, 1784, 1785.
 CASTILLO, PEPITA, 1552.
 CAVALLÉ I BUSQUETS, JOAN, 1620, 1786.
 CEBÀ, 1787.
 COLL, JAUME, 1788.

* El número fa referència a la resenya i no a la pàgina.

- COMAS I PIÉ, JOSEP, 1632.
 CORTIELLA I ODENA, FRANCESC, 1724, 1789.
 CRISTIÀ, LL., 1790.
 CORTS I SALVAT, J. R., 1735, 1915.
 COSTAS I JOVÉ, FRANCESC, 1553, 1621.
 COSTES, ANTONI, 1679.
 CROS I CABRÉ, JOSEP, 1680, 1792.
 CUBELLS LLORENS, JOSEFINA, 1793.
 CUGAT, P., 1622.
 CURTO HOMEDES, ALBERT, 1745.
 DIEGO, NATIVIDAD DE, 1725.
 DOMINGO I BASORA, JOAN BAPTISTA, 1645.
 DOMINGO I GISPERT, M. ISABEL, 1628.
 DUCH I PLANA, MONTSERRAT, 1646.
 ESPAÑOL I BERTRAN, FRANCESCA, 1795, 1796.
 ESPINALT, CARLES M., 1554.
 ESPINAS, RAFAEL, 1797.
 FÀBREGA GRAU, ÀNGEL, 1573.
 FARNOS, J., 1681, 1798.
 FAULÍ, JOSEP, 1555.
 FERNÁNDEZ, ROBERT, 1556.
 FERRANDO, PERE, 1682, 1683.
 FERRANDO, SALVADOR, 1799.
 FERRÉ, JOSEP, 1684.
 FERRER I BOSCH, M. ANTÒNIA, 1746, 1800.
 FERRER CELMA, FRANCESC, 1801.
 FERRER I MALLOL, MARIA-TERESA, 1648.
 FLORÉS SALLÉS, CÀNDIDO, 1747.
 FULLAT, OCTAVI, 1802.
 FUMADÓ FORNÓS, JUAN, 1685.
 GARCÍA I SANZ, ARCADÍ, 1648.
 GARCÍA SEGARRA, FRANCISCO DE A., 1686, 1687, 1688, 1689, 1690.
 GAVALDÀ I TORRENTS, ANTONI, 1726.
 GILS I MATEU, JAUME, 1803.
 GLICK, T. F., 1730, 1731.
 GÓMEZ, VITO-TOMÁS, 1748.
 GORT, E., 1691, 1804, 1805, 1806, 1807, 1808.
 GRAU I FOLCH, J.-J., 1557, 1649.
 GRAU-SERENA, 1558.
 GUIRADO, FRANCESC, 1559.
 GUITARTE IZQUIERDO, VIDAL, 1727.
 IGLÉSIES FORT, JOSEP, 1728, 1809.
 INGLÉS I RAPECAS, JOSEP M., 1692.
 JACOB CALVO, JUAN, 1749.
 JANINI, JOSÉ, 1623.
 JORDÀ FERNANDEZ, ANTONI, 1560, 1729.
 JORDÀ OLIVES, MERCEDES, 1749.
 JOVÉ I HORTONEDA, FERRAN, 1814.
 LOCILES, M., 1693.
 LÓPEZ ALBIOL, MARIUS, 1562.
 LÓPEZ I ALEMANY, MARIUS, 1815.
 LÓPEZ PIÑERO, J. M., 1730, 1731.
 LOZANO I DIAZ, ROSER, 1817.
 LLEIXÀ, EMILIO, 1563.
 LLOMBART, Mª T., 1816.
 LLOP, JOSEP, 1758.
 MANENT, ALBERT, 1564, 1565, 1566.
 MAÑAS MARTÍNEZ, JOSÉ, 1567.
 MARISTANY I TIÓ, CARLES, 1651.
 MARTÍ I BONET, JOSEP M., 1694, 1750.
 MARTÍ I MARTÍ, CARLES, 1568.
 MARTÍNEZ SHAW, CARLES, 1652.
 MAS I MORILLAS, M. CARME, 1695.
 MASDEU I GUITERT, JOAQUIM M., 1818, 1819.
 MASSIP I FONOLLOSA, JESÚS, 1624.
 MASSÓ, JAUME, 1820, 1821, 1822, 1823, 1824, 1825.
 MERCÈ, JOSEP, 1826.
 MEZQUIDA I GENÉ, LLUÍS M., 1827.
 MILÀ I CIURANA, J., 1828.
 MILLAN, LLUÍS, 1569, 1653, 1696, 1697, 1698, 1699, 1700, 1829, 1910, 1911.
 MIQUEL I MACAYA, JOSEP, 1570.
 MIQUEL I MASCORT, F., 1750.
 MIRALLES, J., 1830.
 MIRÓ, J.-M., 1629.
 MIRÓ, MARIA MERCÈ, 1571.
 MOLAS I PADRENY, MANUEL, 1832, 1833.
 MONCLÚS ALEMANY, JOSEP, 1572.
 MONNER, A., 1701.
 MORALES ROCA, FRANCISCO JOSÉ, 1574, 1575.
 MORANT I CLANXET, JORDI, 1576, 1702, 1703, 1704, 1705, 1706, 1707, 1732, 1751, 1752, 1834, 1835, 1836.
 MORELL I JANSÀ, ANTONI, 1837.
 MORET, XAVIER, 1577.
 MOREU-REY, ENRIC, 1838.
 MULLER Y DE ABADAL, JOSEP M. DE, 1578.
 MUÑOZ, PERE, 1839.

MONCUNILL I CIRAC, LLUÍS M., 1579.
 NADAL I COMPANYY, R., 1580.
 NAVARRO BROTONS, V., 1730, 1731.
 NAVARRO I MIRALLES, LLUÍS J., 1841, 1842.
 NIQUI I PUGVERT, L., 1750.
 NOGUERA ARROM, JUANA, 1916.
 NOGUERA I SALORT, JUAN, 1840.
 NOGUÉS, MONTSE, 1581.
 NÚÑEZ ENCABO, MANUEL, 1582.
 OLESTI TRILLA, JOSEP, 1843.
 OLIVÉ I OLLÉ, FRANCESC, 1844, 1845.
 PAGAROLAS I SABATÉ, LAUREA, 1846, 1847,
 1848.
 PAHISSA I URGELL, JOSEP, 1849.
 PALAU I RAFECAS, SALVADOR, 1850, 1912.
 PALLARÈS, AMADEU, 1851.
 PASCUAL, RAMIRO, 1852.
 PASCUAL I DOMÈNECH, PERE, 1654.
 PEDRET, R., 1853.
 PEREA I SIMÓN, EUGENI, 1655, 1708, 1753,
 1854.
 PLA, JOSEP, 1583, 1584, 1585, 1585 bis.
 PONS I CASAS, ANTONI, 1709.
 PONT, JOSEP, 1586.
 PORTA I BALANYÀ, JOSEP M^a, 1855.
 PORTELA MARCO, E., 1730, 1731.
 POTAU, JOAN, 1710.
 POTAU I FARRÉ, JOAN, 1856.
 PUIG I FERRETER, JOAN, 1587.
 QUERALT, J. M., 1588, 1857.
 QUINTANA I MARÍ, ANTONI, 1589.
 RAMÍREZ I BALLESTÉ, ANTONI, 1858.
 RAMON I VINYES, SALVADOR, 1711, 1859.
 RECASENS I COMES, J. M., 1656.
 RIBA I MESTRES, FRANCESC, 1860.
 RIBES MONTANÉ, PEDRO, 1754.
 RIUS, D., 1629.
 ROBERT, MARCEL·LÍ, 1861.
 ROCA I GRAN, JOSEP, 1862.
 ROIG, FRANCESC, 1590, 1733, 1863, 1864.
 ROJOR, 1591, 1865.
 ROURE I AULINAS, LLUÍS, 1657.
 ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR·J., 1658, 1673,
 1755, 1866.
 RUART I GÜIXENS, JAUME, 1630, 1867,
 1868, 1869, 1870, 1871, 1872.
 SABATÉ I BOSCH, JOSEP M., 1631.
 SABATÉ I ELIAS, JOSEP, 1712.
 SALAS, RICARD, 1592.
 SALES DE BOHIGAS, NÚRIA, 1659, 1873.
 SALVADOR VENTURA, J., 1853.
 SÁNCHEZ, E., 1593.
 SÁNCHEZ I CERVELLÓ, JOSEP, 1713.
 SÁNCHEZ MARTÍNEZ, MANUEL, 1660.
 SANROMÀ I NICOLAU, J., 1874.
 SANS I TRAVÉ, JOSEP M., 1875, 1876.
 SANTAMARIA I SERRA, JOSEP M., 1877,
 1878.
 SARDÀ-POUS, MARIA TERESA, 1879.
 SECALL I GÜELL, GABRIEL, 1661, 1662,
 1714, 1880, 1881, 1882, 1883, 1884,
 1885, 1886, 1887, 1888.
 SEGARRA, IGNACIO, 1594.
 SIERCO, ELENA, 1556.
 SIMÓN TARRÉS, ANTONI, 1663.
 SOBREQUÉS I CALLICÓ, JAUME, 1595.
 SOLANES I FARRÉ, JOSEP M., 1889.
 SOLÉ I ESPELT, JAUME, 1890.
 SOLER ALVAREZ, ELISEU-ANTONI, 1596,
 1597.
 SORIA, MARCO A., 1891, 1892.
 TARRAGONA, J. M., 1598.
 TELLECHEA IDIGORAS, J. IGNACIO, 1756.
 TODA I GÜELL, EDUARD, 1839.
 TORNÉ I GARCIA, LLUÍS, 1894.
 TORRES, JAUME, 1757.
 TORRES I PALAU, JOAN, 1895.
 TORRES I SABATÉ, JOAN-ANDREU, 1695.
 TRAVÉ I TRAVÉ, JORDI, 1896.
 TRENCHS, JOSEP, 1897, 1913.
 TRILLA, JORDI, 1715.
 ULLOA, LUIS, 1758.
 UBACH I SOLER, TOMÀS M., 1664.
 VALLVERDÚ I MARTÍ, RAMON, 1898, 1899.
 VECIANA, LLUÍS, 1665.
 VENDRELL I ANGUERA, JOAN, 1833, 1900,
 1901.
 VENTURA I SOLÉ, DANIEL, 1599, 1902.
 VERNET BORRÀS, JOAN M., 1818, 1903.
 VIDAL, MAGDA, 1904.
 VIDAL, RODRIGO, 1625.
 VIDAL I FONT, JOAQUIM, 1600, 1601, 1626,
 1905.
 VILANOVA, RAUL, 1602, 1906.
 VIRGILI FERRER, ANTONI, 1603.
 VIVES I VIVES, PILAR, 1632.

ÍNDEX DE LLOCS *

- Abella, 1575.
Aiguamúrcia, 1615.
Alacant, 1607, 1815.
Albà, 1750.
Albalate de Cinca, 1604.
Albarrací, 1612, 1614.
Albinyana, 1615, 1778.
Albiol, l', 1615.
Alcalà de Henares, 1635.
Alcanar, 1549, 1615, 1618, 1674, 1675, 1684, 1779, 1788, 1829.
Alcanyís, 1604, 1605, 1607, 1609, 1613.
Alcover, 1615, 1662, 1663, 1716, 1759, 1786.
Aldea, l', 1647.
Aldover, 1615.
Aleixar, l', 1615, 1662.
Alexandria, 1604.
Alfacs, els, 1575, 1612, 1648.
Alfara dels Ports, 1615.
Alforja, 1615, 1627, 1662, 1666, 1802.
Algars, 1608.
Alguer, l', 1615.
Almazora, 1604.
Almenara Alta, 1574.
Almoster, 1615.
Alt Camp, 1615, 1638, 1639, 1744, 1880.
Altafulla, 1527, 1556, 1596, 1615, 1673, 1677, 1712, 1730, 1783, 1840, 1858.
Amèrica, 1532, 1659.
Ametlla de Mar, l', 1615, 1797.
Amposta, 1531, 1537, 1538, 1543, 1552, 1557, 1562, 1592, 1606, 1607, 1612, 1615, 1629, 1649, 1679, 1696, 1697, 1815, 1831, 1891, 1911, 1913.
Amsterdam, 1606.
Andorra, 1615.
Aragó, 1604, 1606, 1607, 1608, 1610, 1612, 1614, 1720, 1749.
Arboç, l', 1610, 1615, 1662, 1750.
Arbolí, 1615.
Argentera, l', 1615, 1666.
Arnes, 1608, 1678.
Ascó, 1604, 1606, 1607, 1615, 1648, 1909.
Bages, 1615.
Baix Camp, 1615, 1620, 1627, 1634, 1637, 1651, 1691, 1744, 1802, 1804, 1805, 1846, 1848.
Baix Ebre, 1615, 1622, 1801, 1831.
Baix Penedès, 1615.
Blancafort, 1876.
Banyeres del Penedès, 1615, 1750.
Baix Penedès, 1546, 1615.
Baix Vinalopó, 1615.
Barbastre, 1612.
Barberà de la Conca, 1615, 1631.
Barcelona, 1533, 1534, 1540, 1542, 1543, 1546, 1547, 1548, 1550, 1554, 1555, 1556, 1561, 1564, 1565, 1567, 1573, 1574, 1575, 1577, 1578, 1583, 1584, 1585, 1589, 1592, 1595, 1607, 1608,

* El número fa referència a la resenya i no a la pàgina.

1609, 1611, 1612, 1615, 1617, 1623,
 1626, 1644, 1648, 1659, 1660, 1664,
 1670, 1672, 1686, 1694, 1709, 1710,
 1711, 1716, 1717, 1720, 1721, 1722,
 1728, 1730, 1731, 1734, 1738, 1739,
 1745, 1750, 1756, 1760, 1796, 1797,
 1801, 1802, 1875, 1908, 1913, 1916.
 Barenys, 1729.
 Batea, 1615.
 Bellmunt del Priorat, 1615.
 Beceit, 1605, 1608.
 Bellvei del Penedès, 1615, 1750.
 Benifallet, 1581, 1614 bis, 1615, 1715,
 1853.
 Benifassà, 1647.
 Benissanet, 1615.
 Bisbal de Falset, la, 1615.
 Bisbal del Penedès, la, 1615, 1750, 1778.
 Blancafort, 1615.
 Bonastre, 1615, 1750.
 Borges del Camp, Les, 1615, 1814.
 Bot, 1558.
 Botarell, 1615, 1862.
 Bràfim, 1615.
 Brea, 1605.
 Broto, 1611.
 Brugent, 1895.
 Burdeus, 1613, 1636.
 Burgans, els, 1614 bis.
 Cabassers, 1612, 1615, 1730.
 Cabra del Camp, 1615, 1662.
 Cadis, 1731.
 Caesaraugusta, 1614 bis.
 Calaceit, 1605, 1609, 1614 bis.
 Calaf, 1607.
 Calafell, 1615, 1750, 1778, 1797, 1849.
 Calahorra, 1608.
 Camarles, 1615, 1648.
 Cambrils, 1556, 1571, 1615, 1627, 1648,
 1666, 1731, 1744, 1797, 1834.
 Camp de Tarragona, 1546, 1609, 1615,
 1635, 1652, 1656, 1661, 1718, 1728,
 1786, 1830, 1838, 1841.
 Canonja, la, 1543, 1546, 1590, 1591,
 1602, 1615, 1619, 1733, 1758, 1767,
 1775, 1776, 1803, 1861, 1863, 1864,
 1865, 1879, 1906.
 Capçanes, 1615.
 Casbas, 1612.
 Casp, 1608, 1613.
 Castella, 1608, 1614 bis.
 Castelló de la Plana, 1607, 1742.
 Castellvell del Camp, 1615, 1645.
 Catalunya, 1539, 1543, 1575, 1586, 1596,
 1606, 1607, 1613, 1614, 1615, 1637,
 1659, 1728, 1750, 1760, 1796, 1830,
 1844, 1873.
 Catllar, el, 1615, 1666, 1841.
 Cava, la, 1615, 1765.
 Cervera, 1599, 1614.
 Ceuta, 1604.
 Ciutadilla, 1575.
 Ciutat de Mallorca, 1657, 1717, 1722.
 Clarà, 1556.
 Conca de Barberà, 1609, 1638, 1640,
 1661, 1882.
 Conesa, 1663.
 Colldejou, 1615.
 Coma-ruga, 1615.
 Conca de Barberà, 1615, 1744.
 Concepció, 1613.
 Constantí, 1615, 1755.
 Copenhaguen, 1747.
 Corbera de Terra Alta, 1535, 1615, 1731.
 Cornudella de Montsant, 1615.
 Creixell, 1556, 1615, 1673.
 Cuba, 1549, 1868.
 Cunit, 1615, 1750.
 Daroca, 1614 bis.
 Deltebre, 1544, 1615, 1765, 1826, 1892.
 Dènia, 1574.
 Duesaigües, 1615.
 Ebre, 1606, 1607, 1609, 1611, 1612, 1613,
 1614, 1614 bis, 1622, 1697, 1699, 1713,
 1785, 1797, 1829, 1891, 1911.
 Eivissa, 1604.
 Elx, 1615.
 Emprius, els, 1729.
 Empúries, 1613.
 Èpila, 1612.
 Escaladei, 1612, 1614 bis, 1655.
 Escatrón, 1608.
 Escornalbou, 1893.
 Espluga de Francolí, l', 1558, 1615, 1662.
 Faiò, 1615.
 Falset, 1610, 1884, 1888.

Fatarella, la, 1615.
 Febró, la, 1615.
 Figuera de Falset, 1615.
 Figuerola del Camp, 1615.
 Filipines, 1549, 1612, 1868.
 Flix, 1574, 1604, 1607, 1608, 1615, 1713,
 1839, 1909.
 Fontcaldes, 1615.
 Forés, 1615.
 Fornells, 1574.
 Fraga, 1613.
 Francolí, 1899.
 França, 1607.
 Freginals, 1615.
 Gandesa, 1523, 1539, 1543, 1558, 1571,
 1600, 1601, 1604, 1605, 1615, 1626,
 1669, 1678, 1693, 1701, 1816, 1904,
 1905.
 Garcia, 1615.
 Garidells, els, 1615.
 Garriga, la, 1615.
 Ginestar d'Ebre, 1615.
 Girona, 1559, 1612, 1717.
 Godall, 1615.
 Granada, 1604.
 Gratallops, 1615.
 Guiamets, 1607.
 Guiamons, 1663.
 Guimerà, 1574, 1575.
 Guissona, 1615.
 Horta de Sant Joan, 1523, 1604, 1608,
 1615, 1648, 1816.
 Hospitalet de l'Infant, l', 1797.
 Hoz de la Vieja, la, 1612.
 Ilerda, 1614 bis.
 Índia, 1612.
 Irlés, 1575.
 Itàlia, 1756.
 Jaca, 1607, 1612.
 Jesús i Maria, 1615.
 Lleida, 1535, 1664, 1815, 1884.
 Llenguadoc, 1607.
 Lloà, 1615.
 Llorac, 1615.
 Llorenç del Penedès, 1615.
 Madrid, 1567, 1574, 1575, 1605, 1607,
 1608, 1611, 1612, 1633, 1655, 1717,
 1725, 1727, 1747, 1747, 1749, 1753,
 1876.
 Maella, 1609.
 Mallorca, 1657.
 Mangons, els, 1793.
 Manzanal del Puerto, 1611.
 Margalef del Montsant, 1574, 1615.
 Marmellar, 1750.
 Marroc, 1530.
 Mas de Barberans, 1615.
 Masdenverge, 1615.
 Masllorenç, 1615.
 Masó, la, 1615, 1671, 1898.
 Maspujols, 1615, 1794.
 Masroig, el, 1615.
 Mata de los Olmos, la, 1614.
 Mediterrània, 1565.
 Mequinensa, 1607, 1608, 1614.
 Milà, el, 1615.
 Miravet, 1607, 1615.
 Molar, el, 1615.
 Mollet del Vallès, 1615.
 Monestir de Pedra, 1612, 1613.
 Monestir de Poblet, 1534, 1604, 1612,
 1613, 1615, 1724, 1725, 1739, 1873,
 1875, 1876, 1913.
 Monestir de Veruela, 1614 bis.
 Monreal del Campo, 1614 bis.
 Montblanc, 1526, 1574, 1610, 1615, 1635,
 1640, 1648, 1663, 1666, 1717, 1725,
 1744, 1760, 1789, 1855, 1882.
 Montbrió de la Marca, 1832.
 Montbrió del Camp, 1615, 1652, 1666.
 Montesa, 1575, 1612.
 Montferri, 1615.
 Montmell, el, 1615, 1750.
 Montpeller, 1560.
 Mont-ral, 1615.
 Mont-roig del Camp, 1605, 1615, 1666,
 1860.
 Montsant, 1546.
 Montserrat, 1545, 1547, 1656.
 Montsià, el, 1615, 1831.
 Monzalbarba, 1612.
 Móra d'Ebre, 1594, 1609, 1615.
 Móra la Nova, 1615.
 Morell, el, 1588, 1615, 1644, 1656, 1666,
 1757, 1769, 1795, 1857, 1874, 1895.

Morella, 1531.
 Morera de Montsant, la, 1615, 1809.
 Muntanyes de Prades, 1546.
 Narbona, 1607.
 Navarra, 1614 bis.
 Navars, 1615.
 Noguera, la, 1815.
 Nola, 1613.
 Nou de Gaià, la, 1556, 1615, 1673.
 Nulles, 1615.
 Octogesà, 1609, 1612.
 Osca, 1549, 1604, 1607, 1609, 1611, 1612,
 1613, 1614, 1614 bis.
 Osona, 1615.
 País Valencià, 1815.
 Palerm, 1644, 1719, 1720, 1724, 1725,
 1740, 1793.
 Pallaresos, els, 1615.
 Palma d'Ebre, la, 1615.
 Pamplona, 1598.
 Paralejos, 1613.
 París, 1749.
 Paüls dels Ports, 1615.
 Penedès, 1652, 1661, 1728.
 Perafort, 1615.
 Perelló, el, 1615, 1676, 1851.
 Perpinyà, 1574, 1575, 1604.
 Picamoixons, 1789.
 Piedra Vieja, 1613.
 Piles de Gaià, 1615.
 Pinell de Brai, el, 1615.
 Pira, 1615.
 Pirineu, 1614 bis.
 Pla de Cabra, el, 1615, 1662, 1663.
 Planeta, la, 1615.
 Pobla de Mafumet, la, 1615, 1874.
 Pobla de Montornès, la, 1673, 1836.
 Poboleda, 1614, 1615.
 Poleñino, 1604.
 Pont d'Armentera, 1615.
 Pontils, 1663.
 Porrera, 1615.
 Port Fangós, 1720.
 Ports de Beceit, 1539.
 Pradell, el, 1574, 1755.
 Prades, 1610, 1611, 1613, 1615, 1662,
 1799.
 Prat de Compte, 1558, 1615.
 Pratedip, 1615.
 Prats de Molló, 1568.
 Preixans, 1575.
 Preixens, 1574.
 Priorat, el, 1546, 1615.
 Puigpelat, 1615.
 Puiginyós, 1750.
 Puebla de Albornón, la, 1613.
 Querol, 1615.
 Rasquera, 1614 bis, 1615, 1621, 1798,
 1852.
 Renau, 1571, 1575, 1615.
 Reus, 1524, 1525, 1543, 1556, 1587, 1604,
 1605, 1607, 1609, 1614, 1615, 1617,
 1620, 1627, 1628, 1635, 1636, 1637,
 1638, 1642, 1645, 1648, 1651, 1652,
 1655, 1662, 1663, 1664, 1691, 1729,
 1730, 1731, 1780, 1799, 1804, 1805,
 1806, 1807, 1808, 1811, 1813, 1818,
 1820, 1821, 1822, 1823, 1824, 1825,
 1836, 1843, 1846, 1848, 1860, 1874,
 1884, 1893, 1907, 1914.
 Riba, la, 1609, 1615, 1662, 1737, 1789.
 Riba-roja d'Ebre, 1604, 1607, 1608.
 Ribera d'Ebre, 1615.
 Riera de Gaià, la, 1615, 1666, 1673.
 Riudecanyes, 1627, 1651.
 Riudecols, 1575, 1627.
 Riudoms, 1567, 1568, 1603, 1616, 1627,
 1628, 1634, 1652, 1666, 1680, 1708,
 1735, 1753, 1763, 1780, 1791, 1792,
 1806, 1825, 1854, 1877, 1878, 1915.
 Rocafort de Montagut, 1574.
 Rocafort de Queralt, 1615, 1663.
 Rocallaura, 1876.
 Roda de Berà, 1608, 1615, 1836.
 Rodonyà, 1615.
 Roma, 1605, 1613, 1741, 1742, 1754.
 Roquetes, 1572, 1615, 1622, 1731, 1801.
 Rourell, 1899.
 Sabadell, 1744.
 Sahara, 1530.
 Sala, la, 1793.
 Salomó, 1571, 1615, 1750.
 Salou, 1648.
 San Juan de Puerto Rico, 1615.
 Sant Carles de la Ràpita, 1529, 1533,
 1541, 1542, 1552, 1557, 1562, 1563,

1569, 1593, 1598, 1605, 1608, 1609,
 1612, 1615, 1653, 1698, 1699, 1700,
 1743, 1766, 1782, 1784, 1785, 1797,
 1894, 1910.
 Sant Jaume dels Domenys, 1750.
 Sant Jaume d'Enveja, 1528, 1615, 1685.
 Sant Jordi d'Alfama, 1610, 1612, 1908.
 Sant Magi de la Brufaganya, 1705.
 Sant Romà, 1575.
 Sant Vicenç de Calders, 1664, 1750.
 Santa Bàrbara, 1615.
 Santa Cecília de Terradas, 1605.
 Santa Coloma de Queralt, 1551, 1575,
 1610, 1615, 1658, 1662, 1667, 1716,
 1717, 1728, 1787, 1812, 1850, 1882,
 1883, 1884, 1912.
 Santa Maria de Valldoncella, 1571.
 Santa Oliva, 1615, 1750.
 Santa Perpètua de Gaià, 1615.
 Santander, 1604.
 Santes Creus, 1615, 1717, 1720, 1724,
 1845, 1913.
 Santo Domingo de la Calzada, 1608.
 Saragossa, 1549, 1604, 1605, 1606, 1607,
 1608, 1609, 1610, 1611, 1612, 1613,
 1614, 1614 bis.
 Sardenya, 1908.
 Sarral, 1532, 1565, 1599, 1615, 1662,
 1832, 1833, 1837, 1856, 1900, 1901,
 1902.
 Secuita, la, 1615.
 Segarra, 1615, 1728.
 Segur, 1571.
 Selma, 1750.
 Selva del Camp, la, 1615, 1652, 1662,
 1663, 1717, 1762, 1770, 1790, 1818,
 1819, 1828, 1830, 1899, 1903.
 Senan, 1615.
 Sénia, la, 1563, 1615, 1625.
 Serra, la, 1755.
 Seu d'Urgell, la, 1615.
 Sicília, 1644, 1740.
 Sitges, 1556.
 Sogorb, 1614.
 Solivella, 1615, 1643, 1663, 1768, 1845,
 1859, 1875, 1876, 1889, 1890, 1896.
 Tallat, el, 1875.
 Tamarit, 1648, 1662, 1840.
 Tarazona, 1609, 1612.
 Tàrraco, 1614 bis, 1866.
 Tarragona, 1527, 1543, 1536, 1545, 1547,
 1556, 1559, 1560, 1567, 1574, 1575,
 1576, 1580, 1586, 1589, 1590, 1594,
 1597, 1604, 1605, 1606, 1607, 1608,
 1609, 1610, 1611, 1612, 1613, 1614,
 1614 bis, 1615, 1631, 1633, 1635, 1636,
 1637, 1641, 1646, 1648, 1658, 1662,
 1663, 1664, 1666, 1672, 1686, 1687,
 1688, 1689, 1690, 1692, 1695, 1702,
 1703, 1704, 1705, 1706, 1707, 1711,
 1716, 1717, 1718, 1722, 1724, 1726,
 1729, 1730, 1731, 1732, 1733, 1736,
 1740, 1746, 1748, 1749, 1751, 1752,
 1754, 1755, 1756, 1758, 1761, 1764,
 1770, 1771, 1773, 1784, 1789, 1790,
 1793, 1794, 1796, 1797, 1800, 1817,
 1819, 1827, 1828, 1835, 1841, 1842,
 1844, 1855, 1859, 1861, 1863, 1866,
 1876, 1877, 1881, 1884, 1888, 1891,
 1892, 1897, 1899, 1905, 1907, 1916.
 Tarragonès, 1615, 1803, 1864.
 Terol, 1611, 1612, 1614, 1614 bis.
 Terra Alta, 1523, 1558, 1615, 1626, 1816,
 1904.
 Terrades, 1605.
 Tivenys, 1615.
 Tivissa, 1615, 1745.
 Toledo, 1609.
 Torralba, 1604.
 Torre, la, 1574.
 Torre de l'Espanyol, la, 1615.
 Torredembarra, 1540, 1556, 1583, 1615,
 1666, 1673, 1838.
 Torrent, 1748.
 Torroja del Priorat, 1615.
 Tortosa, 1543, 1572, 1574, 1604, 1605,
 1608, 1609, 1610, 1611, 1612, 1613,
 1614, 1614 bis, 1615, 1623, 1624, 1637,
 1644, 1648, 1660, 1662, 1663, 1717,
 1723, 1727, 1730, 1731, 1740, 1741,
 1742, 1749, 1754, 1765, 1801, 1847,
 1884, 1913.
 Tudela, 1607.
 Ulldecona, 1529, 1582, 1604, 1606, 1615,
 1668, 1810.
 Ulldemolins, 1615, 1709.

Urgell, l', 1815.
 Valdealgofra, 1604.
 Val-de-Zafán, 1604, 1608, 1664, 1784.
 València, 1608, 1615, 1624, 1664, 1723, 1897.
 Vallclara, 1615.
 Vall-de-roures, 1613.
 Valladolid, 1574.
 Vallès Oriental, 1615.
 Vallespinosa, 1574, 1663.
 Vallferosa, 1571.
 Vallfogona de Riucorp, 1571.
 Vallmoll, 1615, 1662.
 Valls, 1553, 1554, 1566, 1569, 1570, 1579, 1586, 1594, 1605, 1608, 1610, 1612, 1615, 1621, 1632, 1635, 1636, 1639, 1654, 1661, 1662, 1663, 1666, 1714, 1726, 1736, 1738, 1744, 1755, 1772, 1844, 1873, 1880, 1881, 1884, 1885, 1886, 1887, 1907.
 Vallverd, 1574, 1575.
 Vandellós, 1612, 1615, 1914.
 Vaticà, 1723, 1741, 1742, 1746, 1897, 1913.
 Vendrell, el, 1615, 1630, 1682, 1683, 1692, 1764, 1778, 1849, 1867, 1868, 1869, 1870, 1871, 1872.
 Vespella de Gaià, 1615.
 Vic, 1571, 1615, 1623, 1748.
 Vilabella del Camp, 1573, 1615.
 Vilafranca del Penedès, 1613, 1630, 1664, 1682, 1683, 1755, 1778, 1849, 1867, 1868, 1869, 1870, 1871, 1872.
 Vilalba dels Arcs, 1607, 1615, 1904.
 Vilallonga del Camp, 1615, 1730, 1795, 1796, 1897.
 Vilanova de Prades, 1615.
 Vilanova d'Escornalbou, 1615.
 Vilanova i la Geltrú, 1556, 1608, 1654, 1664, 1778.
 Vilaplana del Camp, 1615, 1662, 1716.
 Vila-rodona, 1615, 1632, 1662, 1731, 1744, 1755.
 Vila-seca i Salou, 1556, 1604, 1608, 1615, 1729.
 Vilaverd, 1615, 1789.
 Vilella Alta, la, 1615.
 Vilella Baixa, la, 1615.
 Vimodí, 1615, 1665, 1774, 1781.
 Vinaròs, 1549, 1829.
 Vinebre, 1615.
 Vinyols, 1605, 1615, 1846, 1848.
 Wentworth, 1605.
 Xerta, 1607, 1614 bis, 1615.
 Xile, 1613.
 Xúquer, 1607.
 Zuera, 1605.

ÍNDEX DE PERSONES *

- Adserà i Martorell, Antoni, 1597.
Adserà i Martorell, José, 1773.
Adserà i Riba, Enric, 1615.
Agell Torrents, J., 1731.
Agustín Albanell, Antoni, 1604, 1747.
Agustina de Aragón, 1604.
Aiguader i Granell, Antoni, 1843.
Aixemús, família, 1846.
Aladern, Josep, 1820.
Albalat, Pere de, 1614 bis.
Albertosa i Sánchez, Lluís Miquel, 1615.
Alberto Gaseni, Vicent, 1653.
Aleu i Benaiges, Domingo, 1576.
Alfons I, 1604.
Alfons II, 1604.
Alfons IV, 1608, 1660.
Alfons XIII, 1849.
Alier i Gómez, Joaquim, 1615.
Al-Muqtadir, 1604.
Altisent i Altisent, Agustí, 1534.
Al-Turtusi, Abu Bakr Muhammad, 1604.
Amades, Joan, 1558.
Ametlla i Coll, Claudi, 1565.
Amich, Acisto, 1575.
Andreu i Faiges, Josep, 1615.
Anguera i Esqué, Antoni, 1901.
Aparicio, M., 1604.
Aragón, Juan de, 1604.
Aragonès, Joan M., 1717.
Arama, Isaac, 1610.
Aranda Pérez, Raúl, 1604.
Arasa Accensi, Enrique, 1538.
Arco y Garay, Ricardo de, 1604.
Armengol i de Cardona, Fernando, 1574.
Armengol i de Cardona, Gerónimo, 1574.
Artis i Benach, Pere, 1615.
Ascanio, obispo, 1608.
Astor, Francisco, 1574.
Astor, Gerónimo, 1574.
Astor, José Francisco, 1574.
Astor, Juan, 1574.
Astor, Miquel, 1575.
Astruc Ha-Leví, 1605.
Aubà Mesequer, Enrique, 1605.
Aubanell, Hilari, 1601.
Augusto, 1605.
Ausonio, 1613.
Avellà i Vives, Joaquim, 1576.
Avellaneda, A. Fernández de, 1605.
Avila i Roca, Lluís, 1576.
Aymami i Ferran, Casimir, 1589.
Balagué i Sabaté, Ramon, 1698.
Balanyà i Moix, Ismael, 1615.
Baldrich, família, 1588.
Balsells, família, 1712.
Barberà, Josep, abat, 1845.
Bastos Ausart, Francisco, 1605.
Beltran, E., 1717.
Beltrán Flórez, Lucas, 1541, 1542.
Benedicto XII, papa, 1913.
Benet, Josep, 1830.
Berdejo, Antonio, 1605.

* El número fa referència a la resenya i no a la pàgina.

Bernardo de Scala Dei, 1614 bis.
 Biure y de Montserrat, Gaspar, 1574.
 Biure y de Montserrat, Rafael de, 1575.
 Biure y de Montserrat, Rafael Juan, 1574.
 Bofarull, familia, 1846.
 Bofarull, Antonio de, 1811.
 Bonald Cortada, Juan, 1605.
 Bonastre i Bertran, Francesc, 1615.
 Borrás, Manuel, 1861.
 Brull i Zaragoza, Carme, 1576.
 Busquets i Odena, Josep, 1615.
 Cabré Aguiló, Juan, 1605.
 Cabrera y Griñó, Ramón, 1605.
 Calatayú, Joan de, 1789.
 Calbó, Bernat, 1614 bis.
 Calders i de Gilabert, Miquel Gerónimo, 1574.
 Canadell i Rangés, Josep, 1906.
 Caparó, Anton, 1568.
 Capdevila, Tomàs, 1825.
 Cardó i Sanjuan, Carles, 1550, 1553, 1555, 1564, 1566, 1570, 1577, 1579, 1586.
 Cardona, Pedro de, 1608.
 Cardona y de Jossa, Gerónimo de, 1575.
 Carlos II, el malo de Navarra, 1614 bis.
 Carlos III, 1755.
 Caro Baroja, Julio, 1567.
 Cartañà i Castellà, Pau, 1569.
 Cartañà i Solé, Antoni, 1687.
 Cartes i Yerro, Ferran, 1615.
 Carulla i Canals, Lluís, 1615.
 Casals i Defilló, Pau, 1585, 1615.
 Casanovas, Jordi, 1717.
 Casanovas i Melendres, Antònia, 1576.
 Casañas, Luis, 1609.
 Casola Vidal, Juan, 1810.
 Cassen (Cast Sendra i Barrufet), 1615.
 Castellà i Nicolau, Camilo, 1743, 1766.
 Castellarnau i de Lleopart, Joaquim Maria de, 1731.
 Castelló, Antoni de, 1789.
 Castelló, Esteban, 1574.
 Castelló, Francisco, 1574.
 Castelló, Joan, 1574, 1845.
 Català, Miquel, 1786.
 Cavia y Lac, Mariano Francisco de, 1606.
 Cerdà, Tomàs, 1731.
 Cervantes de Gaeta, Gaspar, 1756.
 Chinchilla i Berenguer, Gerard, 1576.
 Chivelli, Juan Bautista, 1574.
 Cid Campeador, 1606.
 Cierva, Ricardo de la, 1595.
 Clanxet, familia, 1834.
 Climent IV, papa, 1610.
 Climent VII, papa, 1670.
 Codina Castellví, José, 1731.
 Codina i Vilà, Jaume, 1751.
 Comamala i Valls, Romà, 1615.
 Comas de Argemir Cendra, María Dolores, 1607.
 Comas i Maduell, Ramon, 1576.
 Copons y Copons, Pere de, 1736.
 Corbella i Llord, Ramon, 1571.
 Cortiella i Odena, Francesc, 1796.
 Costa, Maria Mercè, 1717.
 Creus, Jaume, bisbe, 1746.
 Cubells, Josefina, 1717.
 Daufi i Moreso, Lluís, 1615.
 Deig i Clotet, Antoni, 1615.
 Desclergues y de Cortes, Gerónimo, 1574.
 Despujol, Luis, 1609.
 Desvalls y de Ardena, Juan Antonio, 1731.
 Dolsa i Ricart, Tomàs, 1543, 1590.
 Dolz i Rallo, Miquel, 1531.
 Domènech i Montaner, Lluís, 1823.
 Domingo, M. Isabel, 1634.
 Domingo, Marcelli, 1545, 1572, 1801.
 Dulanto i Escofet, Felip de, 1615.
 Durán de Huesca, 1607.
 Egea i Ribes, Francesc, 1576.
 El Minador, bandoler, 1546.
 Enrique II de Castilla, 1614 bis.
 Ensenada, marquès de l', 1842.
 Espinach i Andreu, Josep, 1576.
 Espinosa i Guita, Pau, 1576.
 Esquerdo Zaragoza, José María, 1731.
 Estivill, sor Dolors, 1811.
 Estivill i de Llorach, Ricard, 1843.
 Estrada i Vilarrasa, Albert, 1615.
 Fa i Saltó, Salvador, 1576.
 Fagés i Virgili, Juan, 1731.
 Faulhaber, Charles B., 1717.
 Felipe III, 1574.

Feliu y Codina, José, 1608.
 Fernando de Aragón, 1608.
 Ferrán Clua, Jaime, 1731.
 Ferraté i Pasqual, Gabriel, 1615.
 Ferré i Pino, Antoni, 1843.
 Ferrer, Filomena, 1594.
 Ferrer i Bosch, Antònia, 1717.
 Ferrera y de Cordelles, Felipe, 1574.
 Ferrera y de Cordelles, Miguel, 1574.
 Ferret, Magí, 1799.
 Fleix i Solans, Francesc, 1748.
 Floridablanca, comte de, 1841.
 Fluvià i Escorsa, Armand de, 1717.
 Folc, familia, 1846.
 Folc i de Lluç, Francesc de, 1846.
 Folch i Torres, J. Ma, 1619.
 Font i Quer, Pius, 1539.
 Font i Rius, Josep M., 1624, 1796.
 Fontana i Tarrats, Josep M., 1843.
 Forment, Damià, 1608.
 Francesch i Roselló, Emili, 1576.
 Franquès, Agapito, 1580.
 Freixa y de Castellví, Miguel, 1574.
 Freixa i Pintó, Ferran, 1615.
 Fumadó, Carmen, 1685.
 Gabriel i Gibert, Pau, 1576.
 Galindo y Vidiella, José, 1609.
 Galli, Leonardo, 1731.
 Garcia, Jerónimo, 1611.
 Garcia i Anguera, Sadurní, 1576.
 Garcia de Eulate Luna, José Julián, 1612,
 1613.
 Gargallo Catalán, Pablo, 1609.
 Gasset i Ribé, Jaume, 1658.
 Gatell i Folch, Joaquim, 1530.
 Gavaldá i Peris, Enric, 1576.
 Gavira, José, 1530.
 Geil, José Pedro, 1722.
 Gil i Membrado, Tomàs, 1615.
 Gimbernat, Carlos de, 1731.
 Gimbernat y Arbós, Antonio, 1731.
 Giné y Partagás, Juan, 1731.
 Girava, Jerónimo, 1731.
 Girón de Rebolledo i Despalau, Juan
 Godofredo, 1575.
 Gols Veciana, Xavier, 1536, 1576.
 Gomá y Tomás, Isidro, 1609.
 Gomar, Francisco, 1609.
 González Alba, 1554.
 Gonzalo de la Cavallería, 1614 bis.
 Gorria Royan, Hermenegildo, 1609.
 Gort, Ezequiel, 1780.
 Gran, Bonaventura, beat, 1877.
 Greule, Albercht, 1813.
 Guansé i Salesas, Domènec, 1561.
 Guimerà, Angel, 1682.
 Guimerà i de Tamarit, Ramon de, 1575.
 Ha-Leví, 1609.
 Ha-Lorki, Joshua, 1609.
 Herrera Navarro, Javier, 1717.
 Hesdin, Juan de, 1717.
 Hilario, papa, 1608.
 Icart, Joaquin, 1866.
 Iglésias i Domènech, fra Francesc, 1576.
 Iglésias i Domènech, Salvador, 1576.
 Iglésias, Josep, 1526.
 Ixart i de Moragas, Josep, 1576.
 Jaume I el conqueridor, 1722.
 Jaime II, 1610, 1611, 1613.
 Janer, Juan Gaspar, 1574.
 Janini Cuesta, José, 1615.
 Johan, Pere, 1610.
 Jordá, Cristóbal, 1574.
 Jordá, Gaspar, 1574.
 Jordá, Jaime, 1574.
 Jordá, Onofre Cristóbal, 1574.
 Jordá i Olivé, Josep, 1576.
 Jordá y de Valls, Gregorio de, 1575.
 Josef Albo, 1610.
 Juan Arbó, Sebastià, 1529, 1538, 1541,
 1542, 1544, 1552, 1557, 1562, 1563,
 1593, 1598.
 Julio Antonio, 1567.
 Julivert i Casaguada, Joan, 1615.
 Labadie Otermin, Francisco, 1784.
 Labaña, Juan Bautista, 1606.
 La Gasca Segura, Mariano, 1731.
 Landerer i Climent, José Joaquín, 1731.
 Laporte i Salas, Josep, 1615.
 Laso de la Vega y Orcajada, Francisco
 Javier, 1731.
 Leonor de Castilla, 1608.
 Liaño Martínez, Emma, 1717.
 Lihori y de Tersá, Dionisio, 1574.
 Linás y Aznar, José de, 1611.
 Llecha i Sans, Jaume, 1615.

Llimona i Bruguera, J., 1690, 1695.
 Llorac, Joan, 1643.
 Llorac, Ramon Berenguer de, 1875.
 Llord Inglès, Pau, 1532.
 López Peláez, Antolín, 1611.
 Lipp Zinsly, Laurent, 1560.
 Lunelli, Aldo, 1717.
 Macip, Bernardo, 1574.
 Magí, Sant, 1670, 1694, 1711.
 Maginet Pelacanyes, 1576.
 Mallafré i Gavalda, Joaquim, 1615.
 Mallafré i Guasch, Joan, 1576.
 Mantino, Jacob, 1730.
 Manuzio, P., 1747.
 Manyà i Alcoverro, Joan Baptista, 1615.
 Mafé i Sendra, Antoni, 1602.
 Marañón, Antonio, 1611.
 Marc, familia, 1846.
 Marc i Santgenís, Magdalena de.
 Mares, Frederic, 1580.
 Margarita de Prades, 1611.
 Maria de Lusignan, 1611.
 Marias i Magriñà, Martí, 1688.
 Maristany, Carles, 1893.
 Martell, Carlos, 1734.
 Martí, Josep M., 1634.
 Martí i Alanis, Joan, 1615.
 Martí i Castell, Joan, 1615.
 Martí i Franqués, Antoni de, 1527, 1730.
 Martí i Tost, Miquel, 1576.
 Martín I, el Humano, 1611.
 Martorell i Cornudella, Josep, 1603.
 Martorell i Ollé, Salvador, 1576.
 Mas, Sinibaldé de, 1540, 1556.
 Massanès i Dalmau, Maria Josepa, 1576.
 Mata Fontanet, Pere, 1543, 1730.
 Mathathiah Hayzhari, 1611.
 Melendres i Rué, Miquel, 1559.
 Merelo, Fernando, 1611.
 Mezquida i Renart, Lluís, 1576.
 Millán, Ll., 1593.
 Millás, Joaquín, 1611.
 Miquel y Planas, R., 1722.
 Miral y López, Dominfo Simón, 1611.
 Miralles i Bofarull, Francesc, 1615.
 Miravall, Pedro Juan de, 1575.
 Miró, familia, 1846.
 Molas i Sabaté, Joan, 1576, 1580.
 Miralls i Sales, Josep, 1625.
 Molas i Vallvé, Maria Rosa, 1615.
 Mollet, Joan de, 1853.
 Mollet, Pere de, 1853.
 Moncada, Joan de, 1751.
 Monguío i Segura, Pau, 1611, 1614 bis.
 Monreal Sarto, Victor, 1612.
 Montcada, familia, 1847.
 Montoliu, familia, 1656, 1769.
 Montoliu y de Ros, Francisco de 1574.
 Montoliu y de Sayol, Eugenio de, 1575.
 Montoliu i de Togores, Manuel de, 1576.
 Morales y Marcén, Pablo, 1612.
 Morell, Miquel, 1786.
 Moreno y Polo, Juan, 1612.
 Moreno y Polo, Valero, 1612.
 Morera i Llauradó, Emili, 1576.
 Muller i de Ferrer, Xavier de, 1548.
 Mur, Dalmau de, 1609.
 Murria i Trilla, Trinitari, 1581.
 Navarro i Miralles, Lluís-J., 1627, 1633,
 1635.
 Navas, Longinos, 1612, 1730.
 Negrié, Ramon, 1613.
 Nicolau, familia, 1846.
 Nicolau i de Ferrer, Raimon de, 1846.
 O'Callaghan i Martínez, Josep, 1615.
 Olivella, Bernat d', 1724, 1740.
 Opisso i Viñas, Alfred, 1576.
 Oriol, Jaime, 1574.
 Oriol y Montlleó, Juan Bautista, 1574.
 Oriol y Orós, Bernardo, 1574.
 Ortega, general, 1910.
 Ortega i Espinós, Josep, 1546.
 Osona, Artur, 1728.
 Osset, Damian de, 1574.
 Osset i de Castellví, Luis, 1574.
 Paladella i Folqué, Ferran, 1600.
 Pallach i Badia, Carles, 1576.
 Parellada y Molas, Pablo, 1613.
 Paulino de Nola, 1613.
 Pedrell, Felipe, 1612.
 Pedro II, 1610.
 Pedro IV de Aragón, 1614 bis.
 Pedro de Poblet, 1613.
 Pedro de Tortosa, 1613.
 Pedrol, familia, 1712.
 Pedrol i Rius, Antoni, 1615.

Pere d'Aragó, 1771.
 Pere el Gran, 1719, 1720, 1723, 1725,
 1740.
 Pere el Cerimoniós, 1718, 1900.
 Perarnau, Josep, 1717.
 Pérez, Antoni, 1752.
 Picasso, Pablo, 1523.
 Pie i Faidella, Mn. Joan, 1770.
 Pin i Soler, Josep, 1576.
 Pinés, Pere, 1741.
 Pinós Castro So y de Aragón Gurrea,
 Gaspar Galcerà, 1574.
 Piñana y Suñer, Cristóbal, 1549.
 Pla i Mateu, Josep M., 1576.
 Pomerol i Calvet, Esteve, 1576.
 Pons d'Icart, Lluís, 1711.
 Pont i Gol, Josep, 1615.
 Porta i Vernet, Jaume, 1615.
 Porter y Casanate, Pedro, 1613.
 Potau, Antoni, 1902.
 Potau, Joan, 1856.
 Prades, comtes de, 1717.
 Prim i Prats, Joan, 1585.
 Puig i Tàrrach, Armand Maria, 1717.
 Pujol, Juan, 1613.
 Pujol, Lluís, 1651.
 Queralt y de Codina, Ramón de, 1575.
 Queralt y de Icart, Pedro de, 1574.
 Quintana i Mari, Antoni, 1527.
 Rafols Bruna, Maria, 1613.
 Raimundo Ponte, 1613.
 Ram y Lanaja, Domingo, 1613.
 Ramon Berenguer IV, 1847.
 Ramon Berenguer, Comte de Prades,
 1613.
 Ramos i Horta, Artur, 1576.
 Ras i Oliva, Enric, 1615.
 Rebull, Joan, 1584.
 Rendé i Masdeu, Joan, 1615.
 Riber, Llorenç, 1722.
 Ríos Romero, Francisco de los, 1614.
 Ribera Sans, José, 1730.
 Riu, Josep M., 1634.
 Robert y Serrat, José, 1614.
 Rocaberti, Gaufrido de, 1613.
 Roch i Carles, Sebastià, 1576.
 Roig i Bergadà, Josep, 1576.
 Romero, Valerià, 1634.
 Romeu, Pere, 1583.
 Rossell, Gerónimo, 1574.
 Rovira, Juan Antonio, 1717.
 Rovira i Planas, Pere, 1615.
 Rovira i Rovira, Xavier, 1576.
 Rovira i Solà, Joaquim, 1576.
 Rovira i Virgili, Antoni, 1593.
 Rué i Esqué, Jaume, 1576.
 Saavedra i Moragas, Eduard, 1567.
 Sala, Ricard, 1592.
 Salas i Ricomà, Ramon, 1576, 1695.
 Sales y Ferré, Manuel, 1582.
 Salvadó i Voltes, Joan, 1686.
 Samà y Coll, Jaime, 1578.
 Samper y Llombart, Francesc, 1678.
 Sanç d'Aragó, 1913.
 Sánchez-Muñoz, Antonio, 1614.
 Sánchez Ramón, Arturo, 1528.
 Sánchez Real, José, 1717.
 Sans i Salafranca, Joan, 1576.
 Santander, P. Miguel, 1614.
 Santasusagna, Joaquim, 1524.
 Sanromà i Nicolau, Joan, 1857.
 Sans i Ferré, Josep, 1843.
 Sanvicens i Marfull, Alexandre, 1615.
 Saporta y Munyós, Clemente, 1574.
 Sarobé i Castelló, Josep, 1576.
 Sartor, Onofre, 1575.
 Scanu, Pasqual, 1615.
 Segura i Valls, Joan, 1551.
 Selomó Ben Mesul Lam de Piera, 1614.
 Serra i Vilaró, Joan, 1576, 1866.
 Sessé y Piñol, José, 1614.
 Sierra y Lozano, Miguel de la, 1734.
 Silvano, bisbe, 1608.
 Simó, Rafael, 1687.
 Simó i Sangenis, Rafael, 1576.
 Soberanas i Lleó, Amadeu-J., 1615.
 Solé i Busquiel, Jaume, 1576.
 Soler y Nuez, Pedro Joaquín, 1614.
 Soriano Montagut, Inocenci, 1592.
 Sors, canonge.
 Sugrañes, Francesc, 1722.
 Sunyer, Magí, 1587.
 Suñé, Juan, 1537.
 Suñer, Mariano de, 1779.
 Terés, Epifanio, 1574.
 Terés y Borrull, Juan de, 1574.

Toda, Eduard, 1580.
 Todó Mas, José, 1535.
 Torné i Balagué, Joan, 1533.
 Torner, Pere, 1799.
 Torras i Bages, Josep, 1547.
 Torrell, família, 1846.
 Torres, Rafael, 1574.
 Torres Jordi, Pere Antoni, 1621.
 Torres y de Vendrell, Gerónimo, 1574.
 Torroja Caballé, Eduardo, 1730.
 Tous, Bartomeu de, 1789.
 Tous, Jordi, 1634.
 Valentines i Llorell, Isidre, 1576.
 Vallcorba i Plana, Jaume, 1615.
 Vallduví i Casals, Eladi, 1615.
 Valls i Plana, Ramon, 1615.
 Vallvé i Vilallonga, Hermenegild, 1576.
 Vicenç Garcia, Francesc, 1571.
 Vicente, bisbe, 1608.
 Vidal i Alcover, Jaume, 1615, 1717.
 Vidal i Barraquer, Francesc d'Assís, 1547,
 1690.
 Vidal Benveniste, 1614 bis.
 Vidal y Cabasés, Francisco, 1730.
 Vidal de Canellas, 1614 bis.
 Vidal i Guinovart, Josep, 1591.
 Vidal i Jordana, Josepa, 1560.
 Vidal i Riembau, Josep, 1615.
 Vidal Yosef Ben Labi, 1614 bis.
 Vidiella Jasa, Santiago, 1614 bis.
 Vilar i Adzerias, Francesc de P., 1576.
 Vilademuls, Berenguer de, arquebisbe,
 1754.
 Vilanova y de Queralt, Diego de, 1575.
 Virgili, Pedro, 1730.
 Virgili i Sanromà, Josep-Pau, 1866.
 Vives i Gatell, José, 1573, 1721.
 Xirinacs i Diaz, Olga, 1615.
 Yosef Albó, 1614 bis.
 Yxart i de Moragas, Josep, 1576.
 Zamora i Navas, Lluís, 1576.

PUBLICACIONS DE LA SECCIÓ DE BIOGRAFIA I BIBLIOGRAFIA

- Bibliografia Històrica Tarraconense I*, dins de *Quaderns d'Història Tarraconense I*.
Tarragona 1977.
- Bibliografia Històrica Tarraconense II*. Edició a cura de F. Xavier Ricomà Vendrell
i Salvador-J. Rovira i Gómez. Tarragona 1979.
- Bibliografia Històrica Tarraconense III*. Edició a cura de F. Xavier Ricomà Vendrell
i Salvador-J. Rovira i Gómez. Tarragona 1980.
- Bibliografia Històrica Tarraconense IV*. Edició a cura de F. Xavier Ricomà Vendrell
i Salvador-J. Rovira i Gómez. Tarragona 1981.
- Bibliografia Històrica Tarraconense V*. Edició a cura de F. Xavier Ricomà Vendrell
i Salvador-J. Rovira i Gómez. Tarragona 1982.
- Bibliografia Històrica Tarraconense VI*. Edició a cura de F. Xavier Ricomà Vendrell
i Salvador-J. Rovira i Gómez. Tarragona 1983.
- Bibliografia Històrica Tarraconense VII*. Edició a cura de F. Xavier Ricomà Vendrell
i Salvador-J. Rovira i Gómez. Tarragona 1984.
- AMADEU-J. SOBERANAS: *Index Tarraconensis (Materials bibliogràfics d'investigació)*,
volum I, A-G, Tarragona 1984.

